

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Maja DOLES

**KRAJINSKI PARK V ČASU:
PRIMER KRAJINSKI PARK POLHOGRAJSKI DOLOMITI**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA KRAJINSKO ARHITEKTURO

Maja DOLES

KRAJINSKI PARK V ČASU: PRIMER KRAJINSKI PARK POLHOGRAJSKI DOLOMITI

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

**LANDSCAPE PARK IN THE COURSE OF TIME:
CASE STUDY LANDSCAPE PARK POLHOV GRADEC DOLOMITES**

GRADUATION THESIS

University studies

Ljubljana, 2008

Diplomsko delo je zaključek univerzitetnega študija krajinske arhitekture.

Študijska komisija Oddelka za krajinsko arhitekturo je za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Janez Marušiča.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: **doc. dr. Janez Pirnat,**
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire.

Član: **prof. dr. Janez Marušič,**
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo.

Član: **doc. dr. Peter Skoberne,**
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire.

Datum zagovora:

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Maja Doles

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA (KDI)

ŠD	Dn
DK	UDK 711.1:712.23:502.4 (497.4 Polhograjski Dolomiti) (043.2)
KG	Krajinski park/Krajinski park Polhograjski Dolomiti/prostorske spremembe/varstvo narave/varstvo kulturne dediščine/prostorsko načrtovanje/zavarovana območja
AV	DOLES, Maja
SA	MARUŠIČ, Ivan (mentor)
KZ	SI – 1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo
LI	2008
IN	KRAJINSKI PARK V ČASU: PRIMER KRAJINSKI PARK POLHOGRAJSKI DOLOMITI
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	XI, 102 str., 4 pregl., 59 sl., 69 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	Namen diplomske naloge je bil ugotoviti in predstaviti prostorske spremembe znotraj in zunaj zavarovanega območja v daljšem časovnem obdobju ter njihov pomen za delovanje krajinskega parka. Raziskava je temeljila na primeru Krajinskega parka Polhograjski Dolomiti, ki je eden najstarejših parkov v Sloveniji. Prav tako je bilo potrebno preučiti, v kakšni meri so se uresničila izhodišča varstva narave in kulturne dediščine, ki so bila predlagana v Urbanističnem načrtu iz leta 1973. Urbanistični načrt in aerofoto posnetki iz različnih časovnih obdobj so bili osnova pri ugotavljanju tipičnih sprememb prostora. Družbene in ekonomske spremembe ter spremembe v zakonodaji in s tem v prostorskem načrtovanju se odražajo tudi v obravnavanem prostoru, predvsem kot zaraščanje kulturne krajine osrednjega dela Dolomitov in nenadzorovano širjenje poselitve na obrobju krajinskega parka. Sama razglasitev zavarovanega območja ni zadovoljivo vplivala na razvoj Polhograjskega hribovja, saj se varstvene usmeritve in omejitve v praksi niso korektno izvajale. Območje se je razvijalo avtonomno kot celota ne glede na dejstvo, da je bil del zavarovan kot KP, del, ki bazira proti Škofji Loki, pa se je urejal samo na podlagi občinski določil. Vendar je večji del Dolomitov še vedno dovolj ohranjen in vreden, da se ga varuje. Zato so preko analiz prostora in predvidevanju nadaljnjih trendov razvoja parka (ter sektorske zakonodaje) podani predlogi in rešitve, predvsem v obliki različnih variant zavarovanih območij.

KEY WORDS DOCUMENTATION (KWD)

DN	Dn
DC	UDK 711.1:712.23:502.4 (497.4 Polhograjski Dolomiti) (043.2)
CX	landscape park/Landscape park Polhov Gradec Dolomites/spatial changes/ nature protection/preservation of cultural heritage/spatial planning/protected areas
AU	DOLES, Maja
AA	MARUŠIČ, Ivan (supervisor)
PP	SI – 1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
PB	University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Landscape Architecture
PY	2008
TI	NATURAL PARK IN TIME: CASE STUDY NATURAL PARK POLHOGRAJSKI DOLOMITI
DT	Graduation Thesis (University studies)
NO	XI, 102 p., 4 tab., 59 fig., 69 ref.
LA	sl
AL	sl/en
AB	The purpose of this thesis was to determine and introduce the spatial changes inside and outside of a protected area that happened over a longer period of time and the significance of these changes on the functioning of the landscape park. The research is based on the landscape park Polhov Gradec Dolomites, which is one of the oldest parks in Slovenia. One of the tasks was to study to what an extent were the starting points for nature protection and cultural heritage which were proposed in the urban design from 1973 realized. Urban plans and imagery shots from different time periods were the base for finding the typical changes of the area. Social and economic changes and the changes in the legislation and by that in the spatial planning are reflected in the area under consideration, principally as an overgrowing of the cultural landscape of the central part of the Dolomites and in the uncontrolled expansion of the settlements on the outskirts of the landscape park. The proclamation of the protected area alone was not a sufficient influence on the development of the Polhov Gradec Hills since the protection guidelines and restrictions were not adequately implemented in practice. The area has been developing autonomously, as a whole despite the fact that the Southern part of the area was protected as a landscape park, while the Northern part, which is located near Škofja Loka, was being governed only on the basis of municipal spatial planning documents. However, the larger part of the Dolomites is still preserved enough and worth protecting. Therefore, spatial analysis and predicting the future trends in the development of the park (as well as in sector legislation) have led to suggestions and solutions mainly in a form of different variants of protected areas.

KAZALO VSEBINE

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA (KDI)	III
KEY WORDS DOCUMENTATION (KWD)	IV
KAZALO VSEBINE	V
KAZALO SLIK.....	VIII
KAZALO PREGLEDNIC	XI
1 UVOD	1
1.1 OPREDELITEV PROBLEMA.....	1
1.2 CILJI DIPLOMSKEGA DELA	1
1.3 DELOVNA HIPOTEZA.....	2
1.4 METODE DELA.....	2
2 POJEM VARSTVA	4
2.1 VARSTVO NARAVE	4
2.2 ZGODOVINA VARSTVA NARAVE	5
2.3 VARSTVO KULTURNE DEDIŠČINE	7
2.4 SISTEM VARSTVA NARAVNIH IN KULTURNIH VREDNOT	7
2.4.1 Mednarodni sistem varstva narave	7
2.4.2 Mednarodni sistem varstva kulturne dediščine	9
2.4.3 Sistem varstva narave v Sloveniji	10
2.4.4 Sistem varstva kulturne dediščine v Sloveniji.....	12
2.5 KRAJINSKI PARKI	13
3 SPLOŠNE ZNAČILNOSTI POLHOGRAJSKEGA HRIBOVJA	16
3.1 UMESTITEV V PROSTOR	16
3.2 ZGODOVINSKI PREGLED OBMOČJA	17
3.3 GEOLOŠKE IN PEDOLOŠKE ZNAČILNOSTI	18
3.4 RELIEF	19
3.5 KLIMATSKE ZNAČILNOSTI	20
3.6 VEGETACIJA IN ŽIVALSTVO	20
3.7 HIDROLOŠKE RAZMERE.....	21
3.8 POSELITEV	22
3.9 KMETIJSTVO IN RABA TAL	23
4 KRAJINSKI PARK POLHOGRAJSKI DOLOMITI.....	24
4.1 NASTANEK KRAJINSKEGA PARKA POLHOGRAJSKI DOLOMITI	24
4.1.1 Vzroki za ustanovitev Krajinskega parka Polhograjski Dolomiti.....	26

4.1.2	Predlagana razmejitev parka	28
4.1.3	Administrativna delitev Krajinskega parka Polhograjski Dolomiti.....	31
4.1.4	Vloga občin	32
4.2	PRIMERJAVA SMERNIC IZ URBANISTIČNEGA NAČRTA LETA 1973 S SEDANJIM STANJEM.....	33
4.2.1	Naravne vrednote	34
4.2.1.1	Predlog varstva narave v Urbanističnem načrtu iz leta 1973.....	34
4.2.1.2	Zavarovana ohranjena narava	35
4.2.1.3	Primerjava območij naravnih vrednot iz leta 1973 in danes.....	37
4.2.2	Kulturne vrednote.....	39
4.2.2.1	Predlog varstva kulturne dediščine v Urbanističnem načrtu iz leta 1973	39
4.2.2.2	Zavarovana kulturna dediščina znotraj KP PD	41
4.2.2.3	Primerjava območij kulturne dediščine iz leta 1973 in danes	43
4.2.2.4	Krajinski vzorci.....	45
4.2.3	Poselitev.....	48
4.2.3.1	Območja pozidave, predlagana v Urbanističnem načrtu iz leta 1973	48
4.2.3.2	Pregled obstoječega stanja.....	52
4.2.4	Gozdne površine	53
4.2.5	Značilna območja	53
4.2.5.1	Razvojna območja	57
4.2.5.2	Ohranjena območja	58
4.2.6	Sklep analize.....	60
5	MOŽNOSTI ZAVAROVANJA.....	68
5.1	KRAJINSKI PARK	69
5.1.1	Krajinski park se ohrani v sedanjih mejah.....	70
5.1.2	Krajinski park se razglasi v mejah, predlaganih v Urbanističnem načrtu iz leta 1973	71
5.1.3	Krajinski park zavzema samo najbolj tipično in ohranjeno krajino Dolomitov.....	71
5.2	REGIJSKI PARK	72
5.3	VARSTVENA OBMOČJA DEDIŠČINE/DEDIŠČINSKE KULTURNE KRAJINE	75
5.3.1	Varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine	75
5.3.2	Varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine znotraj širšega zavarovanega območja narave (krajinskega parka)	77
5.4	OŽJA ZAVAROVANA OBMOČJA NARAVE IN KULTURNE DEDIŠČINE ...	79
5.5	PRIMERJAVA MOŽNOSTI ZAVAROVANJA	81
5.6	PREDLOGI OPTIMIZACIJE ZAVAROVANJA.....	83
5.6.1	Usklajevanje interesov	83

5.6.2	Vključevanje varstva v prostorske akte	88
5.6.2.1	Prikaz vključevanja naravnih vrednot in kulturne dediščine v občinske akte na primeru naselja Selo nad Polhovim Gradcem	89
6	RAZPRAVA IN SKLEPI	92
6.1	RAZPRAVA	92
6.2	SKLEPI.....	95
7	POVZETEK	97
8	VIRI	99
8.1	CITIRANI VIRI	99
8.2	DRUGI VIRI.....	102
	ZAHVALA	

KAZALO SLIK

Slika 1: Časovni pregled.	3
Slika 2: Zavarovana območja po IUCN (IUCN, 1994).....	8
Slika 3: Območja Nature 2000 v Sloveniji (Interaktivni ..., 2007).....	8
Slika 4: Širša zavarovana območja v Sloveniji (ARSO, 2008).	11
Slika 5: Polhograjsko hribovje (kart. podl.: Interaktivni ..., 2007).....	16
Slika 6: Levo: Prikaz poteka grebenov, desno: Prikaz sovpadanja grebenov in vodotokov (kart. podl.: Interaktivni ..., 2007).	19
Slika 7: Blagajev volčin, lat. <i>Daphne Blagayana</i> (SlikoMat, 2007).	21
Slika 8: Hidrografska mreža (kart. podl.: Interaktivni ..., 2007).....	21
Slika 9: Prikaz ohranjenosti vodotokov (Interaktivni ..., 2007).	22
Slika 10: Prikaz aglomeracije (Interaktivni ..., 2007).	22
Slika 11: Shematični prikaz obkroženosti Polhograjskega hribovja.	27
Slika 12: Predlagana razmejitev KP (kart. podl.: Urbanistični načrt ..., 1973).	29
Slika 13: Predlagani turistično rekreacijski centri (kart. podl.: Interaktivni..., 2007).	30
Slika 14: Administrativna delitev. Grafični prikaz občin, preko katerih se razteza KP.	31
Slika 15: Predlog varstva narave v Urbanističnem načrtu (kart. podl.: Urbanistični načrt ..., 1973).....	34
Slika 16: Ekološko pomembna območja in naravne vrednote (kart. podl.: Interaktivni ..., 2007).....	35
Slika 17: Območja Nature2000 (Interaktivni..., 2007.).	36
Slika 18: Levo: Črtasti medvedek (Slovensko..., 2007). Desno: netopir mali podkovnjak (Blogi-Zurnal24, 2008).....	36
Slika 19: Primerjava območij varstva narave iz leta 1973 in danes	37
Slika 20: Območja predlagane kulturne dediščine (kart. podl.: Urbanistični načrt ..., 1973).....	39
Slika 21: Bukov Vrh (maj 2007).....	40
Slika 22: Območja kulturne dediščine (kart. podl.: Register ..., 2008).	42
Slika 23: Primerjava varstva kulturne dediščine iz leta 1973 in danes (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).....	43
Slika 24: Ohranjena območja kulturne krajine.	44
Slika 25: Pogled s ceste proti Črnemu Vrh (maj 2007).	46
Slika 26: Kovski Vrh, v ozadju Škofjeloško hribovje (maj 2007).....	46
Slika 27: Pobočja Grmade in Tošča (Marušič, 1998: 14).....	46
Slika 28: Levo: Cerkev Sv. Jakoba dominira na vrhu griča (Stritar, 2000: 196). Desno: Cerkev Sv. Jedert ob vznožju hriba, Selo Pri Polhovem Gradcu (Foto-Slovenija.com, 2008).....	47

Slika 29: Prikaz zazidljivih površin (kart. podl.: Urbanistični načrt ..., 1973).	49
Slika 30: Prikaz gibanja prebivalstva skozi leta.	50
Slika 31: Prikaz značilnih vzorcev gibanja prebivalstva (Statistični ..., 2007).	51
Slika 32: Skica smeri razvoja poselitve (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).	52
Slika 33: Prikaz zazidljivih površin, predlaganih leta 1973 in današnje stanje: Levo: Naselje Topol, desno naselje Golo Brdo (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).	52
Slika 34: Območje Katarine, cerkev Sv. Jakoba v 70-ih letih (Bertoncelj, 2008) in danes (junij 2008).	53
Slika 35: Shema delitve Polhograjskega hribovja.	54
Slika 36: Prikaz značilnih območij sprememb znotraj Polhograjskega hribovja (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).	56
Slika 37: Leto 1826 Leto 1975 Leto 2008 Prihodnost?	57
Slika 38: Leto 1826 Leto 1975 Leto 2008 Prihodnost?	58
Slika 39: Primerjava rabe tal v letih 1826, 1975 in 2008 (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).	59
Slika 40: Nelegalno zgrajeni objekti v Studenčicah (september, 2003).	61
Slika 41: Informacijska tabla pred vstopom v značilno počitniško naselje Smolnik (maj 2008)	62
Slika 42: Prikaz predvidenih in obstoječih tras za visokonapetostne daljnovode (kart. podl.: Urbanistični načrt ..., 1973).	63
Slika 43: Trase visokonapetostnih daljnovodov. Od leve proti desni: Toško Čelo, Škofja Loka, severozahodni del hribovja (Google Earth, 2008).	63
Slika 44: Sv. Ožbolt (maj 2008).	63
Slika 45: Ceste, speljane po problematičnem terenu (maj 2008, oktober 2005).	64
Slika 46: Levo: primerno obnovljena turistična kmetija Robež (Trnovec, Medvode). Desno s predhodnim objektom skladen nadomestni objekt (Katarina, Medvode) (maj 2007).	65
Slika 47: Neobnovljeni tradicionalni kmečki objekti. Levo: kmetija Alič pri Sv. Ožboltu (maj 2007), sredina: 200 let stara »bajta« (oktober 2005), desno: kmetija pri naselju Smolnik (maj 2007).	65
Slika 48: Krajinski park v sedanjih mejah (kart. podl.: Interaktivni ..., 2007).	70
Slika 49: Predlog krajinskega parka (kart. podl.: Interaktivni ..., 2007).	71
Slika 50: Predlog krajinskega parka (kart. podl.: Interaktivni ..., 2004).	72
Slika 51: Predlog Regijskega parka Polhograjsko-Škofjeloško hribovje (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).	74
Slika 52: Varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).	77
Slika 53: Varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine znotraj širšega zavarovanega območja –krajinskega parka (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).	79

Slika 54: Ožja zavarovana območja in kulturna dediščina (kart. podl.: Atlas okolja, 2008 in Register..., 2008).	80
Slika 55: Varstvena območja dediščine znotraj krajinskega parka (kart. podl.: Geopedija, 2008).....	84
Slika 56: Prikaz predloga varstvenega območja prve stopnje, cerkev Sv. Jakob (Medvode) (Geopedija, 2008).	86
Slika 57: Shema tvorjenja enot urejanja prostora.	89
Slika 58: Prikaz enot urejanja prostora (kart. podl.: Geopedija, 2008).	90
Slika 59: Selo nad Polhovim Gradcem (Fister, 1993: 133).	91

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Primerjava Slovenskih varstvenih kategorij z mednarodnimi (ARSO, 2008)	11
Preglednica 2: Primerjava definicij KP po starih in novem zakonu.	15
Preglednica 3: Zakonska izhodišča posameznim predlogom.	69
Preglednica 4: Primerjava pozitivnih in negativnih vidikov predlaganih možnosti zavarovanja.	81

1 UVOD

Krajinski park Polhograjski Dolomiti je širše zavarovano območje, ki ima veliko ekološko, biotsko in krajinsko vrednost z dolgotrajnim prepletom človeka in narave. Kot takega ga želimo tudi ohraniti.

V diplomskem delu je analizirano in predstavljeno pravnoformalno stanje krajinskega parka, vzgibi in namen zavarovanja Polhograjskega hribovja ter uspešnost varstva v praksi. Prav tako so, na podlagi treh tipičnih primerov, raziskane spremembe v času in njihovi vzroki. Analitično-raziskovalni del je bil osnova pri snovanju možnih rešitev oziroma možnosti zavarovanja obravnavanega območja.

1.1 OPREDELITEV PROBLEMA

Leta 1971 je bil podan predlog, da se območje Polhograjskega hribovja zavaruje kot krajinski park. Pravnoformalno, po predpisih s področja varstva narave, pa do danes še ni bil razglašen. Leta 1974 je bil izdan odlok o sprejetju urbanističnega načrta za območje krajinskega parka Polhograjski Dolomiti. Akt o zavarovanju, ki bi ga sprejeli vsi ustanovitelji v enakem besedilu do leta 2008 še ni bil razglašen.

Od tega je minilo več kot 30 let in v tem času je prišlo do večjih prostorskih in družbeno-ekonomskih sprememb. Spremenile so se potrebe in interesi lokalnega prebivalstva in obiskovalcev. Prav tako se je spremenil zakonski okvir in sistem prostorskega načrtovanja. Problematičen je tudi sam pravni status krajinskega parka, ki je v osnovi razglašen s prostorskim aktom in ne na podlagi sektorskega zakona.

Del parka je tako še vedno dokaj naravno ohranjen, del je močno urbaniziran. Postavljajo se vprašanja, kako se je krajinski park spremenil v obdobju zadnjih desetletij. Kolikšen delež parka še varovati in na kakšen način? Kakšne so kvalitete v prostoru, ki določajo park? Koliko je obstoječi krajinski park skladen z novo zakonodajo in na kakšen način določiti meje krajinskega parka?

Polhograjski Dolomiti so zaradi bližine mesta in infrastrukture rekreacijsko zaledje Ljubljane. Park je zato vedno bolj obiskan. S primernim izvajanjem režima varovanja ter redefinicijo parka bi bilo kljub pritiskom možno ohraniti obstoječe naravne in kulturne vrednote. Tako park ne bi obstajal samo »na papirju«, ampak bi se varovanje izvajalo tudi v praksi.

1.2 CILJI DIPLOMSKEGA DELA

Cilji diplomske naloge so:

- ugotoviti in predstaviti prostorske spremembe znotraj in zunaj zavarovanega območja v daljšem časovnem obdobju ter njihov pomen za delovanje krajinskega parka,
- prikazati, v kakšni meri so se uresničila izhodišča varstva naravne in kulturne dediščine, ki so bila predlagana v Urbanističnem načrtu iz leta 1973 in ali je to popolnoma ali vsaj delno preprečilo zatečeno negativno stanje v obravnavanem območju,

- na primeru Krajinskega parka Polhograjski Dolomiti ugotoviti, ali je smiselno obdržati krajinski park v okviru obstoječih mej ali ga redefinirati oziroma spremeniti režim parka,
- preko analiz prostora podati različne predloge zavarovanja obravnavanega območja ter predstaviti tako pozitivne kot negativne vidike posamezne rešitve.

1.3 DELOVNA HIPOTEZA

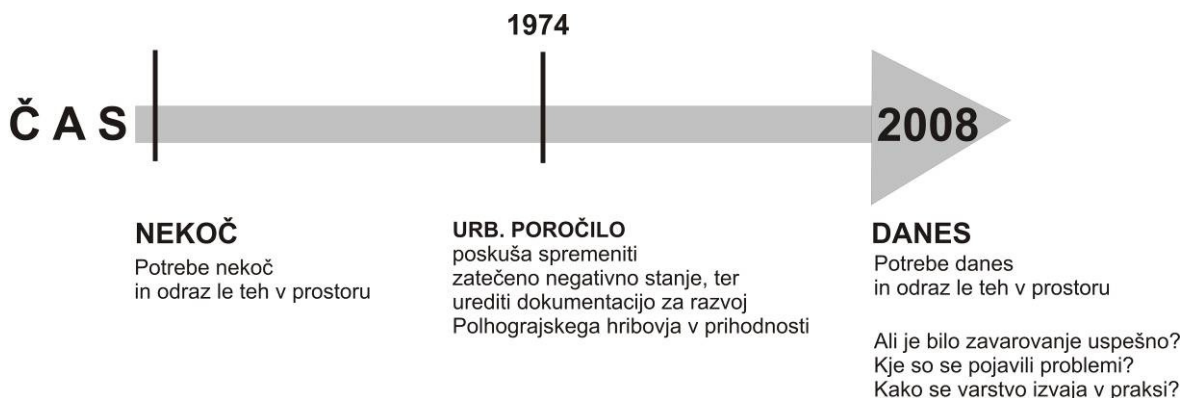
Krajinski park Polhograjski Dolomiti se je v obdobju 30-ih let dokaj spremenil. V tem času je prišlo do večjih družbeno-ekonomskih sprememb in z njimi povezanih prostorskih sprememb (zaraščanje, urbanizacija, ...). Urbanistični načrt, ki je bil osnova pri sprejetju krajinskega parka, tako ni več aktualen. Vendar so nekateri predeli Polhograjskega hribovja z vidika narave in kulturne dediščine ter krajinske pestrosti dokaj ohranjeni. Te je smiselno ohraniti v okviru zavarovanega območja.

1.4 METODE DELA

- analiza vsebine relevantnih virov o Polhograjskem hribovju,
- pregled zakonodaje s področja varstva narave in kulturne dediščine iz različnih časovnih obdobj,
- analiza besednega in kartografskega dela urbanističnega načrta iz leta 1973,
- primerjava aerofoto posnetkov iz različnih časovnih obdobj (1826, 1975, 2008),
- pogovori z zaposlenimi na občinah Medvode, Gorenja vas-Poljane in Dobrova - Polhov Gradec ter lokalnim prebivalstvom,
- terenski ogledi in fotografiranje.

Na podlagi pregleda pisnih virov ter strokovne literature so predstavljeni bistveni vzgibi varstva narave in kulturne dediščine ter splošne značilnosti Polhograjskega hribovja. Primerjava stare in nove zakonodaje ter analiza urbanističnega načrta sta osnova pri razumevanju in snovanju zavarovanih območij. Podatke o trenutnem stanju in načrtih za prihodnji razvoj obravnavanega območja so pridobljeni na terenskih ogledih, poleg tega pa tudi na podlagi razgovorov z zaposlenimi na občinah in lokalnim prebivalstvom.

Treba je opozoriti, da je tematika, zajeta v nalogi, zelo obširna, zato posamezni sklopi niso obdelani detajlno, ampak so predstavljena samo bistvena znanja in ugotovitve, ter postopek raziskovanja prostora. Za natančnejšo analizo bi bil potreben večji nabor podatkov iz različnih časovnih obdobj.

Slika 1: Časovni pregled.

Zgodovina je najboljša učiteljica, pravi stara modrost. S pomočjo raziskovanja preteklosti lahko razberemo prostorske sestavine in ureditvene vzorce, ki so se skozi leta obdržali in tiste, ki so minljivi. Odkrivanje vzrokov sprememb je izredno pomembno tudi pri načrtovanju prihodnosti. S pomočjo raziskav preteklosti lahko delno ugotovimo trende razvoja prostora v prihodnosti. Moramo pa se zavedati, da je podoba pretekle krajine posledica takratnih tehnoloških zmožnosti v boju za preživetje, katerih čas je minil (Marušič in Mlakar, 2004). Kmetijstva v takšni obliki, kot je bilo stoletje nazaj, ne bo več. Podoba krajine, ki je ostala kot rezultat takratnega načina življenja, je tisto, kar skušamo ohraniti. Toda to je zgodovinski relikv, ki ponekod počasi odmira oziroma spreminja svojo podobo.

2 POJEM VARSTVA

2.1 VARSTVO NARAVE

Po definiciji Slovarja Slovenskega knjižnega jezika (v nadaljevanju SSKJ) je varstvo »prizadevanje, da se kaj ohrani« (SSKJ, 2006). Zakaj si prizadevamo za ohranitev in varstvo okolja oz. narave? Zaradi vse večje degradacije naravnega okolja, izginjanja rastlinskih in živalskih vrst, kar je v veliki meri posledica človekovega neodgovornega ravnanja skozi zgodovino. Torej je varstvo potrebno zaradi človekovega delovanja v okolju, ki je bilo v pogledu odnosa do narave antropocentrično, saj je zasledoval predvsem lastne koristi.

Ko se človek zave, da naravni viri energije niso neskončni, temveč omejeni, ter da s prekomernim in nenadzorovanim izkoriščanjem narave v resnici pogublja samega sebe, se pojavi varstvo narave. Zato je bil moto »Varstvo narave, potreba sodobnega človeka« ob tednu varstva narave leta 1967 več kot primeren.

Ali lahko glede na zgoraj navedeno trdimo, da je varstvo okolja in narave v bistvu sebično dejanje človeštva, ki mu gre le za preživetje?

Varstvo narave in njenih virov je potrebno zaradi nasprotujočih si ciljev ekonomije, gospodarstva in razvoja ter na drugi strani ekoloških ciljev. Danes se vse bolj zavedamo, da je potrebno razmišljati tudi o posledicah človekovega ravnanja in uvesti načela ekocentrizma v ekonomijo, pravo in prostorsko načrtovanje.

Utemeljitev varstva narave izhaja iz etičnih, znanstvenih, gospodarsko-ekonomskih in estetskih razlogov.

- **Etični razlogi:**
Vsa živa bitja imajo pravico do preživetja, zato je treba ublažiti posledice človekovega delovanja.
- **Znanstveni razlogi:**
Vse, predvsem naša tehnologija temelji na spoznanjih iz narave.
- **Gospodarski razlogi:**
Naše življenje je odvisno od ohranjenosti narave. Tri četrtine vse proizvodnje hrane in zdravil temelji na rastlinah.
- **Estetski razlogi**

Cilji ohranjanja narave po Zakonu o ohranjanju narave (2004):

- celovito ohranjati naravo in naravno ravnovesje,
- ohranjati naravne vrednote in naravne procese,
- ponovno vzpostaviti poškodovane ali uničene naravne vrednote,
- ohranjati biotsko raznovrstnost (rastlinske in živalske vrste ter njihove habitate),
- ohranjati, razvijati in ponovno vzpostavljati krajinsko pestrost in tiste značilnosti krajine, ki so pomembne za ohranjanje biotske raznovrstnosti.

Dolgoročni cilji varstva narave so na eni strani cilji ohranitve, na drugi pa cilji obnovitve prizadetih naravnih objektov in večjih naravnih kompleksov.

V Sloveniji poznamo dve delovni področji varstva, ki sta povezani z naravo. Varstvo narave, ki ga ureja **Zakon o ohranjanju narave** iz leta 1999 (leta 2004 je bilo izdano uradno prečiščeno besedilo ZON-UPB2. Ur. l. RS, št. 96/2004), in varstvo okolja, ki ga ureja **Zakon o varstvu okolja** iz leta 2004. Po definiciji slednjega je okolje tisti del narave, kamor seže ali bi lahko segel vpliv človekovega delovanja, narava pa je celota materialnega sveta z naravnimi zakoni in procesi vred. Človek je sestavni del narave. Varstvo okolja se torej ukvarja s problemi človekovega negativnega delovanja v okolju (onesnaževanje vode, zraka, tal itd.), varstvo narave pa je usmerjeno v varovanje tistega dela narave, ki ga družba spozna za vrednoto (Skoberne in sod., 1995). Po definiciji SSKJ je narava od človeka neodvisni predmetni svet in sile, ki v njem delujejo, je del zemeljske površine, ki ga človek še ni bistveno spremenil. Okolje pa definira kot stvarni in duhovni svet z določenimi značilnostmi, ki obdaja človeka (delovno okolje; industrijsko okolje; predmeti so postavljeni v naravno okolje).

Različni avtorji glede definicij naravovarstva in okoljevarstva niso povsem enotni, vendar bi okvirno lahko trdili, da je okoljevarstvo širši pojem, v katerega je vključeno tudi varovanje družbenega okolja, medtem ko je varstvo narave usmerjeno v ohranjanje naravnih vrst in njihovih biotopov. Zato ni nenavadno, da lahko najdemo primere, ko v imenu varstva okolja delujemo proti naravovarstvu ali obratno.

2.2 ZGODOVINA VARSTVA NARAVE

Varstvo narave v današnjem pomenu se je začelo razvijati šele konec 19. stoletja, ko so se bolj jasno začeli zavedati posledic človekovega delovanja v naravi. Varstvo kot stroka in javna služba pa se je uveljavilo šele v 20. stoletju.

Logično je, da se je varstvo narave začelo tam, kjer so bile negativne posledice v okolju najprej opazne, to je v gospodarsko razviti zahodni in osrednji Evropi. Razcvet je evropsko in posledično tudi svetovno naravoslovje doživelo v 18. stoletju kot posledica sprememb v miselnosti ljudi, gospodarstvu in umetnosti s pojavom romantike.

Predvsem za Nemčijo in nemško govoreče dežele je bila značilna tako imenovana »domovinska« smer varstva. V času prebujanja narodov se je začela prebujati tudi zavest o značilnostih in simbolih domovine (Peterlin, 1998). Zanimivo pa je, da je ravno »domovinsko« varstvo, kasneje, ko je izgubilo politični interes, podpiralo nastajanje zavarovanih območij z milejšimi oblikami varstva, pri nas znane kot krajinske parke, v Nemčiji pa kot Naturparke ali naravne parke (Peterlin, 1998a).

Vzporedno se je razvijalo tudi bolj znanstveno naravoslovje, ki je prineslo spoznanje, da naglo izginjajo še zadnji ostanki evropske divjine. Med evropskimi veleposestniki, ki so sprejeli pobude naravoslovcev o »zavarovanju« nedotaknjenih delov narave, je bil tudi knez Karel Auersperg, ki je leta 1892 iz gospodarjenja izločil 10 pragozdnih ostankov (306 ha).

Leta 1896 je bila zavarovana prva rastlinska vrsta na Goriškem, planika (*Leontopodium alpinum*), dve leti kasneje je sledilo zavarovanje planike na štajerskem in kranjskem, kjer so zavarovali tudi Blagajev volčin (*Daphne blagayana*).

Evropa pa ni bila edina, ki je prispevala k razvoju varstva narave. Ko so Američani med kolonizacijo zvezne države Wyomig pripravljali podloge za parcelacijo območja ob reki Yellowstone, so odkrili veliko število naravnih zanimivosti. Območja velikega okrog 10.000 km², niso privatizirali, ampak pustili v zvezni lasti kot »državno javno ozemlje«, ki je namenjeno za »dobrobit in uživanje ljudstva«. Leta 1872 razglašeni »Yellowstone National Park« je tako postal vzor vsem kasnejšim narodnim parkom po svetu.

Prvi celovit slovenski naravovarstveni program je bil Spomenica iz leta 1920, ki so jo na pobudo Ferdinanda Seidla (1856-1942) sestavili člani Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov. Vendar se je uresničil le manjši del predlaganih zahtev. Leta 1922 so zavarovali ogrožene živalske in rastlinske vrste ter okvirno tudi 23 vrst jamske flore in favne na celotnem ozemlju naše države, leta 1924 pa pogodbeno razglasili Alpski varstveni park v Dolini Triglavskih jezer.

Leta 1944 so ustanovili posvetovalno delovno skupino za varstvo prirode, iz katere se je postopoma razvila državna služba za varstvo narave, najprej pod okriljem Prirodoslovnega muzeja in nato Zavoda za spomeniško varstvo (kasnejšega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine). Leta 1994 je področje varstva narave prešlo iz pristojnosti Ministrstva za kulturo v pristojnost Ministrstva za okolje in prostor, ki tudi vodi politiko varstva narave. Na Agenciji RS za okolje vodijo upravne postopke in pripravljajo poročila o stanju, strokovne naloge pa od leta 2002 opravlja Zavod RS za varstvo narave s sedmimi območnimi enotami (nekdanji regionalni zavodi). (Skoberne, 1995)

Pod imenom Triglavski narodni park so leta 1961 ponovno zavarovali Dolino Triglavskih jezer, za katero je pogodba o zavarovanju potekla med 2. svetovno vojno.

Od leta 1949 do leta 1955 je bilo zavarovanih kar 44 objektov in območij, od leta 1956 do 1965 še dodatnih šest naravnih znamenitosti, od 1966 do 1980 leta pa samo dve razglasitvi, kljub temu, da je leta 1970 izšel Zakon o varstvu narave.

Leta 1981 sta bila sprejeta Zakon o naravni in kulturni dediščini ter zakon o razširjenem Triglavskem narodnem parku.

Leta 1986 so bile Škocjanske jame vpisane na Seznam svetovne dediščine (UNESCO), maja leta 1999, so bile vpisane tudi v seznam svetovno pomembnih mokrišč Ramsarske konvencije kot prvo podzemno mokrišče na svetu. Skupaj s podzemnim tokom Reke so eno od najdaljših kraških podzemnih mokrišč v Evropi. Na Ramsarski seznam so bile leta 1993 vpisane tudi Sečoveljske soline, leta 2006 pa Cerkniško jezero.

Leta 1999 je bil sprejet Zakon o ohranjanju narave (ARSO, 2008). Na podlagi tega zakona se je leta 2001 Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine razdelil na območni enoti dveh zavodov: Zavoda RS za varstvo narave in Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS ..., 2008). Zavod RS za varstvo narave je z delovanjem formalno začel januarja 2002 (Zavod RS ..., 2008).

Maja 2004 se je Slovenija pridružila Evropski uniji in v svojo zakonodajo prevzela njen pravni red. Na področju varstva narave sta temeljni Direktiva o pticah in Direktiva o habitatih, ki med drugim določata evropsko ekološko omrežje Natura 2000. Vlada Republike Slovenije je 29. aprila 2004 določila območja Natura 2000 v Sloveniji z Uredbo o posebnih varstvenih območjih (Natura 2000, 2007). Več o Naturi 2000 je obrazloženo v poglavju 2.4.1 Mednarodni sistem varstva narave.

2.3 VARSTVO KULTURNE DEDIŠČINE

»Kulturna dediščina so viri in dokazi človeške zgodovine in kulture, ne glede na njihov izvor, razvoj in ohranjenost (snovna, materialna dediščina), ter s tem povezane kulturne dobrine (nesnovna, nematerialna dediščina). Zaradi njihove kulturne, znanstvene in splošno človeške vrednosti sta varstvo in ohranjanje kulturne dediščine v državnem interesu« (ZVKDS ..., 2008). Sodobno pojmovanje varstva kulturne dediščine poleg varstva in zaščite posameznih stavb in predmetov zajema tudi večje prostorske celote oziroma kulturna okolja, ki so pomembni del krajinskih parkov.

Cilji varstva kulturne dediščine po Zakonu o varstvu kulturne dediščine (2008):

- trajna ohranitev kulturnih vrednot,
- sanacije prizadete kulturne dediščine,
- spodbujanje ohranitve in prenosa kulturnih vrednot na prihodnje generacije.

2.4 SISTEM VARSTVA NARAVNIH IN KULTURNIH VREDNOT

Zavarovana območja kot so npr. krajinski parki, tvorijo tako naravne kot kulturne vrednote. Kulturna krajina, ki je tako značilna za Polhograjsko hribovje je specifičen rezultat narave, kulture, družbe in tehnologije. Zato je v nadaljevanju predstavljen sistem varstva tako naravnih kot kulturnih vrednot v svetu in Sloveniji.

2.4.1 Mednarodni sistem varstva narave

Mednarodni instrumenti varstva so predvsem predpisi in konvencije, ki so jih sklenile in predpisale mednarodne organizacije v zvezi z varstvom narave. Omeniti je treba konvencije oz. mednarodne dogovore, predpise Evropske unije, ministrske in medvladne konference ter razne strateške dokumente.

- Ramsarska konvencija (197; varstvo mokrišč mednarodnega pomena),
- Barcelonska konvencija (1976; varstvo Sredozemskega morja),
- Bonska konvencija (varstvo selitvenih vrst),
- Konvencija Rio de Janerio (1992; o biološki raznovrstnosti),
- Bernska konvencija (varstvo vrst in njihovih življenjskih prostorov v Evropi),
- Evropska konvencija o krajini (2003; ohranjanje krajine kot bistvene sestavine človekovega okolja),
- Natura 2000 (ekološko omrežje območij, pomembnih za ohranjanje evropsko pomembnih vrst in habitatnih tipov - Direktiva o pticah in Direktiva o habitatih).

Poglavitni namen nastanka mednarodnih pogodb je, da bi se varstvo urejalo na bolj globalni ravni, saj narava ne pozna meja.

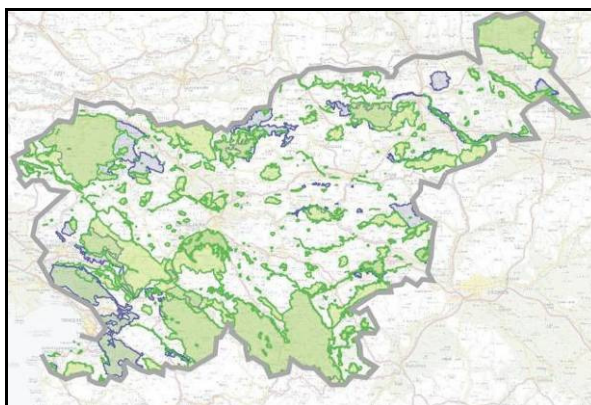
V 150-letni zgodovini nastajanja naravnih parkov je vsaka država razvila lasten sistem varstva narave (zavarovanih območij), ki je prilagojen specifičnim razmeram in potrebam posamezne države. Zato je Svetovna zveza za varstvo narave, The World Conservation Union (IUCN), predlagala splošno sprejemljiv klasifikacijski sistem, s katerim bi omogočili pregled zavarovanih območij po svetu. Prva kategorizacija je bila sprejeta leta 1987

(kategorije od I do X), leta 1992 pa dopolnjena z doslednejšimi cilji in merili (kategorije od I do VI) (Skoberne, 2004). Slovenija je članica IUCN od leta 1993, in sicer je vanjo včlanjeno Ministrstvo za okolje in prostor (ARSO, 2007).

Slika 2: Zavarovana območja po IUCN (IUCN, 1994).

Ker se zadnja desetletja povsod po Evropi zmanjšuje biotska raznovrstnost na račun urbanizacije ter turističnega in infrastrukturnega razvoja, so države članice Evropske unije vzpostavile mrežo posebnih varstvenih območij pod nazivom Natura 2000. Območja omrežja določata: Direktiva o habitatih (posebna ohranitvena območja SAC-Special Area of Conservation) in Direktiva pticah (posebna zaščitena območja SPA-Special Protected Areas). Posebna varstvena območja so torej namenjena ohranjanju evropsko pomembnih živalskih in rastlinskih vrst ter habitatov,. Slovenija je na dan pridružitve Evropski skupnosti maja 2004 predlagala seznam in ukrepe varstva nacionalnih območij, katerih ohranitev je pomembna na evropski ravni. Do decembra 2006 je bilo v Evropski uniji razglašanih 4.617 območij po direktivi o pticah, s skupno površino več kot 254.000 km². Opredeljenih je bilo tudi 20.862 območij po Habitatni direktivi, skupne površine 560.445 km² (Natura 2000, 2007).

Slika 3: Območja Natura 2000 v Sloveniji (Interaktivni ..., 2007).

Tudi tu se pojavljajo vprašanja, ali gre za »konzervatorsko« dejavnost, ki prepoveduje vsakršne posege in dejavnost znotraj območij Natura 2000, in ali skrb in financiranje varstva padeta na rame lastnikov zemljišč. V območja Nature lahko posežemo samo takrat, ko se po posebnem postopku preveri, ali ima poseg škodljive posledice na vrste in habitatne tipe, zaradi katerih je območje vključeno v ekološko omrežje. Če presoja pokaže, da so posledice škodljive in so druge možnosti še bolj škodljive, je možno uveljaviti prevlado javne koristi z izravnalnimi ukrepi. Na območjih Nature torej ni vnaprejšnje prepovedi dejavnosti. Vse aktivnosti naj bi pokrival državni proračun. Če je potrebno pa obstaja tudi možnost sofinanciranja Evropske skupnosti (Hlad, Skoberne, 2001).

Posebej je treba omeniti tudi Evropsko konvencijo o krajini, s katero so se države podpisnice namenile zagotoviti nov delovni instrument, ki bo namenjen izključno varstvu, upravljanju in načrtovanju vseh krajin v Evropi. Očitno je, da se Evropa zaveda, da je krajina temeljna sestavina evropske naravne in kulturne dediščine in da pomembno prispeva k človekovi blaginji in utrjevanju evropske prepoznavnosti. S to konvencijo države podpisnice priznavajo, da je krajina za ljudi pomemben del kakovosti življenja. Ker je krajina pomembna nosilka družbene blaginje in evropske prepoznavnosti, želimo spreminjanje krajin, ki je neizbežen spremljevalec razvoja družbe, obvladovati z uresničevanjem določil posebne konvencije (Hudoklin, 2005). Veliko zahtev in priporočil iz Evropske konvencije o krajini je v Sloveniji že uveljavljenih, predvsem celovit pristop k načrtovanju krajin, vrednotenje krajinskih sestavin v postopku prostorskega načrtovanja, vključevanje razvojnih in varstvenih sektorjev na samem začetku priprave prostorskih aktov. Problem se, zaradi neuspešnega sodelovanja varstvenih in razvojnih sektorjev pojavi na izvedbeni ravni (Hudoklin, 2005).

2.4.2 Mednarodni sistem varstva kulturne dediščine

Republika Slovenija je podpisnica več konvencij, ki določajo pravne standarde s področja varstva kulturne dediščine. Te konvencije so:

- Ramsarska Konvencija o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega napada (Haaška konvencija) in protokol k Haaški konvenciji,
- Konvencija o ukrepih za prepoved in preprečevanje nedovoljenega uvoza in izvoza kulturnih dobrin ter prenosa lastninske pravice na njih,
- Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine,
- Konvencija o varstvu evropskega arhitektonskega bogastva,
- Evropska konvencija o varstvu arheološke dediščine, spremenjena (Malteška konvencija),
- Konvencija Unidroit o ukradenih ali nezakonito izvoženih predmetih kulturne dediščine,
- Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij UNESCO, mednarodnih večstranskih pogodb o zračnem prometu, konvencij mednarodne organizacije dela, konvencij mednarodne pomorske organizacije, carinskih konvencij in nekaterih drugih mednarodnih večstranskih pogodb,
- Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij Sveta Evrope, Ženevskih konvencij,
- Konvencija o varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov.

Bistveni sta dve konvenciji: prva je **Konvencija o varstvu evropskega arhitektonskega bogastva** (Granada, 1985), ki je temeljni dokument za celostno varstvo kulturne dediščine v Evropi. Določa najmanjše potrebno varstvo, da se prepreči poškodovanje, propadanje ali rušenje varovanih prvin, kar je pomemben dejavnik boljšega bivanjskega okolja. Uvaja celostni pogled nad varstvom stavbne in naselbinske dediščine, ki se mora vključevati v pripravo strateških dokumentov. Sledila ji je Evropska konvencija o varstvu arheološke dediščine (dopolnjena) (La Valetta, 1992). Ta konvencija je temeljna listina za varstvo arheološke dediščine v Evropi. Pomembna je predvsem zahteva po celovitem varstvu arheološke dediščine. Konvencija poudarja sodelovanje arheološke stroke pri urejanju prostora ter upoštevanje posebnih zahtev varstva arheološke dediščine v prostoru.

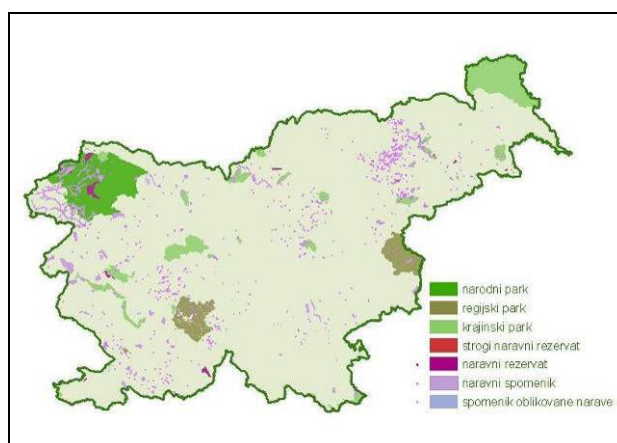
2.4.3 Sistem varstva narave v Sloveniji

Osnovni dokument varstva je **Zakon o varstvu okolja (2006)**. Je sistemski predpis, ki uzakonja cilje in načela varstva okolja. Osnovni namen zakona sta ohranjanje življenjskega in z njim neločljivo povezanega naravnega okolja in usmerjanje razvoja po načelih trajnosti. Zakon določa bistvene usmeritve in instrumente pravnega varstva okolja, ki so podlaga za pripravo vseh drugih zakonov s področja varstva okolja in predpisov, ki imajo posreden vpliv na naravo. Leta 1981 potrjen Zakon o naravni in kulturni dediščini, ki je prenehal veljati leta 1999, sta nadomestila Zakon o ohranjanju narave (1999, 2004) in Zakon o varstvu kulturne dediščine (1999).

Zakon o ohranjanju narave (v nadaljevanju ZON) je temeljni varstveni predpis, ki določa ukrepe za ohranjanje biotske raznovrstnosti živalskih in rastlinskih vrst in sistem varstva naravnih vrednot z namenom ohranjanja narave. Ukrepi za ohranjanje biotske raznovrstnosti so v ZON razdeljeni po sklopih, in sicer za ohranjanje pestrosti na genski, vrstni in ekosistemski ravni. Drugi del zakona se nanaša na varstvo naravnih vrednot. Ta izraz je skoraj nadomestil izraz naravna dediščina v prej veljavnem zakonu. Zakon ureja ukrepe varstva naravnih vrednot med katerimi je tudi akt o zavarovanju, ki lahko poleg posamezne naravne vrednote zavaruje tudi območje ene ali več naravnih vrednot pod izrazom zavarovano območje. Zavarovanje je ukrep, ki je v svetu znan že več kot stoletje in se v naravovarstveni praksi tudi najpogosteje uporablja. Predvidena so ožja zavarovana območja kot so naravni spomeniki, strogi naravni rezervati in naravni rezervati ter širša zavarovana območja, pod katera spadajo narodni, regijski in krajinski parki. Te kategorije so primerljive z mednarodno priznanimi kategorijami zavarovanih območij, ki jih določa Svetovna zveza za ohranitev narave – IUCN (Berginc ..., 2006).

Preglednica 1: Primerjava Slovenskih varstvenih kategorij z mednarodnimi (ARSO, 2008)

Širša zavarovana območja	Kategorija po IUCN
NARODNI PARK je veliko območje s številnimi naravnimi vrednotami ter z veliko biotsko raznovrstnostjo. V pretežnem delu narodnega parka je prisotna prvobitna narava z ohranjenimi ekosistemi in naravnimi procesi, v manjšem delu narodnega parka so lahko tudi območja večjega človekovega vpliva, ki pa je z naravo skladno povezan.	II in V
REGIJSKI PARK je obsežno območje regijsko značilnih ekosistemov in krajine z večjimi deli prvobitne narave in območji naravnih vrednot, ki se prepletajo z deli narave, kjer je človekov vpliv večji, vendarle pa z naravo uravnotežen.	V ali II
KRAJINSKI PARK je območje s poudarjenim kakovostnim in dolgotrajnim prepletom človeka z naravo, ki ima veliko ekološko, biotsko ali krajinsko vrednost.	V
Ožja zavarovana območja	
STROGI NARAVNI REZERVAT je območje naravno ohranjenih geotopov, življenskih prostorov ogroženih živalskih ali rastlinskih vrst, kjer potekajo naravni procesi brez človekovega vpliva.	I
NARAVNI REZERVAT je območje naravno ohranjenih geotopov, življenskih prostorov ogroženih živalskih ali rastlinskih vrst, ki se z uravnoteženim delovanjem človeka v naravi tudi vzdržuje.	I ali IV
NARAVNI SPOMENIK so območja, ki vsebujejo eno ali več naravnih vrednot, ki imajo izjemno obliko, vsebino ali lego ali pa so redki primer naravne vrednote.	III

Slika 4: Širša zavarovana območja v Sloveniji (ARSO, 2008).

Slovenija ima leta 2008 z različnimi varstvenimi kategorijami zavarovanega okvirno 11 % ozemlja. V Sloveniji imamo 1 narodni park, 3 regijske parke, 42 krajinskih parkov, 52 naravnih rezervatov, 1 strogi naravni rezervat in 1185 naravnih spomenikov (ARSO,

2008). Predlaganih je še 6 regijskih parkov s skupno površino 4640 km² in 4 krajinski parki s skupno površino 702 km². Po nekaterih virih (Peterlin, 1998a) naj bi bilo za zavarovanje primernege kar $\frac{1}{3}$ slovenskega ozemlja.

V raziskavi Smernice za urejanje dediščinske kulturne krajine (2005), ki jo je izdelalo podjetje Acer, d. o. o., Novo mesto, izhajajo naslednje ugotovitve o problematiki varstva narave:

- zakon o ohranjanju narave ne nakazuje zadostne povezave s prostorskimi akti. Tako npr. akt o zavarovanju ni vezan na prostorski dokument, ki bi na posameznem območju opredelil pogoje za prostorsko urejanje,
- ena poglobitnih ovir varstva narave je pomanjkanje ustrezne komunikacije med snovalci sektorskih politik na eni strani in z javnostjo na drugi strani. Izdelanih je bilo že mnogo strategij in nacionalnih programov varstva, vendar je podpora pri uresničevanju zelo šibka,
- odgovornosti in pristojnosti javnih ustanov še niso jasno dodeljene, institucije, ki jih vlada pooblašča za izvajanje varstva, pogosto nimajo dovolj usposobljenega kadra in moči za uveljavljanje ustreznih varstvenih instrumentov. Primanjkuje določenih strokovnjakov, predvsem okoljskih ekonomistov, pravnikov in strokovnjakov za komuniciranje. Problem je tudi primanjkovanje denarja za naravovarstvene projekte,
- parki so prešli v pristojnost varstvenih sektorjev MOP-Agencije RS za okolje kljub temu, da so v parkih poleg naravno ohranjenih območij tudi kulturna dediščina in druge ustvarjene vrednote. Bolj smiselno bi bilo obravnavati parke kot razvojno (in ne varstveno) kategorijo, saj se v njih varstvo narave srečuje z razvojnimi interesi in s cilji varstva kulturne dediščine. Posledično bi načrtovanje prostorskega razvoja v parkih moralo postati del prostorsko-načrtovalskih postopkov. Tako bi bil varstveni sektor eden izmed partnerjev, ki bi opozarjal in zagovarjal varstvene cilje, ne bi pa uveljavljal cilje same po sebi. Prav tako ne bi več vodil usklajevanj razvojnih in varstvenih interesov, saj zato nima ustreznih sredstev. Ta se uveljavljajo pri urejanju prostora.

Slovenija je v uveljavljanju mednarodnih konvencij s področja varstva narave kljub zgoraj naštetim pomanjkljivostim dokaj uspešna.

2.4.4 Sistem varstva kulturne dediščine v Sloveniji

Zakon o varstvu kulturne dediščine (v nadaljevanju ZVKD) (1999) je varstvo kulturne dediščine urejal do marca 2008, ko je stopil v veljavo nov **Zakon o varstvu kulturne dediščine (2008)**. Slednji določa načine varstva kulturne dediščine ter pristojnosti pri njenem varstvu z namenom omogočiti celostno ohranjanje dediščine. Poleg dobrin, podedovanih iz preteklosti, ki pomenijo določeno vrednoto, dediščina vključuje tudi vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas.

Pri izvajanju prejšnjega zakona so se pokazale določene pomanjkljivosti, saj ZVKD ni bil dovolj jasen, kdaj in na kakšen način se zavaruje posamezna dediščina in kakšne posledice ima tako zavarovanje. Podobno kot veljaven zakon o varstvu narave se je tudi tu varstvo razvilo v sistem omejitev in prepovedi, namesto da bi se razvoj, seveda z določenimi omejitvami, spodbujalo in usmerjalo (Smernice ..., 2007).

Zakon prav tako ni omogočal celostnega ohranjanja kulturne dediščine znotraj iste dediščinske enote, še manj pa skupnega ohranjanja kulturne dediščine in naravnih vrednot, ki soobstajajo na istem območju (Smernice..., 2007).

Z vidika ohranjanja kulturne krajine pa je bila poleg slednje velika pomanjkljivost takratnega zakona tudi ta da je izhajal iz točkovnega varstva posameznih enot (posamezni objekti ali elementi objektov itd.) in ni bil prilagojen varstvu širših območij (kulturna krajina, vaška jedra itd.).

Pri tako obširnem in kompleksnem območju kot so Polhograjski Dolomiti je potrebno povezovanje in celovito ohranjanje kulturne dediščine in naravnih vrednot znotraj istega območja.

2.5 KRAJINSKI PARKI

Za krajinski park (v nadaljevanju besedila KP) je značilno, da je to širše zavarovano območje, kjer je prisotna velika krajinska in biotska pestrost, večja gostota naravnih posebnosti, kultivirana narava, vaška naselja in blažje oblike gospodarske dejavnosti kot so turizem, kmetijstvo in razne obrtne dejavnosti. KP je skupek naravnih in kulturnih vrednot. Širša zavarovana območja in s tem tudi KP so običajno notranje členjena, saj je tako različne dejavnosti v parku lažje uskladiti in upravljati. Znotraj parka se lahko pojavljajo tudi strožje zavarovani deli narave (naravni rezervat ali strogi naravni rezervat) ter naravni in kulturni spomeniki. V teh določenih območjih parka, se daje prednost varstvu narave, v drugih delih pa razvijamo turizem in rekreacijo, urejamo prometno infrastrukturo ter naselja. KP so za razliko od ožjih zavarovanih območij z bolj strogim varstvenim režimom, bolj odprti, kjer ob največjem upoštevanju varstva narave dopuščamo tudi razvoj in obisk javnosti (Peterlin, 1998b).

Prvič je termin »krajinski park« (v nadaljevanju KP) definiran v ZVN (1970), ki pravi *»da se za krajinske parke razglasijo večja naravno zaključena pokrajinska območja s prvobitno naravo ali kultivirano naravo, ki jo odlikujejo naravne znamenitosti ali krajinske lepote, kulturni spomeniki oziroma spomeniki človekovega dela in ji dajejo poseben značaj ter imajo rekreacijski pomen.«* Zanimivo je, da se pojem »krajinski park« pojavi že tri leta prej na podlagi ZVKsNZ iz leta 1958, z zavarovanjem Krajinskega parka Negova in Negovska jezera (prvo zavarovano območje z nazivom KP), ter območje Mašuna. Odlok o zavarovanju Mašuna poda celo definicijo krajinskega parka, ki je bila sledeča: *»krajinski parki so najmilejša oblika krajinskega varstva, ki v ničemer ne ovira gospodarskega razvoja, skuša ga le uskladiti z načeli krajinskega varstva in oblikovanja«*, (Odlok, 1969, cit. po Mikuš, 2006).

Po definiciji ZNKD (1981), ki je bil pravna podlaga večine KP v Sloveniji, so KP *»lahko območja kultivirane narave, ki združujejo značilno krajino s sestavinami naravne in kulturne dediščine in so namenjena predvsem rekreaciji in ohranitvi značilne pokrajine, kakor tudi območja v ekstremnejših klimatskih in geomorfoloških razmerah ter v visokogorski in alpski vegetacijski stopnji. Namenjeni so vzdrževanju in krepitvi naravnega ravnotežja in ohranjanju spomina na pomembne dogodke in osebnosti.«*

Naravne znamenitosti so po definiciji ZVN (1970) omenjene kot možni sestavni del krajinskega parka, po ZVNKD (1981) pa je naravna znamenitost zbirni pojem za zavarovana območja, torej je KP podrejen naravni znamenitosti (Mikuš, 2006).

Po zakonu o ohranjanju narave ZON (1999, 2004) je krajinski park *»območje s poudarjenim kakovostnim in dolgotrajnim prepletom človeka z naravo, ki ima veliko ekološko, biotsko ali krajinsko vrednost«*.

Prav zadnja, veljavna (2008) definicija KP je precej široka, saj nam ne poda odgovora čemu je park sploh namenjen. Tak namen velja tudi za vsa ostala zavarovana območja in druge ukrepe varstva po ZON (1999, 2004). Medtem, ko definicija po ZVN (1970) omenja *»rekreacijski pomen«*, ZVNKD (1981) pa poleg rekreacijskega pomena poudarja *ohranjanje značilne pokrajine vzdrževanju in krepitev naravnega ravnotežja in ohranjanje spomina na pomembne dogodke in osebnosti* (Mikuš, 2006).

Zanimivo je, da nobena od definicij posebej ne izpostavlja estetskega vidika, ki je pomemben kriterij pri snovanju parkov. Odlok o ustanovitvi zavarovanega območja Mašuna omenja, da je potrebno razvoj *uskladiti z načeli krajinskega varstva in oblikovanja*, (Odlok, 1969, cit. po Mikuš, 2006), ZVN (1970) med drugim pravi, da območja, ki ga *odlikujejo naravne znamenitosti ali krajinske lepote*, po ZVNKD (1981) pa KP *združuje značilno krajino in ohranja značilne pokrajine*. ZON (199, 2004) ne omenja estetskega vidika KP, niti ne poudarja pomena izgleda krajine, ki predstavlja slovensko identiteto in je bistven del parka.

V spodnji preglednici (št. 2) so med seboj primerjane različne definicije krajinskega parka z definicijami kulturne krajine in varstvenih območij dediščine.

Problematično je prekrivanje območja kulturne krajine z območji krajinskih parkov in ožjimi zavarovanimi območji narave. To je tudi pričakovano, saj obe službi, (ne glede na cilje varstva-glej spodnjo preglednico), krajino obravnavata kot preplet naravnih in kulturnih vrednot. Podvajanje je vsaj z vidika urejanja prostora nesmiselno oziroma težavno, kadar prihaja do neusklajenosti oziroma nedorečenosti razvojnih usmeritev in režimov varovanja (Marušič in Mlakar, 2008).

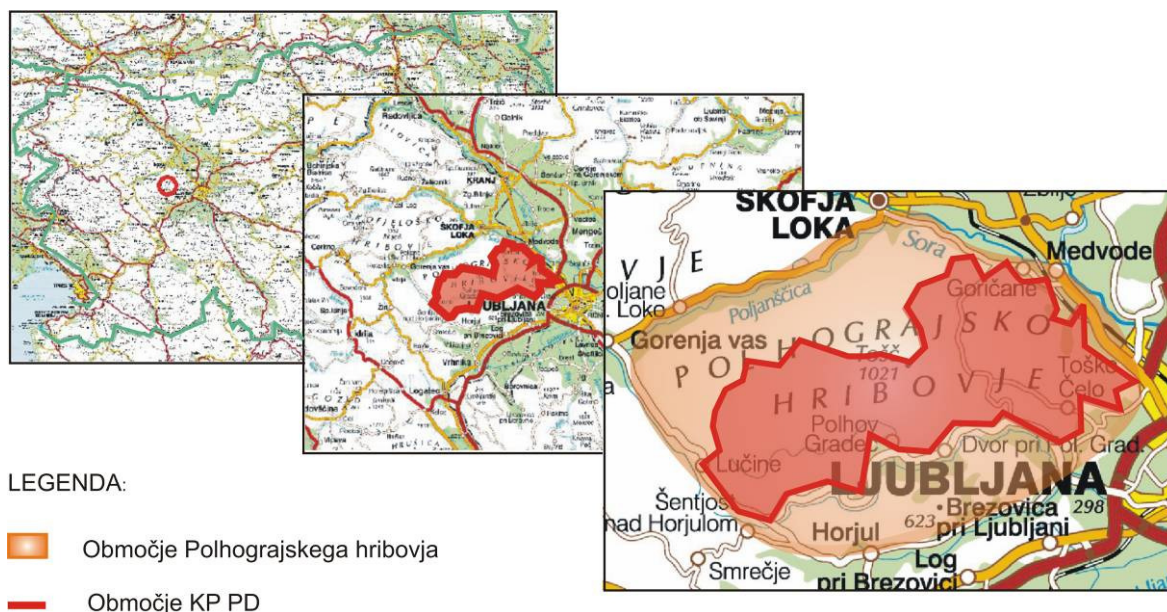
Preglednica 2: Primerjava definicij KP po starih in novem zakonu.

ZAKON O VARTSVU NARAVE ZVN, Ur. I. RS št. 7-21/1970 - povzeto po Inventarju naravne dediščine Slovenije, 1976)	ZAKON O NARAVNI IN KULTURNI DEDIŠČINI, Ur. I. SRS 1/81	ZAKON O OHRANJANJU NARAVE ZON-UPB2, Ur .I. RS, št. 96/2004	ZAKON O VARSTVU KULTURNE DEDIŠČINE ZVKD, Ur .I. RS, št. 7/1999	ZAKON O VARSTVU KULTURNE DEDIŠČINE, ZVKD-1, Ur. I .RS, št. 6/2008
Zakon določa da se tako imenovana pokrajinska območja zavarujejo kot narodni parki, naravni rezervat ali krajinski parki. Naravne znamenitosti deli na: naravne spomenike, hortikulture spomenike in redke ogrožene živalske in rastlinske vrste.	Po slednjem zakonu so naravne znamenitosti po svoji namembnosti ter pomenu: - narodni parki, - regijski parki, - krajinski parki, - naravni rezervati, - naravni spomeniki, - spomeniki oblikovane narave, - ogrožene rastlinske in živalske vrste.	Naravne vrednote se lahko zavarujejo v okviru širših ali ožjih zavarovanih območij. Širša zavarovana območja so: - narodni parki, - regijski parki, - krajinski parki. Ožja zavarovana območja so: - naravni spomenik, - strogi naravni rezervati, - naravni rezervat.	.	
KP so praviloma večja, zaključena krajinska območja s prvobitno ali kultivirano naravo, ki jo odlikujejo naravne posebnosti, krajinske lepote, kulturni spomeniki ali pričevanja človekovega dela. Lahko so gospodarsko aktivni predeli, ki so odprti za javnost in namenjeni oddihu in rekreaciji v prosti naravi. V to skupino spadajo vsa tista območja, ki ne izpolnjujejo zahtevanih meril za razglasitev kot narodni park, bi pa želeli ohraniti njihovo značilno podobo kot del naravne in kulturne materialne dediščine in kot predele za oddih in rekreacijo.	Krajinski parki so lahko območja kultivirane narave, ki združujejo značilno krajino s sestavinami naravne in kulturne dediščine in so namenjena predvsem rekreaciji in ohranitvi značilne pokrajine, kakor tudi območja v ekstremnejših klimatskih in geomorfoloških razmerah ter v visokogorski in alpski vegetacijski stopnji. Namenjeni so vzdrževanju in krepitvi naravnega ravnotežja in ohranjanju spomina na pomembne dogodke in osebnosti.	KP je območje s poudarjenim kakovostnim in dolgotrajnim prepletom človeka z naravo, ki ima veliko ekološko, biotsko ali krajinsko vrednost. Z aktom o zavarovanju se določijo podrobnejša pravila ravnanja na območju krajinskega parka.	Kulturna krajina je po ZVKD spomeniško območje, katerega strukturo, razvoj in funkcijo pretežno določajo človekovi posegi in dejavnost v prostoru.	Kulturna krajina« je nepremična dediščina, ki je odprt prostor z naravnimi in ustvarjenimi sestavinami, katerega strukturo, razvoj in uporabo pretežno določajo človekovi posegi in dejavnost. Varuje se: značilna raba zemljišč, parcelacija, značilna vegetacija, prostorske dominante, odnos med poselitvijo in odprtim prostorom, kraji spomina in značilna topografska imena.
Predvidene so 4 režimske stopnje, glede na strogost varstvenih ukrepov: I. strogo varstvo naravnih neposeljenih območij II. stalno neposeljena in za gospodarsko izrabo le malo primerna območja III. prometno dostopna območja, ne pretežno naravna niti ne gospodarska območja IV. občasno in stalno poseljena območja, primaren je turistični razvoj in rekreacija Za KP pridejo v poštev vse varstvene skupine (v conah ali za celoten park).				Če se spomenik kulturne dediščine nahaja znotraj območij, varovanih ali zavarovanih po predpisih s področja ohranjanja narave, se ne upoštevajo, če bi njihovo upoštevanje lahko povzročilo ogrožanje naravnih vrednot in biotske raznovrstnosti, kar ugotovi organizacija, pristojna za varstvo narave, v naravovarstvenih smernicah
Zakon o varstvu narave iz leta 1970 je določal, da se območje zavaruje kot narodni park, naravni rezervat ali krajinski park na podlagi akta o zavarovanju. Slednji določa: - ime in meje zavarovanega območja - organ upravljanja - način izkoriščanja in nadzorstva ter posamezne omejitve in prepovedi - vire sredstev za financiranje varstva	Naravno znamenitost se razglasi z aktom, ki obsega naziv znamenitosti, lastnika, režime varstva, posamezne omejitve in prepovedi ter razvojne usmeritve..	Akt o zavarovanju določa obseg in sestavine naravne vrednote, namen zavarovanja, varstveni režim in razvojne usmeritve, določi načine opravljanja nalog potrebnih za zagotovitev namena zavarovanja. Akt začne veljati, ko ga sprejmejo vsi ustanovitelji v enakem besedilu. Načrt upravljanja pri krajinskem parku ni nujen.		Varstvena območja dediščine se določijo z namenom celostnega ohranjanja dediščine, preprečevanja njenega uničenja in okrnjenja njenih vrednot v prostoru na državni in lokalni ravni.
Območja, ki niso zavarovana z aktom o zavarovanju, se varujejo v skladu z regionalnimi prostorskimi plani, urbanističnimi načrti, zazidalnimi načrti in urbanističnimi redi, ki predpisujejo določene varstvene ukrepe.	Akti o razglasitvi spomenikov in znamenitosti po zakonu iz leta 1970 ostanejo v veljavi in se morajo uskladiti z določbami tega zakona v dveh letih po njegovi uveljavitvi.			Kadar se predvideno varstveno območje dediščine nanaša na območje, varovano ali zavarovano po predpisih s področja ohranjanje narave, minister določi meje varstvenega območja dediščine in varstvene usmeritve v soglasju z ministrom, pristojnim za ohranjanje narave
Definicija KP po tem zakonu obravnava človeka kot bistven faktor pri razvoju in ohranjanju parka. Pravtako bolj natančno definira namen krajinskega parka (oddih in rekreacija,...)	Definicija KP po tem zakonu obravnava človeka kot bistven faktor pri razvoju in ohranjanju parka. Pravtako bolj natančno definira namen krajinskega parka.	Človek je bistvena prvina krajinskega parka toda le v »službi narave«. Ohranjanje kulturne krajine posredno ohranja posebne živalske in rastlinske vrste. Z naravovarstvenega stališča je ohranjanje kulturnih vrednot dopustno, dokler služi ohranjanju narave oziroma le v tisti obliki, ki služi ohranjanju narave. Takšno gledanje na krajino nujno vodi v zmanjševanje kulturnosti krajin (Marušič in Mlakar, 2004). Namen parka ni jasno določen.	Definicija kulturne krajine je po vsebini zelo podobna definiciji krajinskega parka iz leta 1981 (ZVNKD). Krajinski parki so z letom 1999 postali domena naravovarstva. Kot sinonim krajinskemu parku bi lahko postavili kulturno krajino	Zakon opredeljuje dve po vsebini podobni kategoriji varstva, kulturno krajino in varstvena območja kulturne dediščine, ki sta odgovor zavarovanim območjem (predvsem KP) po ZON.

3 SPLOŠNE ZNAČILNOSTI POLHOGRAJSKEGA HRIBOVJA

3.1 UMESTITEV V PROSTOR

Polhograjsko hribovje tako kot Škofjeloško, Cerkljansko in Rovtarsko hribovje leži na zahodnem delu slovenskega predalpskega sveta. Okvirno lahko rečemo, da leži med Žirmi in Ljubljano, Škofjo Loko in Vrhniko. Nahaja se v neposredni bližini Ljubljane in s svojo specifično strukturo, zelenimi površinami in nizko stopnjo urbanizacije tvori krajino, privlačno za turizem in rekreacijo.

Slika 5: Polhograjsko hribovje (kart. podl.: Interaktivni ..., 2007).

Avtorji različno definirajo meje Polhograjskega hribovja. Gabrovec (Geografski zbornik, 1990) omejuje Polhograjsko hribovje s Poljansko Soro na severozahodu, Sorškim in Ljubljanskim poljem na severovzhodu, dolino Šujice in Horjulščice na jugu in dolino vodotoka Brebovščica na severo-zahodu. Ilešič (1956, cit. po Gabrovec, 1990) in Gams (1983, cit. po Gabrovec, 1990) v svojih regionalizacijah obravnavata Polhograjsko in Škofjeloško hribovje skupaj in ne določata meje med njima. Podobno razmejitev obravnavanega območja definira tudi Marušič (1998) v publikaciji Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji. Glede na to, da kriteriji za določitev območja kot krajinski tip niso enaki kot pri geografskofizični regionalizaciji, so tudi tukaj odstopanja. Del na severo-zahodu nad Poljansko Soro Marušič začrta po grebenu, medtem ko Gabrovec (1990) zagovarja mejo po robu ravnine.

3.2 ZGODOVINSKI PREGLED OBMOČJA

Obravnavan prostor je razmeroma enoten z geografskega in kulturnostnega vidika z izjemo posameznih območij, katerih specifične lastnosti in oblike so posledica zgodovinskega in kulturnega razvoja.

V etnološkem in arhitekturno-morfološkem pogledu gre za mejno območje notranjskih in škofjeloških prvin. Od velikih kmečkih dvorcev in arhitekture, ki jih poznamo pod imenom škofjeloško cerkljanski stavbni tip, v širšem območju, ki bazira proti Polhovemu Gradcu, pa najdemo oblike, ki so značilne za notranjsko regijo. Na obravnavanem območju najdemo vrsto specifičnih elementov, ki jih drugje po Sloveniji v taki obliki ali tako ohranjenih ni. Je tipičen primer kulturne krajine, ki ima visoko pričevalno, estetsko in splošno kulturno vrednost, saj zajema že omenjene vredne elemente, kot so dominante na daleč vidnih vzpetinah, samotne kmetije in zaselke ter od človeških rok preoblikovan površinski pokrov (senožeti, travniki in gozd).

Ozemlje, ki je bilo poseljeno že v prazgodovini, kar dokazujejo arheološke najdbe, je do 70-ih let ohranilo podobo kakršna se je izoblikovala v 15. in 16. st., ko je nastala večina še danes stoječih cerkva in kmetij. Veliko samotnih kmetij v sebi skriva poznogotske in renesančne prvine.

Obravnavano območje Polhograjskega hribovja je bilo dokaj pozno poseljeno. Vidne vzpetine so bile zaradi strmih pobočij in ozkih vmesnih dolin po tedanjih zakonitostih naseljevanja nezanimive. Šele v starejši železni dobi so položnejši, lažje dostopni, a še vedno varni vrhovi predvsem v obrobju z vodo v bližini (npr. Žlebe, okolica Dobrove, Zadoblje), pritegnili tedanjega lovca in živinorejca (Urbanistični načrt ..., 1973).

Bližina tedanje Emone in pomembne prometne povezave so prinesle spremembe tudi v obravnavani prostor. Dokazano je, da so prebivalci Emone imeli zemljiška posestva zahodno od prestolnice, večji del ob prometnici proti Vrhniki in Italiji. Vendar je skozi mirna obdobja rimskega imperija polhograjski prostor izgubil na pomenu. Bil je slabo poseljen, z izjemoma nekaj večjimi zemljiškimi posestvi. Razpad antike je povzročil, da so nekdanje nezanimive in odročne rečne doline postale zelo zanimive za poselitev. Nova politična težišča (Kranj, Čedad) so s seboj prinesla tudi nove prometne povezave. Ena od poti je verjetno tekla po Poljanski dolini. Ostanki rimskih naselbin in grobišč nakazujejo tudi potek ceste med Emono in Karnijem ter povezavo ob reki Savi mimo Tacna, Vikrač in Smlednika (Vodnik, 2006).

Povsod na obrobju Polhograjskega hribovja je moč najti poznoantične najdbe, celo poznoantične utrdbe. Primer je naselbinski kompleks iz 5. do 6. st. n. št. (Vodnik, 2006).

V srednjem veku je severni del Polhograjskih Dolomitov, kamor spada tudi okolica naselja Sora, ki je danes v občini Medvode, pripadal škofjeloškemu gospostvu. Škofja Loka je bila vse od darilne listine Otona II. iz leta 973 do razpada leta 1803 sestavni del t. i. Freisinškega gospostva. Na občutljivem mejnem območju med posestvi freisinške škofije in posvetnih svobodnih gospodov so nastale razne utrdbe in gradovi. Lep primer je grad Jeterbenk in grad na Gradišču nad Drago blizu Osolnika (Vodnik, 2006).

Del Polhograjski Dolomitov, predvsem v okolici Katarine in Toškega čela, je živel v izraziti izolaciji do konca 1. svetovne vojne, kar je omogočilo ohranitev nekaterih izjemnih etnoloških posebnosti. Podobno je značilno za območje, ki gravitira v Polhov Gradec, v

staro ozemeljsko središče s posebnimi cerkvenimi in upravnimi pravicami (Urbanistični načrt ..., 1973).

V začetku 19. stoletja so povsod po Sloveniji, tudi na območju Polhograjskega hribovja, francoska revolucija in naravne nesreče povzročile vesplošno lakoto in bolezni. Takrat so kmetje iz hribovskih vasi v zameno za »par hlebov kruha« menjali hektare gozda in druge kmetijske površine. Tako so že takrat premožnejši kmetje pridobili še dodatna zemljišča.

Leta 1899 so tedanje avstroogrske oblasti razmišljale o železniški povezavi med Ljubljano, Idrijo in Sv. Lucijo (današnji Most na Soči). Trasa naj bi potekala mimo Polhovega Gradca in Črnega Vrha čez Tržič do Idrije. Po padcu Avstroogrske po 1. svetovni vojni je območje prešlo pod Italijansko oblast, ki omenjene povezave ni potrebovala. Kako bi lahko tako pomembna železnica vplivala na razvoj Polhovega Gradca in s tem tudi Polhograjskih Dolomitov, lahko le ugibamo. Po zlomu Kraljevine Jugoslavije leta 1941 je bil del Polhograjskega hribovja vključen v Nemčijo, del pa je ostal pod italijansko oblastjo. Meja je potekala čez Sv. Katarino nad Medvodami.

Gospodarstvo nekoč in danes

Mlini in žage niso bili le ob rekah Sori in Savi, ampak tudi v Polhograjskem hribovju ob večjih vodotokih, predvsem v dolini Ločnice. Tu je še po 2 svetovni vojni deloval rudnik svinca in srebra v Knapovžah.

Poleg ostalih dejavnosti se je razvilo tudi kovaštvo, ki je uspešno delovalo vse do 20 stoletja. Kovačije, ki so proizvajale material za kočije, so bile običajno locirane ob glavnih prometnicah, orodne kovačnice pa ob vodotokih (Kavčič, 2000).

Značilna za območje je tudi uporaba lehnjaka v gradbene namene. Za oboke in podboje vrat so uporabljali lepe kose lehnjaka, slabše pa za gradnjo zidov hiš. Kamnino so pridobivali v Ernejčkovem in Petačevem grabnu na zemljišču, ki je bilo menda graščinska last. Tovorjenje in obdelava sta bila težavna, vendar je kamnina predstavljala najcenejši gradbeni material, obenem pa je tudi varovala objekte pred vdorom vlage (Kavčič, 2000).

Ponekod so se ukvarjali še s pridelavo lana za tkanje in celo s strojarstvom (Kavčič, 2000).

3.3 GEOLOŠKE IN PEDOLOŠKE ZNAČILNOSTI

Na tem območju se stikata dinarski in alpski svet, prelomnica teče od Horjula ob Koreni, Črnem vrhu in Pasji ravni do Visokega v Poljanski dolini. Kamninska zgradba je tako kot v ostalem predalpskem svetu zelo pestra. Večji del Polhograjskega hribovja, okvirno 23 %, je sestavljenega iz apnencev, 20 % površja zavzema dolomit. Sledijo različne neodporne kamnine. Močno členjen prostor je po svoji geološki sestavi pretežno iz skrilavcev in peščenjakov, nad njimi pa se ponekod nahajajo plasti triadnega dolomita, ki oblikuje vrhove gora kot so Sv. Lovrenc, Grmade, Tošča ter nekatera pobočja proti Medvodam in Spodnji Sori. Od tu izhaja tudi splošno uporabljeno ime za to območje - Polhograjski Dolomiti. Glede na to, da dolomit zavzema manj kot polovico ozemlja, tega imena v geografiji ne uporabljajo (Gabrovec, 1994).

Vendar so skozi zgodovino poleg imen Polhograjci in Pograjci uporabljali tudi pojem Polhograjski Dolomiti. Pravtako so ga privzeli tudi za naziv krajinskega parka in ker ravno

na dolomitih najdemo najbolj zanimive naravne strukture, se bo poleg imena Polhograjsko hribovje ta pojem ponavljal skozi diplomsko delo.

Med Žirovnikom in Osredkom se nahajajo laporni dolomiti – skrilavci in delno tudi odpornejši dolomiti. Pred vasjo Topol najdemo grōdenske peščne skrilavce iz srednjega perma, poleg so glinasti in peščeni skrilavci. Med Topolom in Toškim Čelom so v večini triasni dolomiti in apnenci. Posebnost so zeleni wengenski tufi, ki se nahajajo od Toškega čela proti Podutiku (Urbanistični načrt ..., 1973).

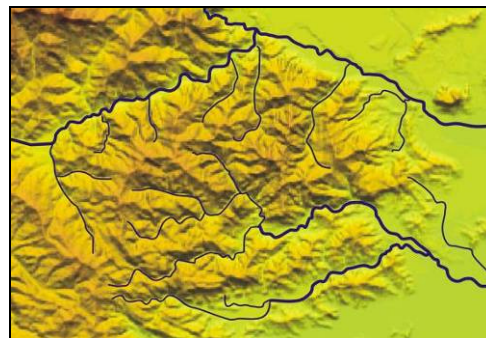
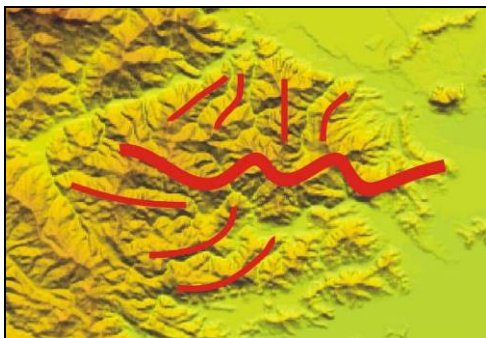
Povsod, kjer se nahaja dolomit, so velike ter izrazite strmine in priostreni vrhovi, marsikje tudi gole skale, kar je značilno za območje ob Selški Sori, ob delu Poljanske Sore, v dolini Kopačnice in Male Božne in predvsem v okolici Tošča in Grmade. Ta območja so slabše odporna na vremenske in ostale negativne razmere in zato bolj ranljiva ter velikokrat postanejo denudacijska in erozijska žarišča. Značilna raba na dolomitnih območjih so travniki, ki so na dnu plitvih suhih dolin. Kjer se nahajata skrilavec in peščenjak, so položnejša pobočja in planjave (Pasja ravan). Kjer pa najdemo apnenec, so prisotni celo kraški pojavi, vrtače in jame (pri Toškem Čelu je v apnencu izoblikovana manjša, a zelo izrazita planota z vrtačami). Vse to prispeva k geološki slikovitosti območja (Gabrovec, 1994).

Tipi prsti so odvisni od matične podlage. Distrična rjava tla se nahajajo na permokarbonskih in grōdenskih skladih, evtrična rjava pa na laporju in peščenjaki. Na ostalih dolomitnih kamninah prevladujejo rendzine (Gabrovec, 1994).

3.4 RELIEF

Današnji relief je ustvarila »erozija tekočih voda v mlajši terciarni dobi in do današnjega dne« (Ilešič, 1938, cit. po Gabrovec, 19991), poglavitni dejavnik geomorfološkega razvoja po Šifrerju (1974) pa so klimatske spremembe.

Osrednji razvodni greben poteka od vzhodnega roba pri Šentvidu proti zahodu čez Toško čelo, mimo Topola – Katarine, pa čez Grmado na Tošč dalje proti zahodu, kjer prehaja na Pasjo ravan, ki je najvišja gora v Polhograjskem hribovju. Od centralnega grebena se proti severu spuščajo stranski hrbti, ločeni z globokimi grapami in dolinicami, ki so jih razrezali neposredni pritoki Sore in Save (Bukov potok, Hrastenica, Ločnica, Babišnica). Na južno stran, v Gradaščico, se stekajo le krajši pritoki, ki omejujejo manjše, vendar strme gorske pomole (Mačkov graben, Mala in Velika Božna). Doline potokov imajo ozko, plosko naplavljeno dno z nekaj vasmi. Grape dolin so strme in ozke, na njih se nizajo senožeti in gozd.

Slika 6: Levo: Prikaz poteka grebenov, desno: Prikaz sovpadanja grebenov in vodotokov (kart. podl.: Interaktivni ..., 2007).

V zahodnem delu Polhograjcev proti dolini Berbovščice prevladujejo široka slemena razrezana z ozkimi grapami. Severni del ob Poljanski Sori in Sorškem Polju ima značilna dolga slabo razčlenjena slemena, ki jih med seboj ločijo grape v smeri od severa proti jugu. Na jugu so najnižje relativne višine, pobočja so razrezana s pritoki Gradaščice. Zahodno od Horjula najdemo tudi različne kraške pojave (vse od vrtač, uval in suhih dolin). Kraške prvine so prisotne tudi ob Toškem Čelu, kjer ležita kraški planoti z veliko gostoto vrtač. V osrednjem delu prevladujejo večje strmine in višje relativne višine, dolini Sujice in Gradaščice pa imata značilnosti kotline z občasnimi poplavamami.

Pestrost, razgibanost in slikovitost terena so posledica bolj ali manj vododržne podlage, tako da doline in grape sovpadajo z geološkimi progami.

Povprečna višina celotnega hribovja je približno 500 m, povprečna višina osrednjega dela, kjer so najznačilnejši dolomitni hribi, pa 600 m. Čeprav so Polhograjski Dolomiti v povprečju nižji od ostalega predalpskega sveta, (razen Tošča in Pasje ravni ni vrhov nad 1000 m), je povprečna strmina osrednjega dela kar 19°, največja pa tudi okoli 30° (Gabrovec, 1994).

3.5 KLIMATSKE ZNAČILNOSTI

Polhograjsko hribovje se nahaja v območju celinskega podnebja. Vzhodni del hribovja spada pod zmerno celinsko podnebje osrednje Slovenije, zahodni del v zmerno celinsko podnebje zahodne in južne Slovenije. Višje lege imajo gorsko podnebje. Značilne so zmerno mrzle zime in ne prevroča poletja. Padavin je razmeroma dovolj v vseh letnih časih, število deževnih dni pa je vseeno manjše kot v Ljubljani. Večja količina padavin, vendar manjše število dni z dežjem kažeta na to, da so tu prisotne nevihte, nalivi. Debelina snežne odeje se iz leta v leto zelo spreminja, največ snega je februarja. Na senčnih, osojnih legah pa sneg leži tudi do meseca maja (Urbanistični načrt ..., 1973). Odkar je rekreacija v naravi vedno bolj pomembna, je močno naraslo tudi zanimanje za sončno obsevanje. Pozimi je na tem območju več sončnega obsevanja kot v nižinah, (npr. v Ljubljanski kotlini), ki je večino zimskih dni v megli. Povprečne temperature v juliju so na vzhodnem delu Polhograjskega hribovja približno od 18° C do 20° C, na zahodnem delu, kjer prevladujejo višje nadmorske višine, od 16° C do 18° C. Zimske temperature so zaradi toplotne inverzije le za malenkost nižje od temperatur v Ljubljani (Kunaver, 2004).

3.6 VEGETACIJA IN ŽIVALSTVO

Prsti in posredno kislost oziroma bazičnosti kamnin vplivajo na sestavo, združbo rastlinstva. Podnebne in reliefne razmere na tem območju so ugodne za uspevanje mešanega gozda ilirskega tipa z bogato podrastjo. Strma pobočja, ki niso primerna za kmetijsko rabo ali poselitev, v večini prekrivajo mešani, ponekod tudi iglasti gozdovi z rdečim borom. Na slemenih in izravninah prevladujejo suhi travniki, v dolinah močvirno rastje in vlažni travniki, prepredeni z vrbami in jelšami. Na višjih legah, nad 800 m, in nekaterih senčnih legah najdemo celo jelove gozdne združbe. Na prisojnih legah rastejo črni gaber, mali jesen in rdeči bor. Izredno zanimivi glacialni relikti kot so alpska mestnica, kranjski petoprstnik, dlakavi sleč in Kluzijev svišč ter ilirske rastline kot so Blagajev volčin in zlato jabolko dajejo Polhograjskemu hribovju veliko vrednost (Urbanistični načrt ..., 1973)

Kjer je gozd skrčen zaradi kmetijstva, kultivirane rastline na južnih pobočjih dosežejo zelo visoko lego v okolici kmetije Alič (900 m), Omejec, Podskalar, Vrhovec Brložnik (Urbanistični načrt..., 1973).

Slika 7: Blagajev volčin, lat. *Daphne Blagayana* (SlikoMat, 2007).

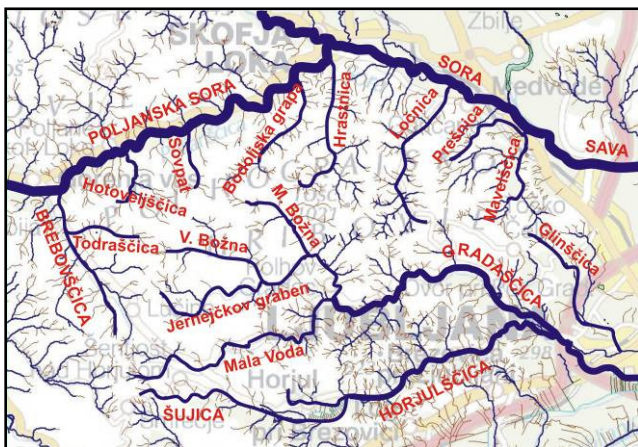
Na nekaterih manjših območjih uspeva tudi redka rastlina Blagajev volčin, ki je simbol Polhograjskega hribovja.

Poleg nahajališč volčina je zanimiv in zaščiten še grajski vrt, ki se v sklopu grajskega območja, nahaja zahodno od Polhograjskega gradu.

Od živalstva je na tem področju najpogostejša srnjad. V temačnih grapah Polhograjskega hribovja živi divji prašič; v višjih predelih (Grmada, Tošč) tudi avtohtoni gams in muflon. Slednji ni avtohton. Predvsem v zadnjih letih, ko je obisk hribovja v porastu, je opazen upad števila muflonov in gamsov. Ruševce, vrsta divjega petelina, je že izginil.

3.7 HIDROLOŠKE RAZMERE

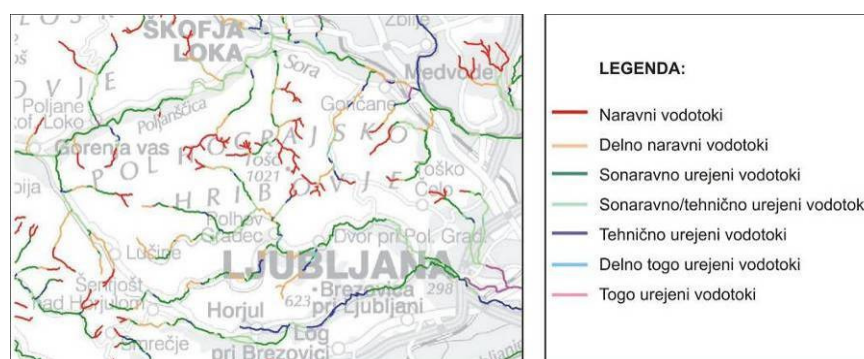
Za Polhograjske Dolomite so značilni manjši vodotoki s hudourniškim značajem, ki tečejo po ozkih, z gozdom poraščenih dolinah in grapah. V dolinah, sredi obdelanih površin, so vodotoki običajno večji in obraščeni z obvodnim rastjem. Vode na severnem delu (Hrastnica, Ločnica, Hotoveljščica) se v smeri od severa proti jugu izlivajo v Poljansko Soro, Soro in Savo. Na južnem delu prevladujejo krajši pritoki Gradaščice kot so Velika in Mala Božna, Mala Voda in Mačkov graben, ki omejujejo strme gorske pomole.

Slika 8: Hidrografska mreža (kart. podl.: Interaktivni ..., 2007).

Hribovje je redko poseljeno in zelo bogato s kvaliteto pitno vodo, zato je treba taka območja zaščititi in predvsem preprečiti izničenje omenjenega potenciala.

Kot je razvidno iz spodnje slike, je večina večjih vodotokov, predvsem struge Gradaščice, Horjulščice ter delno tudi Male in Velike Božne, preoblikovana zaradi različnih vodnogospodarskih posegov.

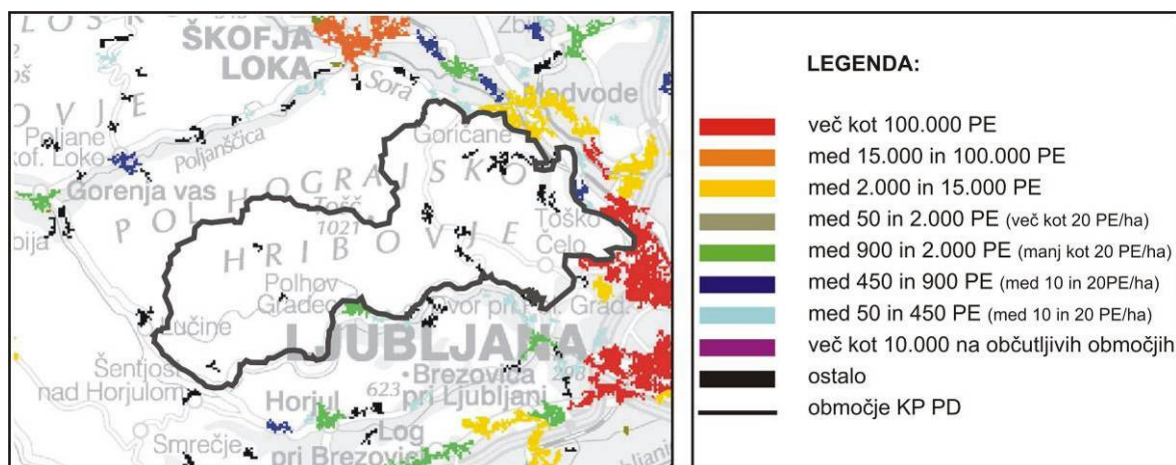

Slika 9: Prikaz ohranjenosti vodotokov (Interaktivni ..., 2007).

3.8 POSELITEV

V Polhograjskem hribovju se pojavljata dva najbolj značilna tipa poselitve. V širših dolinah Gradaščice, Šujice in Horjulščice so gručaste vasi zaradi občasnih poplav locirane ob prehodu v pobočja. Za ta območja, ki so dokaj ravna in od Polhovega Gradca oddaljena nekaj kilometrov, je značilna nekajkrat večja koncentracija prebivalstva z manjšim deležem kmetov. Z naraščanjem nadmorske višine in strmine se manjša tudi gostota prebivalstva (Gabrovec, 1994).

Za hribovite predele, ki so bolj neprimerni za poselitev, so značilne samotne kmetije s samosvojimi značilnostmi ter manjše število strnjenih zaselkov na grebenih in pobočjih z južno ekspozicijo. Na najbolj sončnih legah je lahko lociranih kar osemkrat več domov kot na bolj senčnatih (Gabrovec, 1994). Zaselki oziroma osamele kmetije so se običajno oblikovale v bližini vodnega izvira ali vodotoka za napajanje živine in osebno uporabo (Studenec v Srebatnjaku...). Več o razvoju poselitve je razloženo v poglavju 4.2.3 Poselitev.

Slika 10: Prikaz aglomeracije (Interaktivni ..., 2007).

3.9 KMETIJSTVO IN RABA TAL

V rabi tal, ki je v veliki meri rezultat kmetijske dejavnosti, se odražajo naravne razmere Polhograjskega hribovja. S svojo razgibanostjo ni primeren za intenzivno strojno kmetijstvo današnje dobe. Območij, ki bi bili primerni za modernizirano kmetijstvo je zelo malo, najprimernejši so nižinski predeli do 400 m nadmorske višine, kot je aluvialna dolina Gradaščice pod Polhovim Gradcem. Večina posestev se nahaja na nadmorski višini med 600 m in 700 m. Najvišje ležeča kmetija je Omejec v Črnem Vrhu, katere zemljišča segajo tudi na 987 m nadmorske višine. Kmetije, ki se nahajajo višje od 650 m n.v., imajo v lasti tudi do trikrat več kmetijskih površin kot nižje ležeča posestva (Remškar, 2004). Posestva v hribovitem delu so večja in zaokrožena, vendar na račun gozda in manj kvalitetnih obdelovalnih površin. Kmetje se običajno poleg kmetijstva ukvarjajo še z drugimi dejavnostmi. Razloga sta predvsem drobljenje posesti in bližina možne zaposlitve. Čiste kmetije¹ bodo v prihodnosti nosilke razvoja in jedra, ki se jim bodo lahko priključila zemljišča drugih kmetij, ki kmetovanje opuščajo zaradi deagrariacije in odmiranja (Kovačič, 1982). V zadnjem času se manjše kmetije odločajo za oddajanje zemlje v najem večjim kmetijam, kar je eden izmed možnih ukrepov proti zaraščanju in s tem ohranjanju kulturne krajine Polhograjskega hribovja.

Pri razporeditvi rabe tal ima največjo vlogo naklon, sledijo mu kamninska zgradba, nadmorska višina in sončno obsevanje (Gabrovec, 1990).

Njive zavzemajo le okoli 2% površine osrednjega dela Polhograjskega hribovja. Več kot polovica le teh je v dolini Gradaščice (izven območja Krajinskega parka Polhograjski Dolomiti). V hribovitem delu, kjer se je prebivalstvo usmerilo v pašništvo in živinorejo, pa lahko opazimo ob kmečkih poslopih posamezne manjše njive, kjer pridelujejo hrano za lastne potrebe. **Travniki in pašniki** zavzemajo okvirno 26 % območja, običajno na brežinah z naklonom do 19°, kar je skrajna meja košnje s sodobno mehanizacijo. **Gozd** je najbolj prisotna raba tal v Dolomitih in pokriva skoraj 60 % ozemlja. Nižji delež gozda je opazen pri nadmorskih višinah pod 400 m (prevladuje kmetijstvo), največji delež je med 400 in 600 m nadmorske višine (najbolj strma pobočja), malo manjši delež je na višinah nad 900 m (bolj planotast, raven svet). Največje, z gozdom poraščene, površine so na najstrmejših predelih (nad 19°), s severno ekspozicijo in običajno dolomitsko matično podlago. **Sadovnjaki** so običajno v hribovitem delu na prisojnih pobočjih ob osamelih kmetijah. Kmetovanje je bilo na tem območju je bilo vedno zahtevno in močno odvisno od vremenskih razmer. Na predelih, ki so bila za pridelovanje hrane neugodna (kot je npr. okolica Grmade, Tošča in Setnice), se je razvila ovčjereja ali kozjereja, ki je bila za nekatere družine osnovni vir zaslужka. Z rejo koz, ki so dokaj nezahtevne živali, so se preživljala predvsem posestva, ki so imela v lasti manj kmetijskih zemljišč. Koze so do sredine 19. stoletja (zemljiška odveza) pasli na zemljiščih, ki so bila skupna last. Potrebe ljudi pa so se do danes močno spremenile in ovčjereja je v teh krajih po 2. svetovni vojni skoraj popolnoma izumrla. Sedaj se z rejo ovac ukvarja le nekaj posameznih kmetij, ki jim je prodaja mleka in mesa postranski vir zaslужka, koze pa pasejo tudi na zaraščajočih zemljiščih. Prav kmetijska dejavnost lahko ohrani izgled krajine Polhograjskih Dolomitov. Vendar danes kmetovanje v hribovitih predelih ni več samozadostno, saj se morajo kmetije za preživetje ukvarjati še z ostalimi dodatnimi dejavnostmi, ali pa se usmeriti v ekološko kmetovanje. Večina turističnih kmetij na območju je nastala po letu 1991, ko se je zaradi možnosti dodatnega zaslужka povečalo zanimanje za dopolnilne dejavnosti.

¹ S pojmom čiste kmetije označujemo kmetije, katerih edina dejavnost je kmetovanje.

4 KRAJINSKI PARK POLHOGRAJSKI DOLOMITI

4.1 NASTANEK KRAJINSKEGA PARKA POLHOGRAJSKI DOLOMITI

Povod za pobudo o ustanovitvi Krajinskega parka Polhograjski Dolomiti je bilo vedno več gradbenih in drugih posegov, ki so hitro spreminjali podobo krajine. Zavest, da je treba kvalitetna območja zaščititi ter uskladiti razvojne in varstvene interese, je vodila v pripravo dokumentacije za razglasitev krajinskega parka.

Treba je opozoriti, da pravnoformalno Krajinski park Polhograjski Dolomiti (v nadaljevanju: KP PD) do danes še ni bil razglašen. Služba za varstvo narave (ARSO) vodi KP PD na podlagi urbanističnega načrta sprejetega leta 1974 in ne na danes veljavnih predpisih s področja varstva narave.

Tedanja pravna podlaga, da se Polhograjske Dolomite zavaruje kot krajinski park je Zakon o varstvu narave (1970), ki po 8. členu opredeljuje krajinski park kot večje, naravno zaključeno pokrajinsko območje s prvobitno ali kultivirano naravo, ki jo odlikujejo naravne znamenitosti ali krajinske lepote, kulturni spomeniki oziroma spomeniki človeškega dela ter imajo rekreacijski pomen. Zakon je določal, da se mora za krajinske parke in ostala zavarovana območja, rastlinske in živalske vrste, izdati akt o zavarovanju na državni ali občinski ravni (odvisno, ali ima območje nacionalni, regionalni lokalni pomen). Območja, ki niso zavarovana z aktom o zavarovanju, so se lahko upravljala med drugim tudi v skladu z urbanističnimi načrti in zazidalnimi načrti, ki predpisujejo določene varstvene ukrepe. Vendar če urbanističnega načrta in kasneje potrditve krajinskega parka 3. reda oz. akta o zavarovanju ne sprejmejo vse občine, katerih ozemlje je del predlaganega zavarovanega območja, park ne more biti razglašen. Leta 1981 je s pričetkom veljave novega Zakona o naravni in kulturni dediščini (1981) prenehal veljati Zakon o varstvu narave (1970) in Zakon o varstvu kulturnih spomenikov (Ur. l. SRS, št. 11/65). Akti o razglasitvi na podlagi teh zakonov so ostali v veljavi, vendar bi se morali uskladiti z določbami novega zakona v obdobju dveh let po uveljavitvi slednjega. To v primeru KP PD ni bilo nikoli realizirano.

Leta 1971 je tedanja občina Ljubljana-Šiška pri Ljubljanskem urbanističnem zavodu (LUZ) naročila izdelavo urbanistične dokumentacije za območje Polhograjskih Dolomitov, ki so spadali v tedanjo šišensko občino. V obdelavo so zajeli celovito območje Polhograjskega hribovja, ki ga v dokumentu predlagajo za krajinski park 3. reda² in poleg tedanje občine Lj.-Šiška zajema tudi bivši občini Lj.-Vič in Škofja Loka ter ureditveno območje mesta Ljubljane. Ker v tistem času za obravnavano območje ni bilo osnovne urbanistične dokumentacije so se naloge lotili na številnih področjih in v širšem regionalnem okviru. Tako je bil leta 1974 v Ur. l. SRS, št. 14/1974 izdan odlok o sprejetju urbanističnega načrta za območje krajinskega parka »Polhograjski Dolomiti« za območji nekdanjih občin Ljubljana-Šiška in Ljubljana Vič-Rudnik. Odlok predlaga območje Polhograjskih Dolomitov za regionalni krajinski park, določa mejo območja ter določa, da se KP PD ureja z urbanističnim načrtom in zazidalnimi načrti.

Izdelovalci naloge v začetku opozarjajo, da so bili osnovni cilji urbanističnega načrta prilagojeni naročilu (predvsem financam ter časovnemu okviru), operativnim potrebam ter planerskim zahtevam. Zaradi skromnih delovnih pogojev in omenjenih omejitvenih

² Tretja varstvena stopnja predstavlja varovana območja, ki so prometno dostopnane pretežno naravna, ne gospodarska območja.

dejavnikov so poskušali v enem samem dokumentu združiti najbolj bistvene smernice in regulative za zaščito, razvoj in urejanje Polhograjskih Dolomitov.

Urbanistični načrt je razdeljen na tekstualni in grafični del ter zajema naslednje sklope:

- predstavitev in valorizacijo obravnavanega območja z vidika ohranjanja narave in kulturne dediščine,
- definira območja varstva narave in kulturne dediščine ter območja pozidave,
- določa razmejitve parka ter stopnjo varstva širšega in ožjega območja,
- predstavi programska izhodišča za gospodarjenje s prostorom ter program razvoja,
- določa namensko rabo prostora,
- predstavi prometno ureditev, komunalno ureditev, vodno gospodarstvo in turistično rekreacijske centre oziroma naselja (TC).

Pregled **literature** in elektronskih virov skozi čas kaže, da pravnoformalno stanje KP PD ni jasno. V literaturi se KP, ki zajema del Polhograjskega hribovja, skoraj ne pojavlja ali pa z različno razmejitvijo. V grafični prilogi **Inventarja naravne dediščine Slovenije** iz leta 1976 ni KP Polhograjski Dolomiti označen ne kot obstoječe ne kot predvideno območje za zavarovanje. Omenja samo dve območji v okviru Polhograjskega hribovja kot naravni spomenik. Inventar, ki je bil izdan kasneje, leta 1991 (Inventar ..., 1991), pa predlaga isti območji kot naravna spomenika v okviru krajinskega parka.

Tudi na **Agenciji RS za varstvo okolja** (ARSO) se podatki glede površine in razmejitve parka do nedavnega niso ujemali. Preko interneta javno dostopen *Interaktivni naravovarstveni atlas* je kot KP prikazal samo območja znotraj občin Medvode, Dobrova-Polhov Gradec in občine Ljubljana (prej občini Lj.-Šiška in Lj. Vič-Rudnik, ki sta sprejeli urbanistični načrt) s površino 11.590,33 ha. Na uradni spletni strani Agencije za varstvo okolja (ARSO) so v grafičnem delu pod krajinski park PD s površino 13.938,17 ha uvrstili tudi del območja občine Gorenja vas - Poljane, ki je bila prej del občine Škofja Loka. Ta urbanističnega načrta ni sprejela. Vodja kartografskih podatkov Agencije RS za okolje je takrat zagotovil, da so merodajni podatki na *Interaktivnem naravovarstvenem atlasu* (<http://kremen.arso.gov.si/nvatlas2/>), podatki glede KP PD na njihovi uradni strani pa so netočni oziroma niso ažurni. Maja 2008 je namesto *Interaktivnega naravovarstvenega atlasa* začel delovati *Interaktivni atlas okolja*, sočasno so tudi ažurirali podatke o širših zavarovanih območjih na uradni spletni strani Agencije za okolje. Krajinski park torej uradno obsega 11.590,33 ha in ne zajema dela območja v lasti Občine Gorenja vas - Poljane.

Dolgoročni plan Republike Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 2000 (1986) (dopolnjen leta 1999) v grafični prilogi *Zasnova varstva naravne in kulturne dediščine ter zasnova turizma* obravnava južni del Polhograjskih Dolomitov kot predviden in ne obstoječ KP. Le del (okolico Polhovega Gradca in Črnega Vrha), pa predlaga kot območje pomembnejše kulturne dediščine. Leta 2004 je omenjeni plan nadomestila **Strategija prostorskega razvoja Slovenije** (2004), ki območju Polhograjskega hribovja ne pripisuje večjega pomena. Glede na ostale dele Slovenije je na obravnavanem območju majhno število naselij z ohranjeno arhitekturno identiteto, prostor med Ljubljano in Škofjo Loko ni primeren za razvoj kmetijske dejavnosti, predlagajo pa povečanje primestnega prometa.

Občini Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane sta del Gorenjske regije, ki je oktobra 2006 sprejela nov **RRP Gorenjske za obdobje 2007-2013** (2006), v katerem Polhograjsko hribovje, ki leži v omenjenih občinah, ni označeno ne kot obstoječe ne kot predvideno zavarovano območje narave.

Če povzamemo, so dejstva o stanju krajinskega parka PD naslednja:

- služba za varstvo narave (ARSO) vodi KP PD na podlagi urbanističnega načrta sprejetega leta 1974 in ne po danes veljavnih predpisih s področja varstva narave,
- dokument na podlagi katerega je bil sprejet odlok o KP PD je star in zato za sedanje razmere ni več v celoti primeren,
- po zakonu o Varstvu narave (1970) bi morale urbanistični načrt sprejeti vse vpletene občine, kar za obravnavani park ne drži,
- meja KP PD je določena pragmatično. Poteka po mejah občin, ki so park sprejele. Tako je bilo od prvotno predlaganih skoraj 20.000 ha zavarovanih samo 11.590 ha ozemlja,
- do leta 2008 KP ni bil zavarovan na podlagi akta o zavarovanju, ki bi izhajal na osnovi Zakona o varstvu narave iz leta 1970, Zakona o naravni in kulturni dediščini iz leta 1981 ali Zakona o ohranjanju narave iz leta 1999 ali ZON-UPB2 iz leta 2004,
- leta 1995 so se oblikovale nove občine, ki so pravne naslednice KP in so KP »podedovale« od matične občine,
- literatura si glede pravno formalnega stanja KP PD ni enotna.

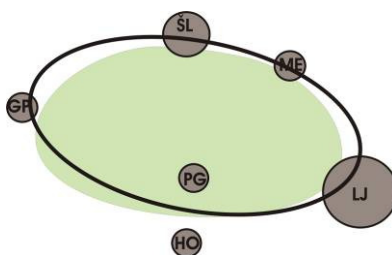
4.1.1 Vzroki za ustanovitev Krajinskega parka Polhograjski Dolomiti

V že omenjenem urbanističnem načrtu iz leta 1973 so predstavljeni glavni vzroki za zavarovanje tipičnega dela Polhograjskega hribovja. Območje, kjer prevladujejo gozdna pobočja členjena z ozkimi grapami in razgaljenimi pobočji z nezamenljivimi cerkvami na dominantnih legah, nudi slikovite krajinske motive, ki jih je treba zaščititi, njihov razvoj pa usmerjati. Poleg omenjenega bistvenega povoda za zavarovanje pa je bila ustrezna dokumentacija potrebna tudi zaradi naslednjih vzrokov:

- ohraniti naravno in kulturno dediščino na obravnavanem območju,
- Polhograjsko hribovje je območje s pričevalnimi in estetskimi kvalitetami, ki naj bi z leti postalo rekreacijsko zaledje Ljubljane in Škofje Loke,
- preprečiti neobvladano gradnjo počitniških hiš oziroma vsakršno gradnjo na izpostavljenih vrhovih (kot je primer gradnja vikendov na vrhu Toškega čela, na slemenu severovzhodno od Sv. Katarine in nad vasema Topol in Črni Vrh),
- preprečiti negativne posege kot so gradnje ceste v kompakten hrib ali daljnovid po vrhu grebena,
- zaraščanje kmetijskih površin z gozdom, kar posledično vodi v zmanjšanje pestrosti in vidne privlačnosti prostora,
- preprečiti izničenje tradicionalnih kmečkih in sakralnih objektov z novogradnjami ali neprimernimi obnovami.

Krajinski park Polhograjski Dolomiti je bil predlagan zaradi ohranitve naravnih vrednot in kulturne dediščine, ki je bila v tistem času močno ogrožena zaradi nedovoljene in nenačrtovane gradnje. Lahko bi trdili, da je bilo zavarovanje z naravovarstvenimi instrumenti odziv na nezadovoljivo (neuspešno) prostorsko načrtovanje.

Zanimivo vprašanje se pojavlja, če primerjamo Polhograjsko hribovje s katerim drugim predalpskim hribovjem. V čem je to območje vrednejše od ostalih, da ga predlagamo za zavarovanje z režimom krajinskega parka? Koncentracija kulturnih in naravnih vrednot ni bistveno večja od podobnega območja kot je na primer, Posavsko hribovje v okolici Janč. Obe lokaciji sta v bližini mesta Ljubljane in privlačni za izletniški in stacionarni turizem. Glede na Strategijo prostorskega razvoja RS Dolomiti niso zelo pomembni glede možnosti razvoja (kmetijstvo, poselitev, prometnice in ostala infrastruktura). Prav tako ga ne obravnavajo kot območje z večjimi površinami ohranjene arhitekturne identitete (o naravni ohranjenosti ne pišejo). Če pa pregledamo knjižico *Izleti po ljubljanski okolici* (Stritar, 2000) ugotovimo, da je v radiju 40 km od Ljubljane prav v tem hribovju največ predlaganih izletniških točk. Očitno je razlika, če določeno območje ocenjujemo globalno, z vidika celotne Slovenije ali z lokalnega vidika. Hribovje je z vseh strani obkroženo z mestom in večjimi naselji ter prometnicami, ki jih povezujejo. Na severu ga omejujejo Škofja Loka, Medvode in Gorenja vas, na južnem delu mesto Ljubljana, Polhov Gradec in Horjul, zato je logično, da je kot zeleno zaledje privlačno za turizem.

Slika 11: Shematični prikaz obkroženosti Polhograjskega hribovja.

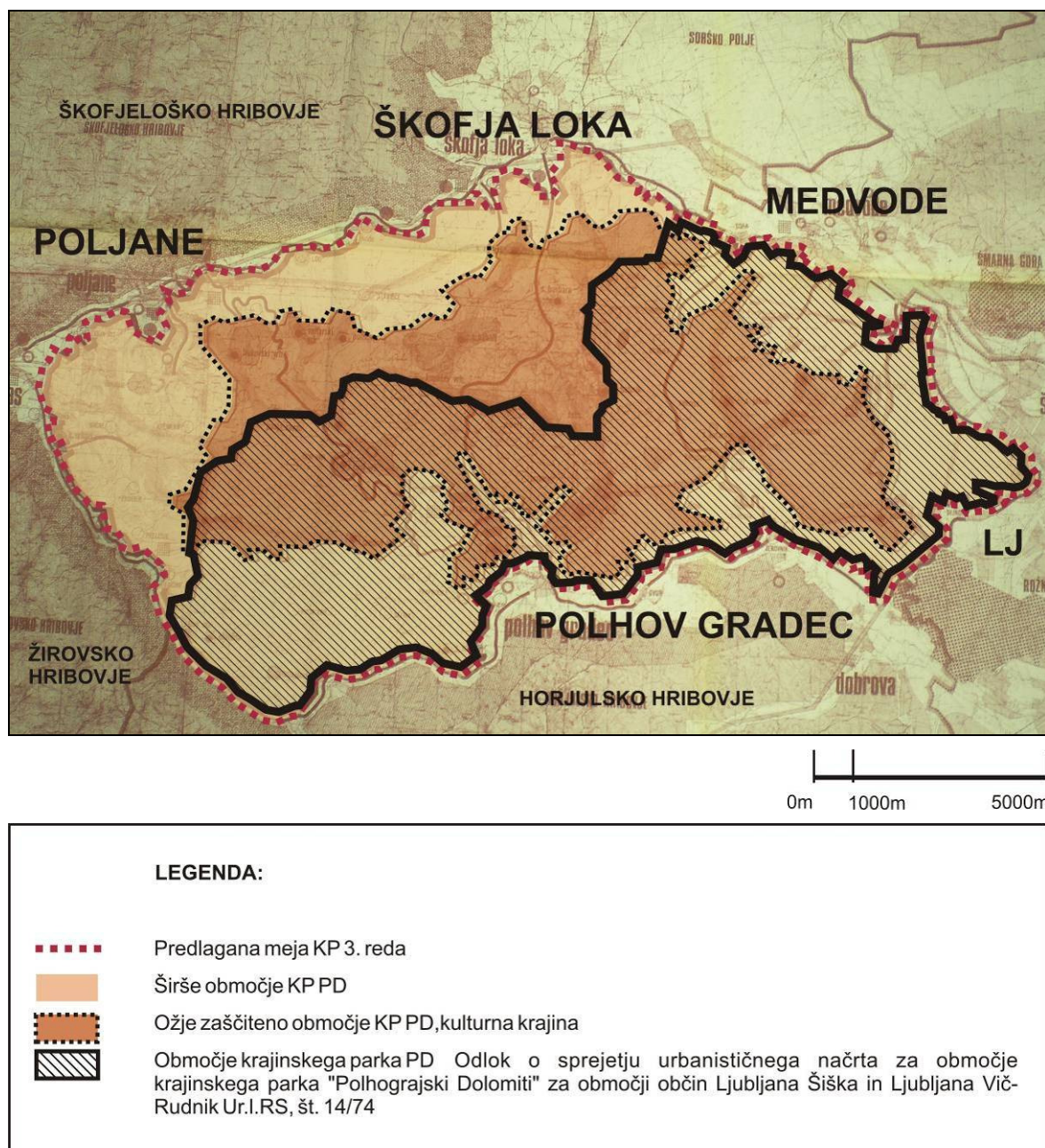
Z avtomobilom so v dobre pol ure dosegljive vse izhodne točke na Polhograjskem hribovju, višinske razlike niso pretirane, zato je možen obisk tudi po delovnem dnevu. Tako s kolesom kot peš lahko dosežemo zanimive lokacije v vsakem letnem času.

Za Dolomite bi lahko trdili, da so značilen primer t.i. »slovenske krajine«. Razgiban gozdnat teren, ki ga členijo kmetijske površine in posamezna naselja, na vsakem hribu stoji dominantna cerkev. Vrednost predstavlja tudi znana rastlina Blagajev volčin, odkrita leta 1837 in zavarovana leta 1898.

4.1.2 Predlagana razmejitev parka

Meje celotnega Krajinskega parka Polhograjski Dolomiti so določene po zaključenih homogenih naravnih enotah, kot je bila praksa tudi pri snovanju ostalih širših zavarovanih območjih v Sloveniji. Meja KP naj bi načeloma potekala po robu strnjenega gozda, večja urbanizirana območja (t. i. obrobje KP) so izvzeta. Kjer park meji na obstoječa ali predvidena rekreacijska območja, vključuje tudi značilne obrobne prvine, kot so jase in senožeti. Tako naj bi park obsegal logično celoto, ki jo pogojujejo skupne zgodovinske, geografske, geomorfološke, vegetacijske in druge značilnosti ter je od sosednjih območij ločena z večjimi rečnimi dolinami (Poljanska dolina, dolina Sore, dolina Horjulščice). V celotnem parku je bil predviden razvoj kmetijskih, kmetijsko turističnih, rekreacijskih, turističnih in gospodarskih dejavnosti. Novogradnja turističnih ali gospodarskih-kmetijskih objektov je bila pogojno dovoljena le v neposredni bližini večjih kmetij in naselij, v spomeniških območjih (ožja posamezna območja kulturne dediščine) pa je bila dovoljena samo gradnja izjemnih objektov pod posebnimi pogoji. Vsi vrhovi in grebeni znotraj KP so načeloma nezazidljivi.

Predlagana meja KP PD 3. reda (glej sliko št. 13) poteka ob robu strnjenega gozda od Stranske vasi ob cesti na Glince, deloma ob rezervatu daljnovoda, ob robu strnjenega gozda mimo Dolnic – Šentvida – Dvora, Stanežič – Mednega – Preske – Goričan – Sore – Gosteč – Pungerta – Hoste v dolino Hrastenice (1500 m) ter nazaj preko terase v dolino Poljanske Sore do Bodešč. Od tu poteka meja ob reki Sori do Poljan. Dalje poteka meja spet ob robu strnjenega gozda do Gorenje vasi, od tu dalje pa meji na približno 20 m rezervat ob cesti (skoraj identično z gozdno mejo) do Lučin, Planine v podnožju Sv. Lovrenca nad Polhovim Gradcem, od tu naprej pa meja poteka ob robu strnjenega gozda mimo Polhovega Gradca - Dvora do Stranske vasi.

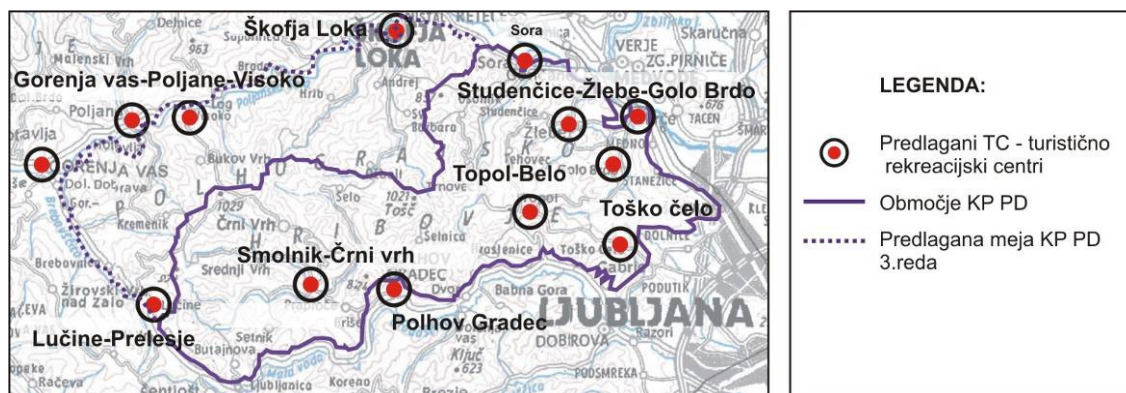
Slika 12: Predlagana razmejitev KP (kart. podl.: Urbanistični načrt ..., 1973).

Ker je stihjska gradnja tistega časa že pustila močan negativen vpliv predvsem na vzhodnem in jugovzhodnem delu, je bila v urbanističnem načrtu iz leta 1973 predlagana dvojna razmejitev parka z različno stopnjo varovanja.

- Širše območje krajinskega parka

Širše območje KP predstavlja prostor med mejo ožjega območja parka in zunanjo mejo celotnega parka. Znotraj širšega območja so bili že v času izdelave dokumentacije opazni številni zametki rekreacijsko-turističnih dejavnosti, na katerih naj bi temeljil tudi nadaljnji razvoj. Predvidenih je bilo 10 turistično-rekreacijskih centrov v okviru posameznih naselij kjer naj bi se nadaljeval razvoj omenjenih dejavnosti. Samo

v širšem območju so bile določene zazidljive površine za stanovanjsko in počitniško gradnjo.

Slika 13: Predlagani turistično rekreacijski centri (kart. podl.: Interaktivni..., 2007).

- Ožje območje krajinskega parka

Ožje območje predstavlja centralni del KP in zajema enkratne geomorfološke, vegetacijske in kulturne vrednote. Obsega samo značilno kulturno krajino, z vsemi najpomembnejšimi in ohranjenimi naravnimi vrednotami ter kulturnimi spomeniki. Gre za skupek značilnih in najbolj ohranjenih geomorfoloških vrednot, osrednjih grebenov in vrhov, značilnih naravnih prostorov, objektov in prostorov, vrednih z vidika kulturne dediščine in prostorskih dominant. V tem območju so bili prepovedani vsi posegi, ki bi kakorkoli negativno vplivali na videz tipične kulturne krajine. Dovoljena je bila samo gradnja objektov za turistično ali kmetijsko ali gozdno gospodarstvo v redkih primerih tudi stanovanjska (lastniki že obstoječih nepremičnin), v bližini obstoječih kmetij in zaselkov.

Predlagana meja ožjega območja parka poteka dosledno pod markantnimi grebeni in vrhovi in sledi reliefnim plastnicam – vrhovi so praktično nezazidljivi (minimalno 50 m pod vrhom ali grebenom): Toško Čelo, Golo Brdo, Sv. Marjeta, Breznik, Martinji hrib (688 n.m.v), Brezni vrh (673), Hum, Močevnik, Sv. Andrej, Sv. Ožbolt (860), Polhovec, Valtarski vrh, Bukovski vrh, Smolnik pri Črnem vrhu, Sv. Lovrenc, Petač, Kozjek, Maček, Sv. Uršula, Belo, Topol, Ravnik in nazaj do Toškega Čela.

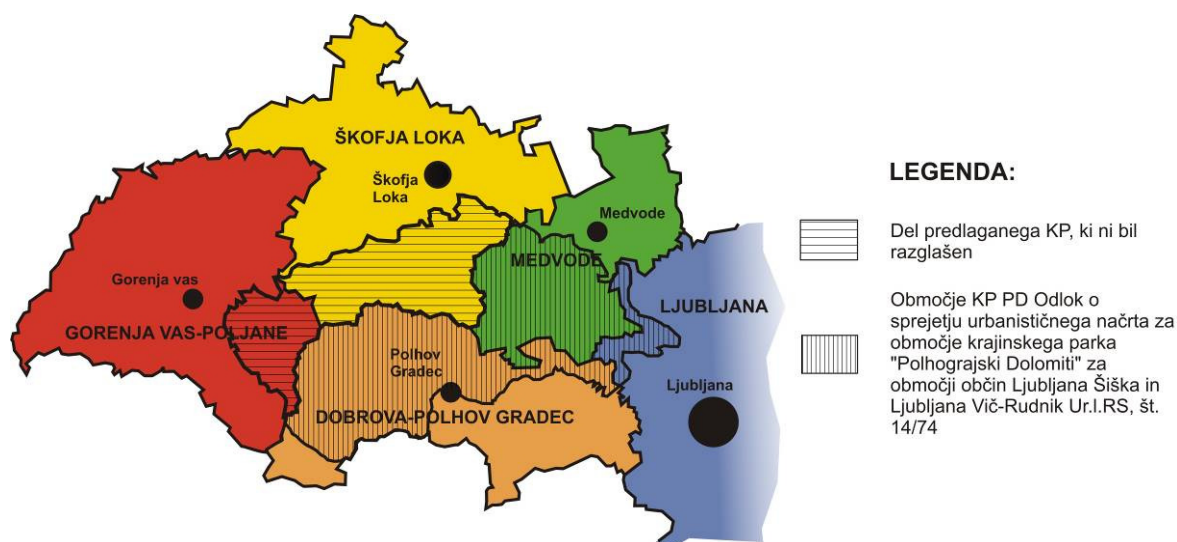
- Obrobje KP

Obrobje, urbaniziran pas izven KP PD, je bilo že v letih priprave urbanističnega načrta najbolj problematično z vidika stihijske gradnje stanovanjskih in počitniških objektov. Gradnja je koncentrirana predvsem ob cestah, ki obkrožajo krajinski park, in zastira najkvalitetnejše poglede na Polhograjsko hribovje, ki so pomembni kot vstopna točka v zavarovano območje. Kljub vsemu posamezna naselja vsebujejo zanimive sakralne in kmečke arhitekture.

Z vidika vizualnega območja parka bi lahko meje definirali drugače. Zanimivi pogledi niso samo na Polhograjsko hribovje, ampak tudi z njega na okoliške gorske grebene in poseljene doline. Zato je v načrtu predlagano zavarovanje območja kvalitetnih pogledov na Horjulsko hribovje.

4.1.3 Administrativna delitev Krajinskega parka Polhograjski Dolomiti

V času nastajanja KP so si območje delile občina Ljubljana-Šiška, Ljubljana-Vič Rudnik in občina Škofja Loka. Leta 1995 je s preoblikovanjem občine Vič-Rudnik nastalo več manjših občin, med njimi tudi Mestna občina Ljubljana in občina Dobrova -Horjul-Polhov Gradec. Tri leta kasneje se je slednja ponovno razdelila in preko novo razglašene občine Dobrova-Polhov Gradec vključuje skoraj polovico obstoječega krajinskega parka, približno 6400 ha. Od tu tudi izhaja dejstvo, da je med vsemi občinami najbolj zainteresirana za razvoj Polhograjskega hribovja. Na območju Mestne občine Ljubljana leži najmanjši del KP (cca 1380 ha), vendar se tu nahaja zelo obiskana izletniška destinacija Toško čelo. Skoraj polovico občine (4100 ha) Medvode, ki je nastala v devetdesetih letih po preoblikovanju občine Ljubljana Šiška, pokriva KP PD. Več kot tretjina predlaganega KP, ki je v osnovi obsegal skoraj 20.000 ha, bi ležalo v nekdanji občini Škofja Loka. Danes, po delitvi občine, je severni del parka v občini Škofja Loka, severovzhodni del pa v občini Gorenja vas-Poljane.

Slika 14: Administrativna delitev. Grafični prikaz občin, preko katerih se razteza KP.

Prav veliko število občin, preko katerih se razteza KP (Medvode, Ljubljana, Dobrova - Polhov Gradec, Gorenja vas - Poljane, Škofja Loka), predstavlja enega izmed problemov pri upravljanju in skladnem razvoju. Vsaka občina ima svoje prioritete in interese, ki jih običajno zelo težko usklajujejo. Poleg tega krajinski park PD deli še meja med Gorenjsko in Osrednjeslovensko regijo.

4.1.4 Vloga občin

Pri snovanju, uspešnem razvoju in delovanju krajinskega parka je nujen interes in medsebojno sodelovanje občin in s tem tudi lokalnega prebivalstva.

Širša in ožja zavarovana območja se ustanovi z aktom o zavarovanju. Po Zakonu o ohranjanju narave (2004) akt o zavarovanju lahko sprejme država ali pristojni organ lokalne skupnosti (občina), ki tudi zagotovi upravljanje zavarovanih območij in finančna sredstva za ta namen. Zakon pravtako ureja možnost soustanoviteljstva zavarovanega območja, in sicer lahko ustanovita zavarovano območje skupaj občina in država ali več občin. V tem primeru se v aktu o ustanovitvi zavarovanega območja določi način izvajanja ustanovitelskih pravic, obveznosti upravljanja ter način financiranja. Znotraj obravnavanega krajinskega parka so prisotne vrednote lokalnega in državnega pomena, zato akt o zavarovanju lahko sprejme občina ali država. Krajinski park Polhograjski Dolomiti ni zaščiten na ravni države, upravlja se preko prostorskega načrtovanja, zato pri pripravi občinskih prostorskih aktov občine upoštevajo smernice oziroma strokovne podlage sektorja za varstvo narave in kulturne dediščine.

Za pridobitev ažurnih podatkov sem se obrnila na občine preko katerih se KP PD razteza. Na spodaj navedena vprašanja so odgovorili z vseh občin, razen občine Škofja Loka:

- Kje v občini se pojavljajo prostorski problemi? Na primer: pritiski priseljevanja (nelegalne gradnje) ali depopulacija, problem opuščanja kmetijstva in s tem zaraščanja negozdnih površin, ostali problemi glede turističnega obiska?
- Ali se vam KP Polhograjski Dolomiti v takem obsegu in stanju še zdi smiselni? Ali razmišljate o kakšni drugi obliki varstva? Ali bi bilo mogoče bolje park redefinirati – ga zasnovati v drugačnem obsegu in ali spremeniti obliko varstva?
- Ali se strinjate, da je obravnavano območje definirano kot vredno varstva bolj zaradi kulturnih (arhitektura, kulturna krajina) kot naravnih prvin?
- Ali se upošteva napotke KP? In kako se KP uveljavlja v predpisih?
- Ali so potekala kakšna dogovarjanja o sodelovanju občin, ki pokrivajo KP?

Dodatna vprašanja, ki so bila posredovana samo občini Škofja Loka:

- Zakaj v 70-ih letih v vaši občini ni bilo interesa za zavarovanje dela Polhograjskega hribovja v okviru krajinskega parka? Ali morda razmišljate o kakšni izmed oblik varstva na omenjenem območju?
- Ali ste imeli drugačne mehanizme za zaščito pred nedovoljenimi posegi kot so npr. nedovoljena gradnja? Ali so bili uspešni?

Nad postavljenimi vprašanji so bili na občinah pozitivno presenečeni, vendar je na podlagi odgovorov očitno, da so dejavnosti, ki se tičejo krajinskega parka do sedaj bolj ali manj stagnirale.

V občini Gorenja vas - Poljane v zadnjih 10 letih pobuda o ustanovitvi KP ni bila na novo podana, vendar bi bilo po besedah gospe Rakovec, ki je zaposlena na Občini Gorenja vas - Poljane, o njej vsekakor »vredno razmisliti, saj je to brez dvoma dodana vrednost v prostoru, v kolikor le ni pretirano obvezujoča za lokalno prebivalstvo.« (18. 10. 2007).

Razvojni problemi na robnih območjih so kompleksno vprašanje, razvoj in s tem preprečevanje njihovega praznjenja skuša občina izvajati z vlaganjem v komunalno infrastrukturo in v evidentirane turistične potencialne.

Na **Občini Dobrova - Polhov Gradec** so odgovorili, da so krajinski park dobesedno »podedovali« od matične občine Lj. - Šiška in so tako po zakonodaji pravni nasledniki, ne glede na to, ali so potrdili obstoj KP ali ne. Zato ga upoštevajo pri pripravi prostorskih aktov. Na Ministrstvu za okolje in prostor krajinski park vodijo na seznamu, čeprav niso bili kasneje pripravljeni nobeni drugi akti, potrebni za ustanovitev parka. Po njihovih podatkih se območje v Polhograjskem hribovju kljub številnim osamljenim kmetijam ne prazni, prav tako se tudi ne opušča kmetovanja. Pri demografski analizi pripravljeni na podlagi podatkov Statističnega urada o rasti populacije med leti 1869 in 2002 pa je razvidno, da prebivalstvo znotraj parka stagnira ali celo upada.

Na **Občini Medvode** se pravkar pripravljajo novi prostorski akti in velik problem predstavlja prav razpršena gradnja v Polhograjskem hribovju in vprašanje, kako uskladiti želje investitorjev in naravovarstvene zahteve.

Na **Občini Škofja Loka** na postavljena vprašanja niso odgovorili, tako da ni jasno, zaradi katerih razlogov občini nikoli ni bilo v interesu zavarovati del polhograjskega hribovja in ali v prihodnosti razmišljajo o kakršnakoli obliki varstva hribovja.

4.2 PRIMERJAVA SMERNIC IZ URBANISTIČNEGA NAČRTA LETA 1973 S SEDANJIM STANJEM

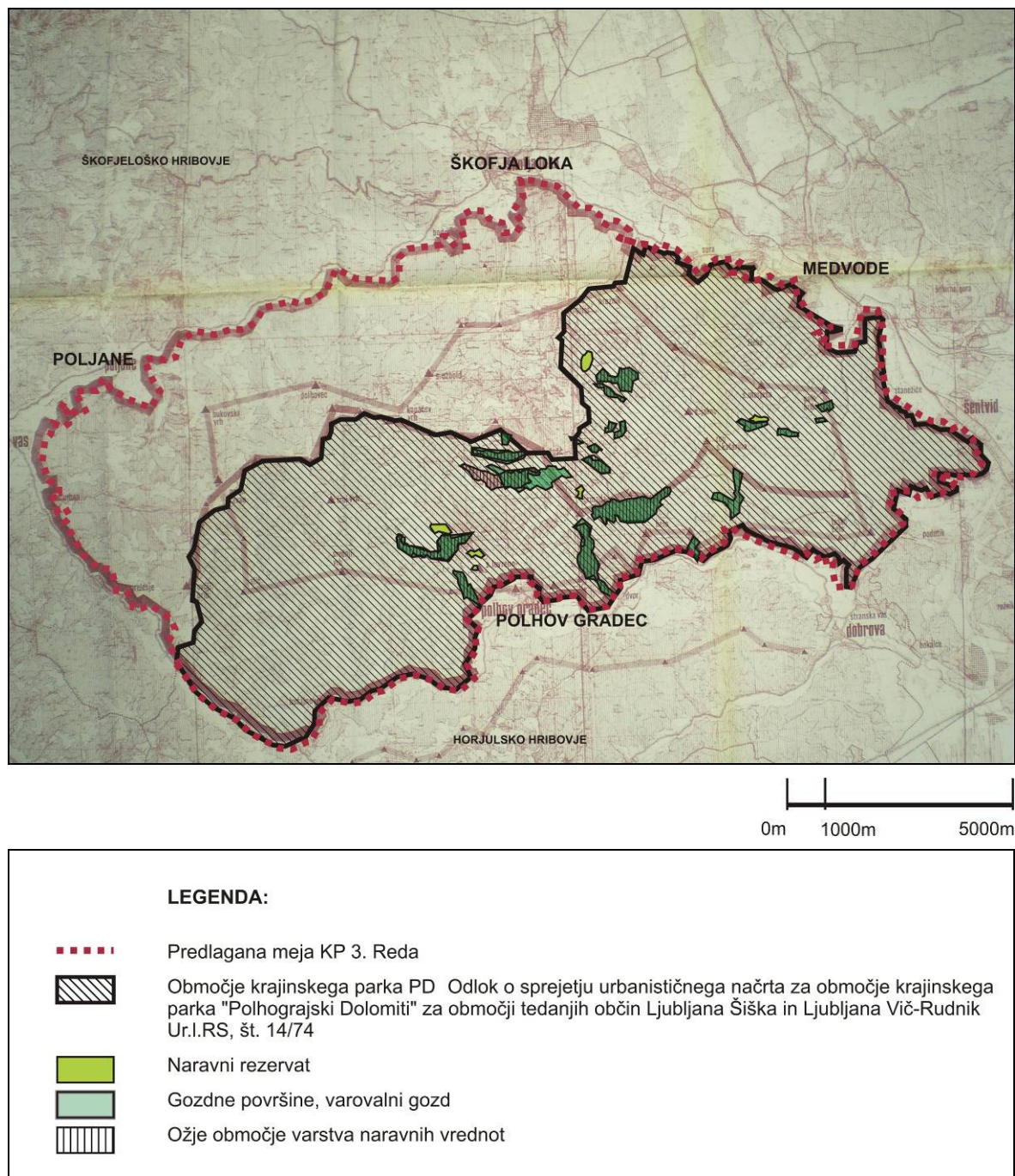
V kakšni meri in ali sploh je razglasitev KP PD vplivala na razvoj obravnavanega območja, lahko ugotovimo preko primerjave v urbanističnem načrtu iz leta 1973 predlaganih smernic razvoja in sedanjim stanjem.

- V nadaljevanju so primerjane
- leta 1973 predlagana območja naravne dediščine z danes obstoječimi območji naravnih vrednot
- predlagana manjša območja kulturne dediščine in kulturnih spomenikov z danes zaščitnimi območji
- primerjava območij predlaganih kot zazidljiva območja in območja sanacije z današnjim vzorcem poselitve
- primerjava gozdnih in odprtih površin v obdobju med letom 1973 in danes

V poglavju 4.2.5 Značilna območja so na podlagi analiz opredeljena posamezna tipična območja, ki združujejo značilne lastnosti in spremembe posameznih delov Polhograjskega hribovja.

4.2.1 Naravne vrednote

4.2.1.1 Predlog varstva narave v Urbanističnem načrtu iz leta 1973

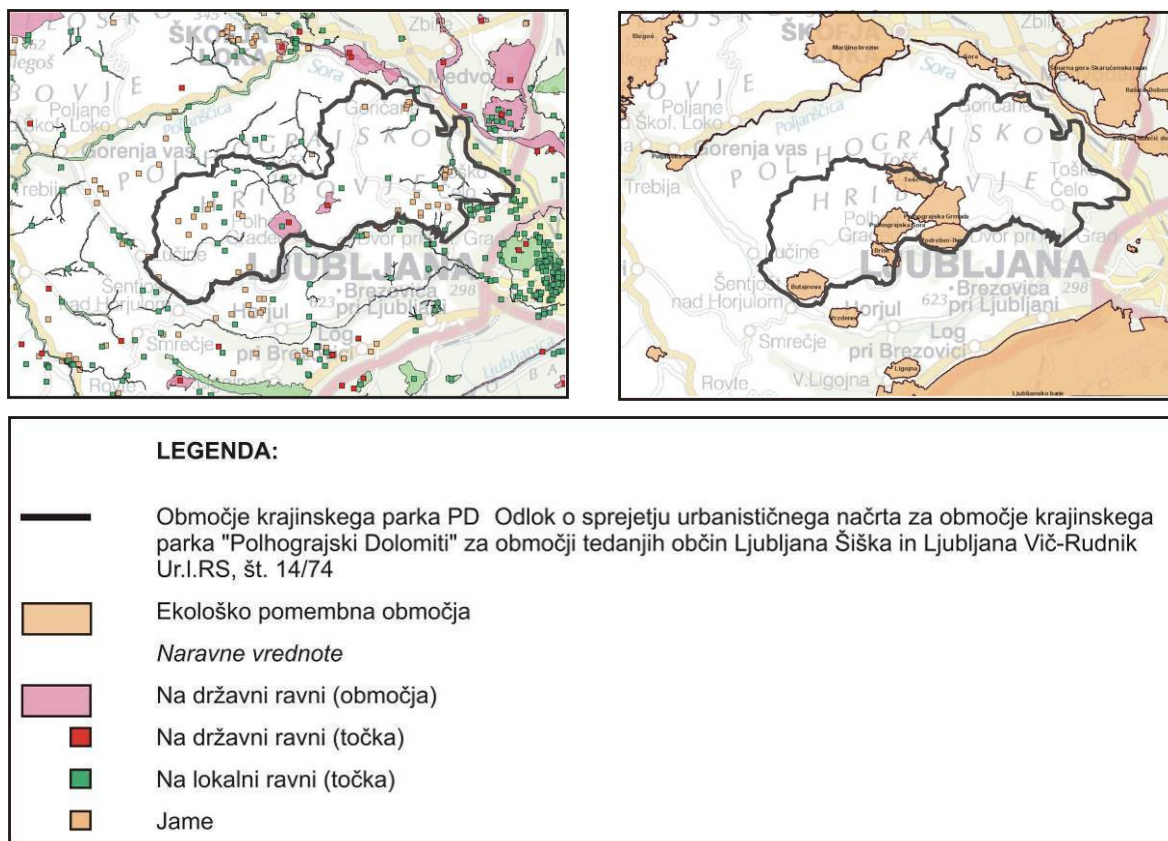
Slika 15: Predlog varstva narave v Urbanističnem načrtu (kart. podl.: Urbanistični načrt ..., 1973).

Poseben varstveni režim naravnega rezervata je bil predlagan za manjša območja ohranjene narave, kjer uspeva Blagajev volčin: Smolnik pri Črnem vrhu, Sv. Lovrenc pri Polhovem Gradcu, Grmada, Igale (Govejek) in območje okoli gradu Jeterbenk.

V urbanističnem načrtu sicer ne predlagajo za zavarovanje rastišč močvirske logarice, vendar danes zavarovana rastlina v Polhograjskem hribovju še vedno uspeva. Nekdaj so bila znana tri rastišča močvirske logarice, danes v vedno manjšem številu uspeva samo še v Kuzmanovi dolini na Babni Gori. Nekdanje rastišče pod dvorsko cerkvijo so preorali, v Srednji vasi pa je bilo uničeno zaradi uporabe umetnih gnojil in prezgodnje košnje (Kavčič, 2000).

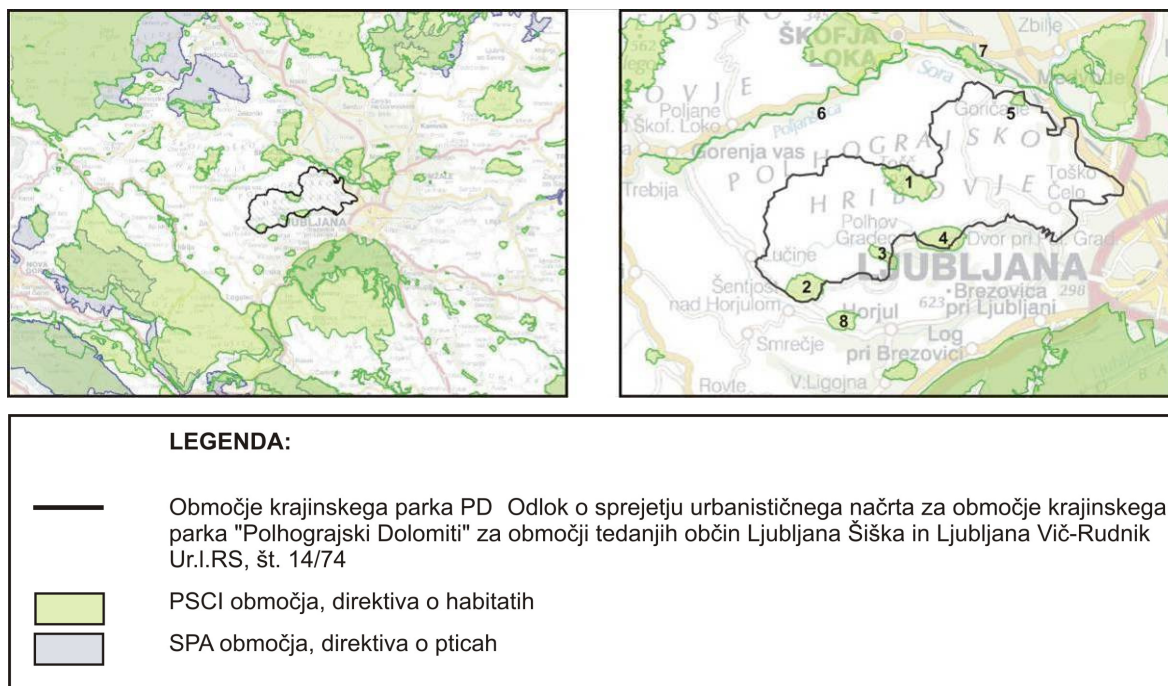
4.2.1.2 Zavarovana ohranjena narava

Znotraj krajinskega parka so zavarovana tudi posamezna območja ali točke, ki so pomembne z vidika ohranjanja narave. Poleg širših in ožjih zavarovanih območij, ki združujejo posamezne naravne vrednote lokalnega ali državnega pomena, poznamo tudi ekološko pomembna območja in območja Nature 2000. Njen namen je ohranjanje biotske raznovrstnosti, in sicer tako da varuje naravne habitate ogroženih rastlinskih in živalskih vrst, pomembnih za Evropsko unijo. Ekološko pomembna območja (območja EPO) so območja habitatnih tipov, ki so biotsko izjemno raznovrstni in ohranjeni.

Slika 16: Ekološko pomembna območja in naravne vrednote (kart. podl.: Interaktivni ..., 2007).

Ekološko pomembna območja znotraj KP PD: okolica Tošča, Polhograjska Gora, Polhograjska Grmada, Podreber - Dvor, Poljanska Sora, Briše, Butajnova in Babja luknja. Območja naravnih vrednot so bregovi rek (Poljanska Sora), potokov in hudournikov.

Slika 17: Območja Nature2000 (Interaktivni..., 2007.).

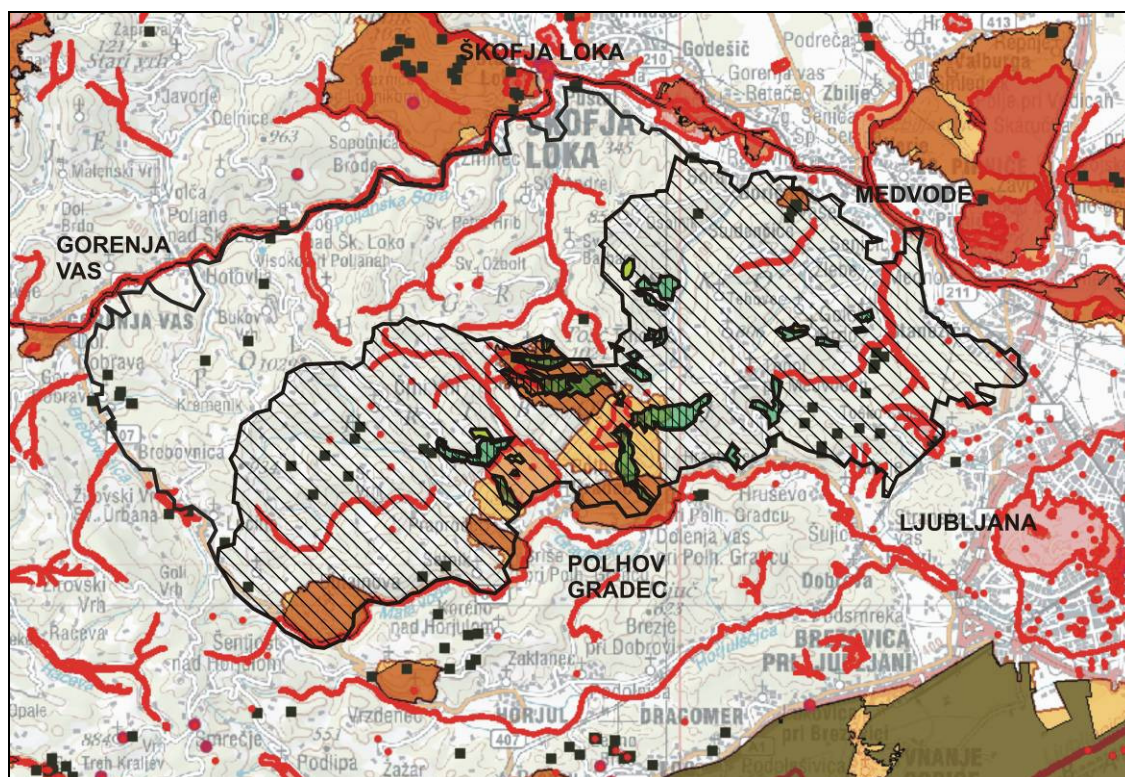
Na sliki št. 18 so grafično označena območja Nature 2000 v krajinskem parku Polhograjski Dolomiti in bližnji okolici. Iz obeh grafik je razvidno, da znotraj krajinskega parka PD ni večjega števila območij Nature 2000. Višja koncentracija zavarovanih območij je južno (Barje) in severno od Polhograjskega hribovja (Poljanska Sora, Sava, Šmarna gora, TNP).

1. **Območje Tošča**, s površino 331,39 ha spada v območje varstva habitatov metulja črtastega medvedka in rastišč kukavičevk. Varuje se poltravnata suha rastišča in grmiščne faze na karbonatnih tleh in dinarske gozdove rdečega bora.
2. **Območje Butajnova**, pSCI območje (257,695 ha), varovano kot habitat metulja črtastega medvedka in malega podkovnjaka (vrsta netopirja, najpogostejšega v naših jamah).
3. **Območje Briše**, pSCI območje (97,01 ha), varovani habitati bukovega gozda Luzulo Fagetum in malega podkovnjaka.
4. **Območje Podreber - Dvor**, pSCI območje (291,90 ha), varovani habitati malega podkovnjaka.
5. **Območje Babja luknja**, pSCI območje (32,99 ha), podzemnih jam, ki niso odprte za javnost.
6. **Območje Poljanske Sore**, pSCI območje (157,71 ha), varstvo raznih vrst rakov in rib.
7. **Območje Save** pSCI območje (170,56 ha), varstvo raznih vrst rib in rakov ter in zelnate vegetacije vzdolž rečnih bregov.
8. **Območje Vrzenec** (v bližnji okolici KP).

Slika 18: Levo: Črtasti medvedek (Slovensko..., 2007). Desno: netopir mali podkovnjak (Blogi-Zurnal24, 2008).

4.2.1.3 Primerjava območij naravnih vrednot iz leta 1973 in danes

LEGENDA:

Območja varstva narave po Urb. načrtu iz leta 1973

- Predlagana meja KP PD 3. reda
- Naravni rezervat
- Gozdne površine, varovalni gozd
- Ožje območje varstva naravnih vrednot

Območja varstva narave vodena pri ARSO

- Območje krajinskega parka PD Odlok o sprejetju urbanističnega načrta za območje krajinskega parka "Polhograjski Dolomiti" za območji tedanjih občin Ljubljana Šiška in Ljubljana Vič-Rudnik Ur.l.RS, št. 14/74
- Naravne vrednote (točke)
- Naravne vrednote (jame)
- Natura 2000
- PSCI
- SPA
- Naravne vrednote
- Ekološko pomembna območja

Slika 19: Primerjava območij varstva narave iz leta 1973 in danes
(kart. podl.: Atlas okolja, 2008 in Urbanistični načrt ..., 1973).

Če primerjamo (slika št. 20) območja, predlagana za zavarovanje, in obstoječa zavarovana območja, ugotovimo, da se v nekaterih pogledih ujemajo. Že v 70-ih letih so kot naravne rezervate predlagali območja Polhograjske Grmade, Polhograjske Gore, Tošča, naselja Smolnik, gradu Jetrbenk in Igale, saj so bila to vsa takrat znana rastišča Blagajevga volčina.

Vsa ožja območja varstva narave so bila v primerjavi s trenutno (2008) varovanimi območji manjša ter dokaj razpršena. Leta 2008 so znotraj krajinskega parka v večjem obsegu kot ekološko pomembna območja ter kot območja varstva naravnih vrednot varovana samo območja Polhograjske Gore in Grmade ter manjši del Tošča. Nekatera znana rastišča Blagajevga volčina niso zavarovana (npr. rastišče blizu naselja Žlebe).

Predvsem v jugozahodni in jugovzhodni Dolomitih so prisotni elementi kraškega sveta, vrtače in podzemne jame. Slednje so zavarovane s kategorijo naravna vrednota.

Poleg jam v Urbanističnem načrtu kot naravno dediščino ne izpostavijo naselj Butajnova (habitat metuljev), Briše (habitati bukovega gozda in podkovnjaka), Podreber in Dvor (habitata netopirjev) - le-ta so danes zaščitena kot ekološko pomembna območja in območja Nature 2000. Ker je mali podkovnjak v Sloveniji dokaj pogosta vrsta netopirja, ga leta 1973 niso šteli za kot ogroženega, ker pa je v Evropi vedno redkejši, so njihovi habitati vključeni v Naturo 2000.

Skupna površina 2008 zavarovanih ožjih območij varstva naravnih vrednot znotraj KP PD je večja kot je bila v Urbanističnem načrtu predlagana leta 1973. Razlogi so v novi naravovarstveni zakonodaji, ki je na novo opredelila vrste naravnih vrednot in njihov pomen ter postavila pravni okvir za njihovo zakonsko zavarovanje (Berginc, 2006).

Vsa območja, ki so v sistemu Natura 2000, so definirana tudi kot ekološko pomembna območja. Brežine Tošča so zavarovane kar s štirimi različnimi kategorijami: kot ekološko pomembna območja, območja Nature 2000 ter kot območje naravnih vrednot, vsa pa so zavarovana tudi v okviru KP PD.

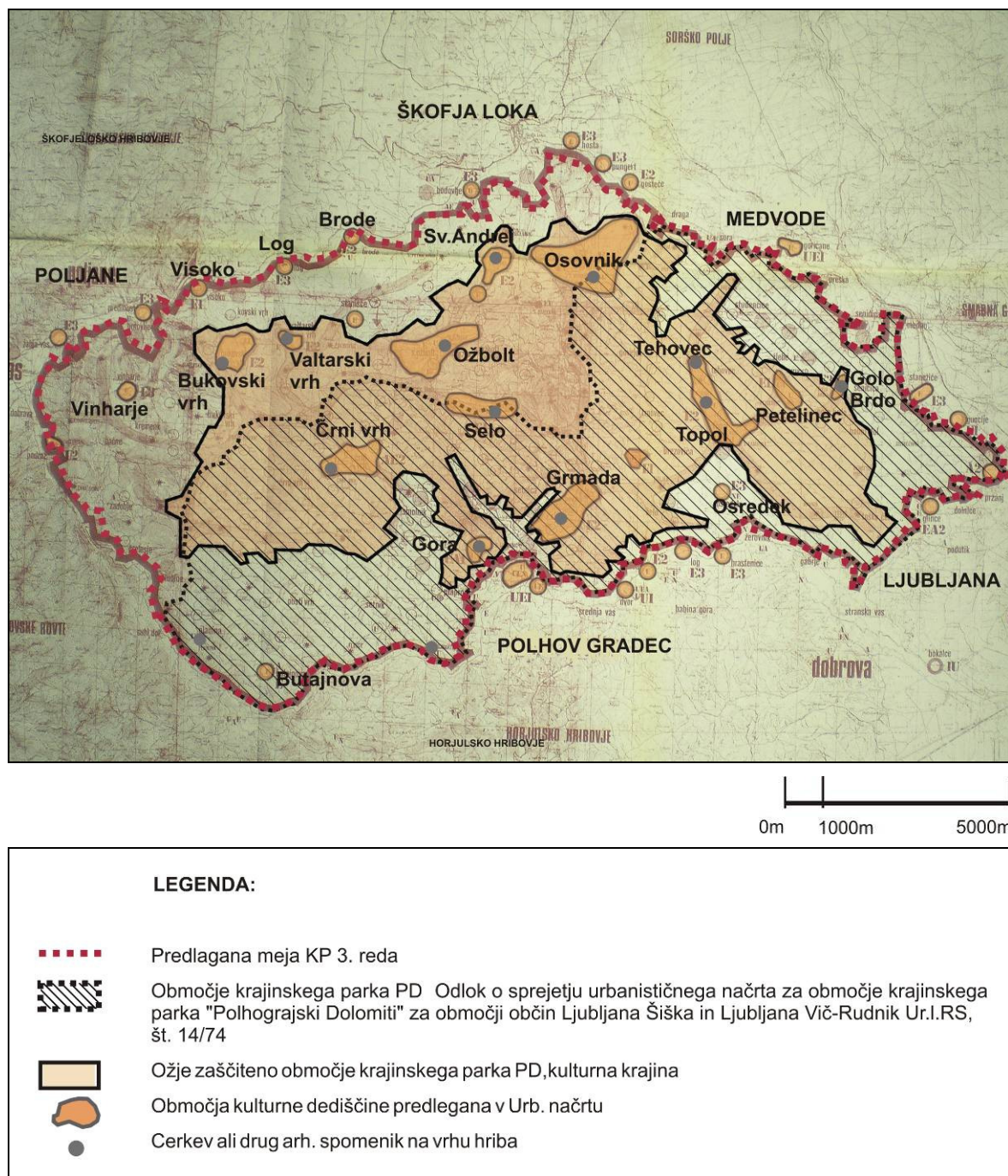
Obstoječi krajinski park PD zajema vsa območja Nature 2000, ekološko pomembna območja ter območja naravnih vrednot, ki so znotraj Polhograjskega hribovja. V severnem delu hribovja, ki je bil sicer predlagan kot krajinski park, ni večjih zavarovanih območij.

Krajinski park Polhograjski Dolomiti ima samo 8 % območja opredeljenega kot EPO in 14% območja kot Natura 2000. V primerjavi z ostalimi krajinskimi parki v Sloveniji, je to relativno majhen odstotek površin³. Financiranje je zelo omejeno in ciljno usmerjeno, saj gre v večini primerov za financiranje izvajanja varstva Nature 2000 ali EPO. Zavarovana širša območja dobijo omejen del finančne podpore le, če imajo upravljavca ali angažirane občine.

³ Od 42 obstoječih krajinskih parkov v Sloveniji ima 27 parkov kar 80% svojega območja opredeljenega kot EPO, 21 krajinskih parkov 80 % območja opredeljenega kot Natura 2000. KP PD je po površini območij EPO in Natura 2000 na 32 mestu.

4.2.2 Kulturne vrednote

4.2.2.1 Predlog varstva kulturne dediščine v Urbanističnem načrtu iz leta 1973

Slika 20: Območja predlagane kulturne dediščine (kart. podl.: Urbanistični načrt ..., 1973).

Polhograjsko hribovje ima veliko ohranjene narave, še bolj pa je prepoznavno po kulturni dediščini. Večja območja kulturne dediščine (naselja ali območja samotnih kmetij), predlagana v Urbanističnem načrtu so predstavljena v nadaljevanju.

Osrednje naselje Polhograjskih Dolomitov je **Polhov Gradec**. Od tu tudi izhaja imenovanje hribovja, ki tvori njegovo zaledje. Od glavnega mesta Ljubljane je oddaljen le slabih 18 km in je eden najzanimivejših krajev v tem koncu Slovenije. Kraj z okolico je bil poseljen že v rimski dobi (o tem pričajo izkopenine), na dominantni vzpetini Stari Grad ali Kalvariji, pa naj bi stalo staroslovansko gradišče, o čemer priča že samo ime naselja. Stari del Polhovega Gradca z baročno cerkvijo se naslanja na omenjeno vzpetino, ob njenem vznožju severno teče vodotok Velika Božna, južno pa Mala Voda, ki se združita v Gradaščico. Kasneje so na griču zgradili grad z obzidjem, ki ga je leta 1511 porušil potres, tri leta zatem pa kmetje v kmečkem upor. Danes stoji grad severno od Kalvarije, končno podoba je dobil v 17. stoletju.

Graščinski kompleks, ki ga tvorijo grad, kamnit Neptunov vodnjak na grajskem dvorišču, obzidje s stolpom, gospodarska poslopja in stari grajski vrt, je zaščiten kot kulturni in zgodovinski spomenik ter naravna znamenitost (spomenik oblikovane narave). Del kompleksa, vrt, severni del obzidja in grad se nahajajo tudi znotraj Krajinskega parka PD.

Bukov Vrh (Bukovski vrh): območje samotnih kmetij (Kožuhovala domačija), ki ima jedro v neposredni bližini gotsko-baročne cerkve, ki ima funkcijo dominante. Ta je vidna tako iz Poljanske doline kot tudi iz notranjosti obravnavanega območja.

Slika 21: Bukov Vrh (maj 2007).

Valtarski vrh je skromno naselje leži na izpostavljeni polici, ki se vriva v Poljansko dolino in predstavlja osrednji element širšega področja samotnih kmetij in zaselkov. Vaška cerkev je gotška le še v osnovi, oprema je baročna.

Ožbolt nad Zmincem je dokaj obsežno področje samotnih kmetij s cerkvijo, ki je locirana na eni najlepših leg v tem delu Slovenije. Zaradi svoje lege in arhitekturnih elementov zasluži posebno pozornost samotne kmetije (kot sta Alič in Urban).

Sv. Andrej nad Zmincem ima podobno lego kot Ožbolt, vendar je tu cerkev s freskami Jerneja iz Loke locirana nižje na hrbtu. Bogato baročno opremljena cerkev dominira na tem območju.

Selo nad Polhovim Gradcem je značilno področje samotnih kmetij na slemenu je poudarjeno ohranjeno baročno cerkvijo Sv. Jedert. Naselje se ponaša tudi z poslikano zidano kapelico, kaščo z renesančno poslikavo ter monumantalo, verjetno največjo črno kuhinjo na Slovenskem.

Črni Vrh je široko območje samotnih kmetij in zaselkov, ki zajema poleg Črnega vrha tudi hribovje med Veliko in Malo Božno, od Pasje ravni do Špilja. Kot posebnost je treba omeniti cerkev na Črnem Vrh, ne zaradi arhitekturnih kvalitete ampak zaradi svoje pozicije, ki predstavlja vrednost. Naselje premore tudi vrsto odličnih kmečkih arhitektur iz 19. stoletja, ter atraktivno razgledišče.

Setnica nad Polhovim Gradcem je območje samotnih kmetij nad katerim dominira Grmada in pod njo zanimiva baročna cerkev Sv. Uršule. Gre za izjemno harmonijo med naravnimi značilnostmi in grajenimi dominantami.

Topol - Sv. Katarina - Sv. Jakob - Sv. Florijan je širše območje naselja Topol in zaselkov Tehovec, Suše, Brezovica in samotne kmetije Mamovec. Poudarjeno je z gmoto Jetrbenka in dvema atraktivnima cerkvama Sv. Katarino in Sv. Jakobom. Ožje območje na samem grebenu, z nekaj neumestnimi gradnjami je dokaj ohranjeno.

Območje Osolnik - Sv. Barbara - Gradišče zajema vrsto samotnih kmetij (večinoma gotske stavbe, radikalno obnovljene po 2. svetovni vojni) in zanimivih zaselkov kot so Medvejek, Osoje, Obšje ter Gradišče nad Drago (izrazito strateška pozicija). Izjemno vrednost kot dominanta ima cerkev Sv. Mohorja na vrhu Osolnika. Tudi tu so se vrinile neprimerne gradnje počitniških hišic, vendar ima območje zaradi zanimivih in tipičnih razmerij in odnosov med obdelanimi in gozdnimi površinami ter med kultiviranimi območji in dominantami, ki jih tvorijo sakralni objekti in samotne kmetije, veliko vrednost.

Poleg naštetih območij in spomenikov, ki se nahajajo znotraj krajinskega parka, so v načrtu kot pomembna z vidika kulturne pričevalnosti omenjena tudi naselja z ohranjeno arhitekturo v urbaniziranem pasu okoli KP. Ti zaselki so atraktivne prvine pri vstopu v hribovje, obenem pa so pod največjim vplivom stihijske gradnje.

Posamezni, dokaj izolirani objekti kulturne dediščine predlagani za zavarovanje v urbanističnem načrtu so Cerkev Sv. Marjeta v Žlebeh, Cerkev na Petelincu, Cerkev Sv. Duha na Golem Brdu, Cerkev Sv. Jurija, Cerkev Sv. Martina, Cerkev v Butajnovi in v Planini, Cerkev Sv. Urban nad Todražem samotna kmetija Robež in naselje Osredok, Butajnova in Vinharje,.

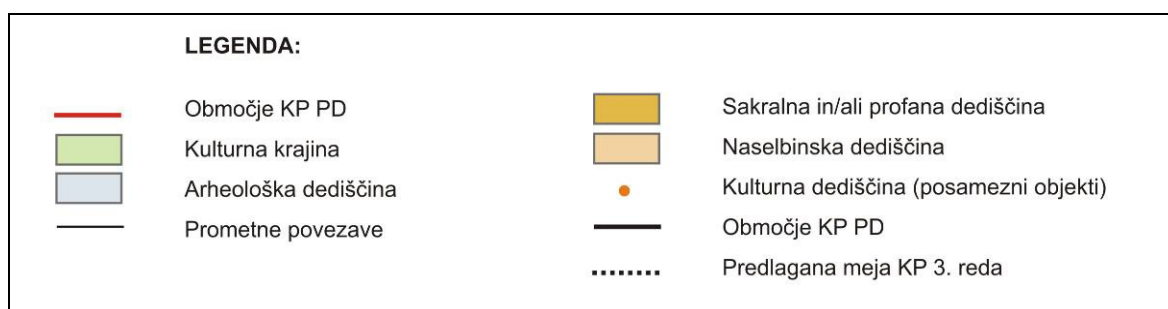
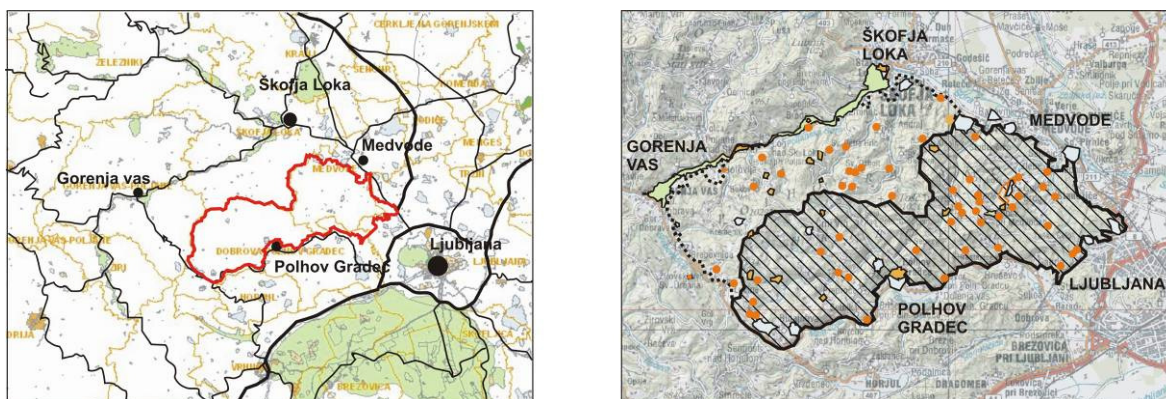
4.2.2.2 Zavarovana kulturna dediščina znotraj KP PD

V javno dostopnem Registru kulturne dediščine (2008) je razvidno, da so v KP kot kulturna dediščina zavarovane predvsem posamezne stavbe ali njihovi deli, ki imajo umetnostno, zgodovinsko ali tehnično pričevalnost (kot so domačije z gospodarskimi objekti, kapelice in cerkve). Večja območja kulturne dediščine znotraj krajinskega parka niso zavarovana kot značilna krajina, ampak definirana kot arheološka najdišča ali gradišča v bližini naselij Butajnova, Golo Brdo, Zadobje, Hrastenice, Planina nad Horjulom, Praproče in Govejek.

Znotraj KP je kot kulturna krajina zaščiteno samo manjše območje Katarine (cerkev z župniščem, pokopališčem in lipo), ki je dominantna v prostoru ter ustvarja podobo krajine

obravnavanega hribovja. Obsežno območje zavarovane kulturne krajine se razteza ob Poljanski Sori na severnem delu hribovja. Posebno je zaradi oblike prilagojene naravnim razmeram prostora ter zaradi vizualno kvalitetnih pogledov na Polhograjsko hribovje. Del je bil predlagan kot KP 3. reda, ki je danes samostojno zaščiteno območje in ni vključeno v krajinski park. V naselju Butajnova je zavarovano vaško jedro, kjer je še ohranjen historičen način pozidave, prilagojen členjenemu terenu.

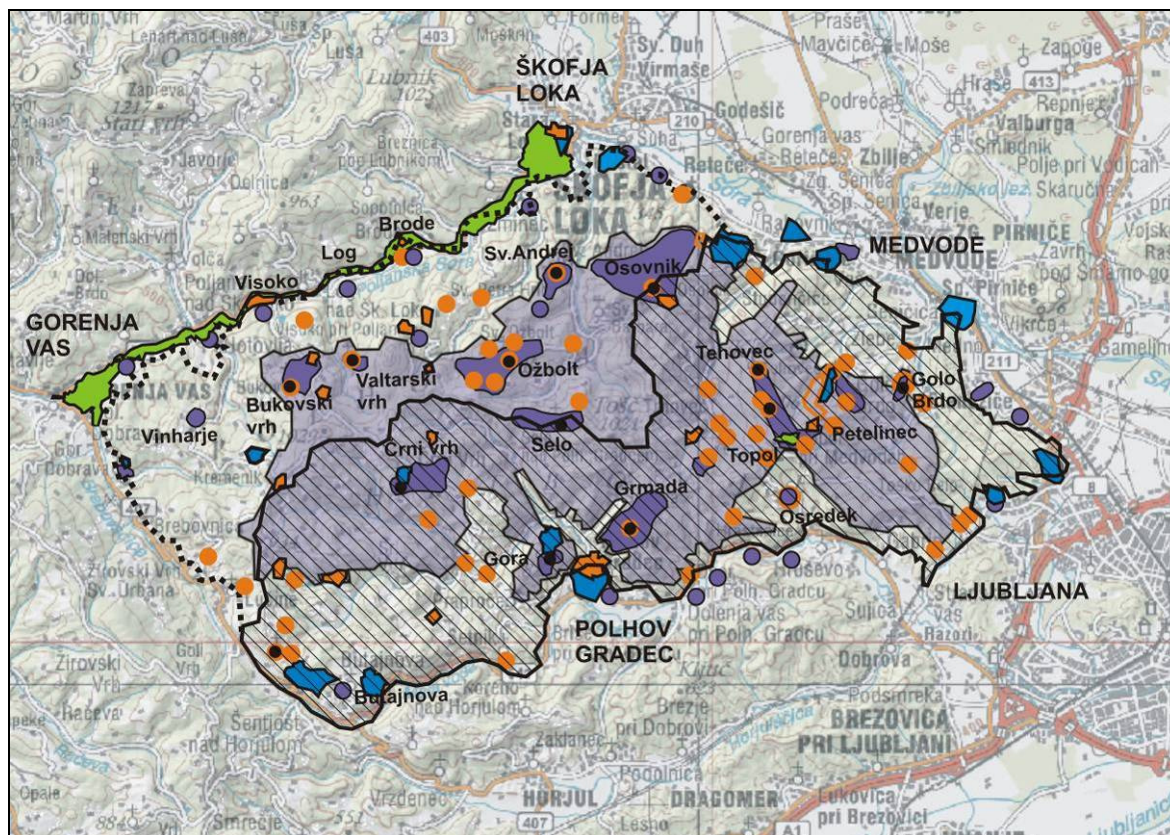
V naselju Setnik je zavarovana žaga z mlinom, v Brezovici pri Medvodah je v letih od 1716 do 1946 deloval rudnik živega srebra in svinca. V težko dostopni soteski Belega potoka je med 2. svetovno vojno delovala partizanska tiskarna, v naselju Kremenk pa so pri rekonstrukciji ceste odkrili celo antični vodovod.

Slika 22: Območja kulturne dediščine (kart. podl.: Register ..., 2008).

Iz zgornjih grafik je razvidno, da v sklopu krajinskega parka ni večjih območij zavarovane kulturne krajine, kot je na primer krajina Ljubljanskega barja ali območje Rožnika.

4.2.2.3 Primerjava območij kulturne dediščine iz leta 1973 in danes

LEGENDA:

Območja varstva kulturne dediščine po Urb. načrtu iz leta 1973

Predlagana meja KP PD 3. Reda

Ožje zaščiteno območje krajinskega parka PD, kulturna krajina

Območja kulturne dediščine predlegana v urb. načrtu

Cerkev ali drug arh. spomenik na vrhu hriba

Območja kulturne dediščine (ZVKDS)

Območje krajinskega parka PD Odlok o sprejetju urbanističnega načrta za območje krajinskega parka "Polhograjski Dolomiti" za območji tedanjih občin Ljubljana Šiška in Ljubljana Vič-Rudnik Ur.l.RS, št. 14/74

Kulturna krajina

Arheološka dediščina

Kulturna dediščina (posamezni objekti)

Slika 23: Primerjava varstva kulturne dediščine iz leta 1973 in danes (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).

Najvišje ležeče kmetije (Alič), pri Sv. Ožboltu

Na poti do Sv. Ožboltu

Cerkev Sv. Jedrt, Selo nad Polhovim Gradcem

Cerkev Sv. Ožboltu

Pogled proti Kožuhovalu vrhu iz Osolnika

Kmetija Rožnik, Osolnik

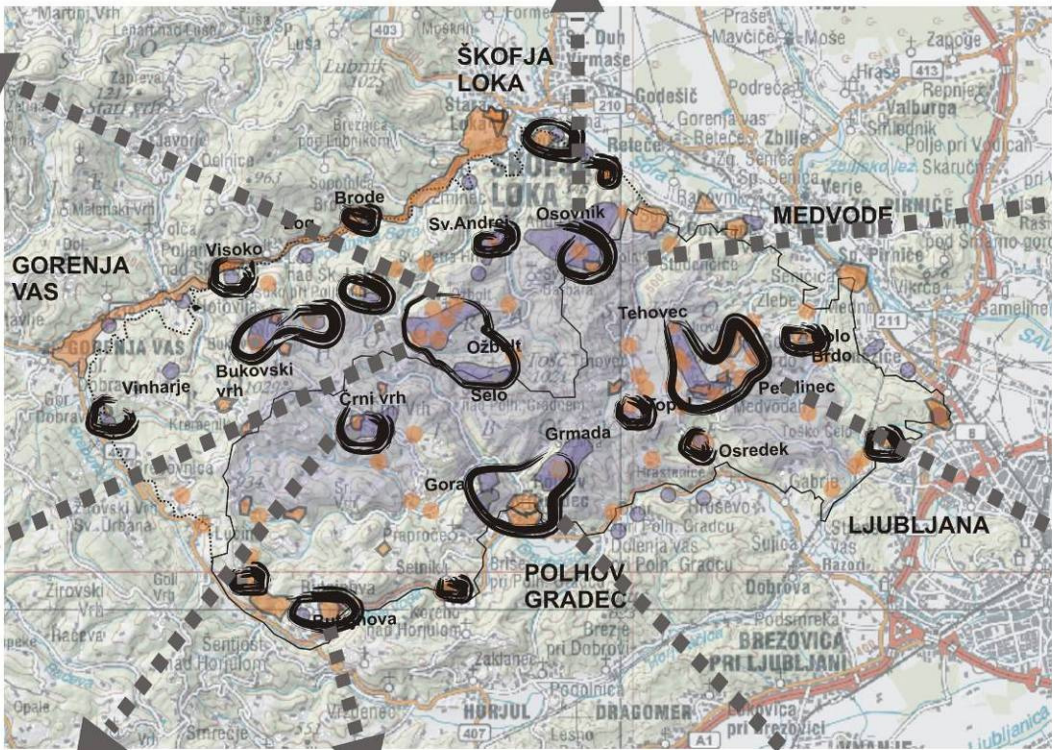
Cerkev vrh Osolnika

Domačije na Osolniku

Sv. Jakob, Sv. Katarina, značilna krajina Polhograjskega hribovja.

Naselje Črni Vrh

Aerofoto posnetek gručastega naselja Butajnova (vir: Googleearth, 2008) .

Polhov Gradec

Sv. Uršula, pogled z Grmade (Vir: Izleti po...,2000)

Slika 24: Ohranjena območja kulturne krajine.

V urbanističnem načrtu so predlagali več območij varstva kulturne dediščine z različno stopnjo varstva, danes pa sta kot območje kulturne dediščine zavarovani le dve lokaciji. Na zgornji sliki (slika št. 24) so označena območja, kjer se prekrivajo varstvena območja predlagana v urbanističnem načrtu in danes registrirani elementi kulturne dediščine. Ta naselja so: Naselja Ožbolt, Bukovski vrh, Kovski Vrh, Osolnik, Sv. Andrej, Visoko, Katarina s Sv. Jakobom, Topol, Grmada, Gora Sv. Lovrenca, Polhov Gradec in Butajnova. Iz primerjave lahko sklepamo, da so to do danes najbolj ohranjena območja kulturne krajine.

Treba je upoštevati, da je večji del danes zavarovanih območij arheoloških najdišč in gradišč, kjer so prisotni prazgodovinski ali srednjeveški ostanki. Slednje ne pomeni, da so to tudi območja ohranjene in vredne kulturne krajine, saj so v večini zaraščena z gozdom in ne prispevajo k pestrosti Polhograjskega hribovja. Točkovni objekti kulturne dediščine, kot so posamezne domačije ali cerkve, so vredne, ker predstavljajo značilno lokalno arhitekturo in edinstvene arhitekturne in umetnostne elemente. Običajno so locirani znotraj naselij, ki se od leta 1973 širijo in počasi izgubljajo svojo prvotno zasnovo. Primer je naselje Golo Brdo, kjer so že od razglasitve krajinskega parka leta 1974 zavarovane vaška cerkev ter posamezne domačije s pripadajočimi gospodarskimi objekti, samo naselje pa je razvrednoteno zaradi stihijske gradnje. Najvrednejša območja kulturne dediščine so tista območja, kjer je prisotna točkovna kulturna dediščina v okviru ohranjene kulturne krajine, ki se od leta 1973, ko so podali predlog za zaščito, pa do danes ni bistveno spremenila. To so območja Bukov in Kovski vrh, Selo nad Polhovim Gradcem, Sv. Ožbolt in naselje Butajnova. Zanimivo je, da je kulturna krajina najbolj ohranjena izven meja KP PD, na območju občine Škofja Loka in Gorenja Vas - Poljane.

4.2.2.4 Krajinski vzorci

Tipično kulturno krajino Polhograjskega hribovja tvorijo številne samotne kmetije in manjše število zaselkov, ki imajo vlogo akcenta na golih travnatih pobočjih ali grebenih. Običajno so to večja posestva z mogočnimi kmečkimi poslopji na bolj ali manj strmih pobočjih, ki se navezujejo na poudarjene dominante (cerkev) in večje kmetijske površine (travniki, njive). Samo število in razmestitev poselitvenih jeder in osamelih kmetij pa nakazujejo tudi nekdanje posestne razmere v hribovju. Tako lahko govorimo o izrazito antropogeni krajini s svojimi značilnimi velikimi, gladkimi travnatimi pobočji, ostro izsekanimi gozdnimi mejami pod vrhovi z dominantnimi cerkvami ter redko raztresenimi samotnimi kmetijami.

Glede na lego kmetij, zaselkov in cerkva ter menjavanjem posameznih rab prostora se lahko določi različne krajinske vzorce, ki so predstavljeni v nadaljevanju

Kmetijska krajina na pobočjih, ki prevladuje v osrednjem delu Dolomitov. Na izkrčenih gozdnih površinah z blagim naklonom se pojavljajo samotne kmetije, ta so Alič in Kopač ali razložena naselja, ki so obdana z travniki, njivami ter sadnim drevjem. Na strmejših pobočjih pa so locirane vasi in osamljene kmetije kot so Bobnar, Kozjek, Peklaj, Kozamernik gledan iz Roba nad Sv. Katarino.

Slika 25: Pogled s ceste proti Črnemu Vrh (maj 2007).

Kmetijska krajina na slemenih in policah, kjer okoli posamezne kmetije prevladujejo travniške in njivske površine obdane z gozdom.

Slika 26: Kovski Vrh, v ozadju Škofjeloško hribovje (maj 2007).

Kjer se kmetijstvo zaradi naravnih razmer ni moglo razviti, prevladuje gozdna krajina. Gozd zavzema kar 65 % površine Polhograjskih Dolomitov in je običajno na dolomitni podlagi.

Strnjen gozd prevladuje na višje ležečih in strmejših pobočjih, orientiranih proti severu, ki so neprimerna za kmetijsko rabo. Pestrost v prostor vnašajo ostenja (gola bela območja dolomita) v višjih legah na pobočjih Grmade in Tošča, ki izstopajo iz temno zelenih površin gozda.

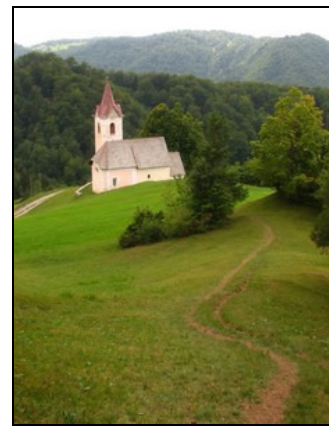

Slika 27: Pobočja Grmade in Tošča (Marušič, 1998: 14).

Ozke doline in grape so v zgornjem delu poraščene z gozdom, spodaj prevladuje travniška raba. Običajno so jih skozi dolga časovna obdobja izklesali večji ali manjši hudourniški vodotoki. Značilen primer so doline pod Golim vrhom.

Značilno podobo krajini dajejo tudi cerkve in ostali arhitekturne prvine na vrhovih in grebenih, ki so izrazite dominante in orientacijske točke v prostoru.

Cerkve na izpostavljenih vrhovih ali podnožjih hribov zaradi arhitekturnih in slikarskih kvalitet sodijo med najpomembnejše kulturne spomenike Slovenije. Na vrhovih s travniško rabo so locirane Sv. Jakob, Sv. Lovrenc, Sv. Lenart na Črnem Vrh, nekatere so obdane z mogočnim drevjem (lipe) npr. Sv. Mohor. Cerkve se pojavljajo tudi na podnožjih hribov: ta sta Sv. Marjeta in Sv. Jedert. Večji del cerkva stoji na dominantnih vrhovih (Osolnik, Sv. Ožbolt in Sv. Lovrenc) ali pa na izpostavljenih grebenih in policah, ki dominirajo nad dolino (Valtarski vrh, Sv. Barbara), kar še poveča njihovo pomensko vrednost. Na podobnih legah so našli tudi nekaj zanimivih arheoloških lokacij (gradišče, ostanki antičnih zgradb), ki še niso sistematično raziskane.

Slika 28: Levo: Cerkev Sv. Jakoba dominira na vrhu griča (Stritar, 2000: 196). Desno: Cerkev Sv. Jedert ob vznožju hriba, Selo Pri Polhovem Gradcu (Foto-Slovenija.com, 2008).

4.2.3 Poselitev

4.2.3.1 Območja pozidave, predlagana v Urbanističnem načrtu iz leta 1973

V urbanističnem načrtu (Urbanistični načrt ..., 1973) je poudarjeno, da je možno predlagan režim parka doseči le s pretehtano umestitvijo zazidljivih površin in primerno sanacijo predvsem urbaniziranih območij. Pri pripravi dokumentacije za razglasitev KP so posebno pozornost posvetili počitniški in stanovanjski gradnji, ki je ponekod že razvrednotila značilno krajino Dolomitov.

Znotraj KP 3. reda je bila gradnja stanovanjskih in počitniških objektov dovoljena le v okviru predlaganih zazidljivih površin. V ožjem območju KP je bila dovoljena le stanovanjska gradnja za kmečko prebivalstvo ter gradnja gospodarskih in turističnih objektov v neposredni bližini obstoječih naselij in večjih kmetij.

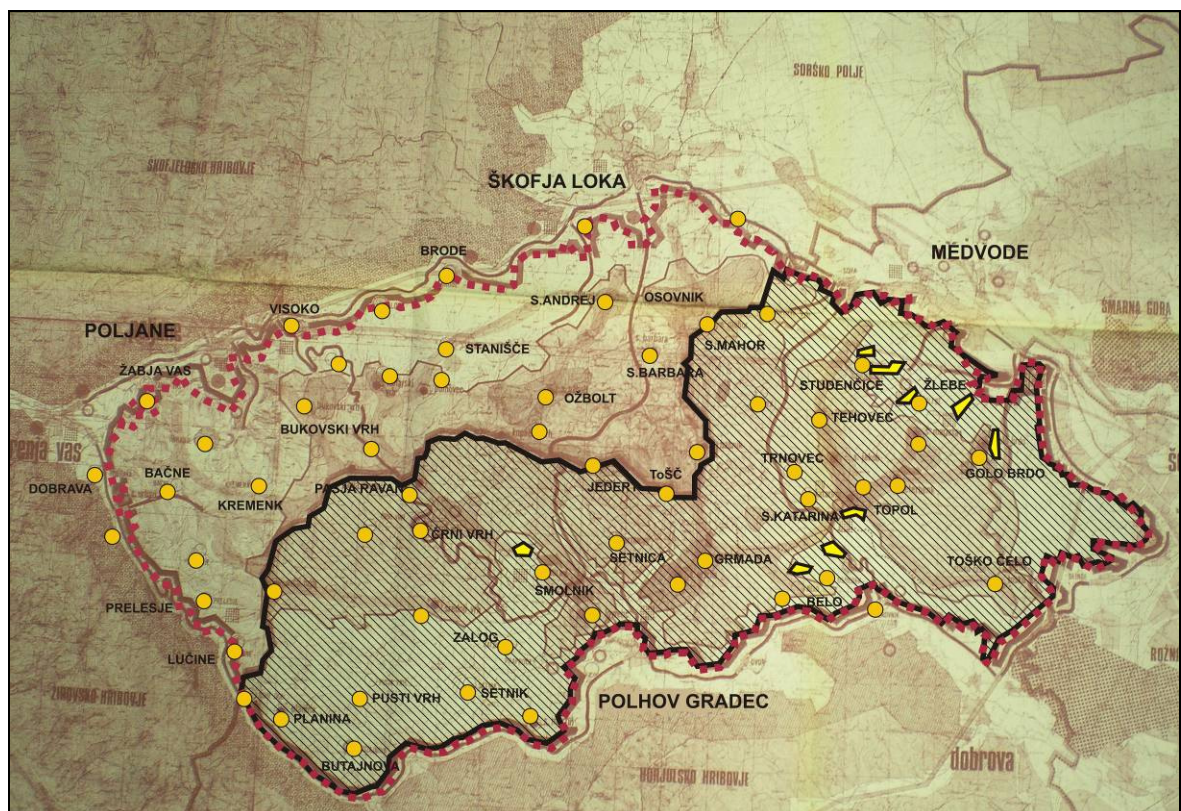
Določene so bile zazidljive površine, kjer je možna počitniška in stanovanjska gradnja ter območja, predlagana za sanacijo. Zazidljive površine, ki so se urejale z urbanističnim načrtom, so bile v bližini naselij Studenčice, Žlebe, Golo Brdo, Topol, Belo Osredk in Smolnik (vse v današnji občini Medvode). Zazidljivih površin v občini Škofja Loka (danes to območje zajema tudi občino Gorenja vas - Poljane), ki bi se urejale z lokacijsko dokumentacijo, ni bilo določenih.

Kot razvrednotena zazidljiva območja so definirali območja Žlebe, Topol, Trnovec, Vaše, Petačev in Mačkov graben, (občina Medvode) ter bližino naselja Polhov Gradec. Sanacija je vključevala pozidavo vrzeli med obstoječimi objekti znotraj posameznih naselij, lokalni arhitekturi primerno adaptacijo in intenzivno ozelenitev degradiranih območij z drevesnimi vrstami. V občini Škofja Loka, ki je vključevala tudi današnjo občino Gorenja vas - Poljane, ni bilo območij, predlaganih za sanacijo.

Za obstoječe počitniške hiše so v urbanističnem načrtu predlagali tri možne rešitve:

- za objekte na nesprejemljivih⁴ lokacijah je predvidena rušitev
- nekatere objekte je potrebno sanirati
- določen del počitniških objektov je bilo vključenih v predvidene zazidljive površine

⁴ Kot nesprejemljivi so označeni vsi objekti, ki močno kvarijo videz značilne kulturne krajine Polhograjskega hribovja.

0m 1000m 5000m

LEGENDA:

Predlagana meja KP 3. reda

Območje krajinskega parka PD Odlok o sprejetju urbanističnega načrta za območje krajinskega parka "Polhograjski Dolomiti" za območji tedanjih občin Ljubljana Šiška in Ljubljana Vič-Rudnik Ur.l.RS, št. 14/74

Naselja in večje kmetije v KP

Zazidljivo samo za kmečko in kmečko turistično gospodarstvo in spreml. objekte

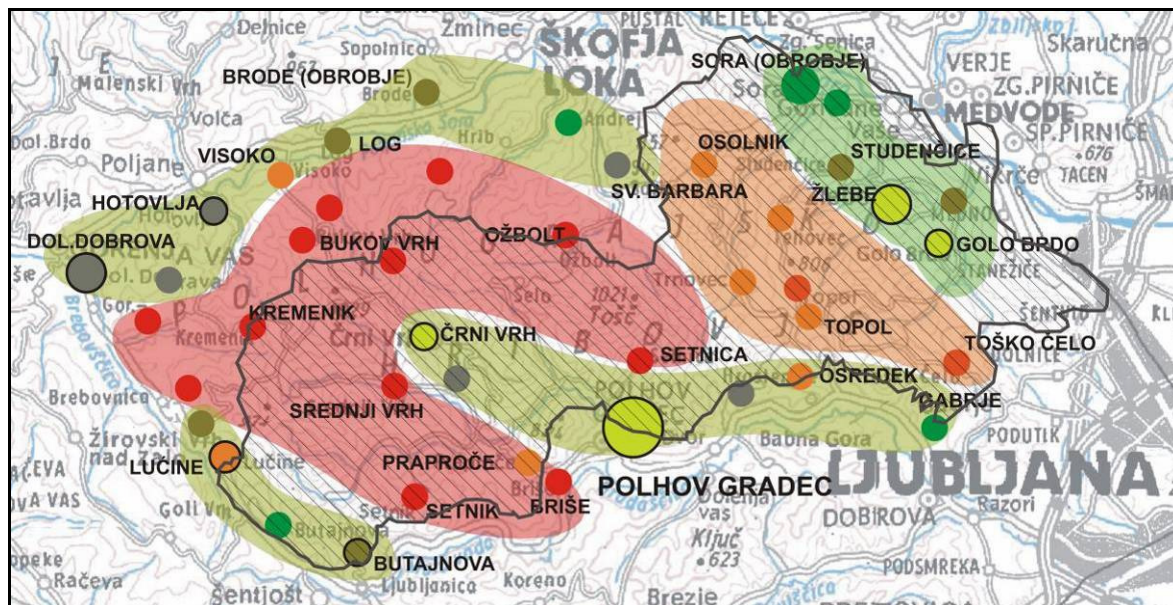

Zazidljive površine za stanovanjsko in počitniško gradnjo

Slika 29: Prikaz zazidljivih površin (kart. podl.: Urbanistični načrt ..., 1973).

Na območju, kjer je bilo predvidenih več zazidljivih površin se je do leta 2008 močno povečalo število objektov.

Na spodnji sliki (št. 30), ki prikazuje območja gibanja prebivalstva od leta 1869 do leta 2002, opazimo, da se število prebivalcev povečuje v naseljih na obrobju krajinskega parka, v bližini prometnic in ostale infrastrukture (centralne dejavnosti, potniški promet ...), kar je tudi pričakovano. Tako je zaznati večji porast prebivalstva na severovzhodnem delu KP v območju Medvod (območja zelene barve), v okolici Polhovega Gradca ter Gorenje vasi na severozahodu. Prebivalstvo na severnem, osrednjem delu stagnira ali celo upada.

LEGENDA:

- Prebivalstvo močno raste
- Upad prebivalstva po 2.svetovni vojni, danes porast
- Porast prebivalstva v 70-ih letih
- Porast prebivalstva v 90-ih letih
- Prebivalstvo stagnira
- Prebivalstvo upada
- Območje KP PD, Odlok o sprejetju urbanističnega načrta za območje krajinskega parka "Polhograjski Dolomiti" za območji občin Ljubljana Šiška in Ljubljana Vič-Rudnik Ur.l.RS, št. 14/74

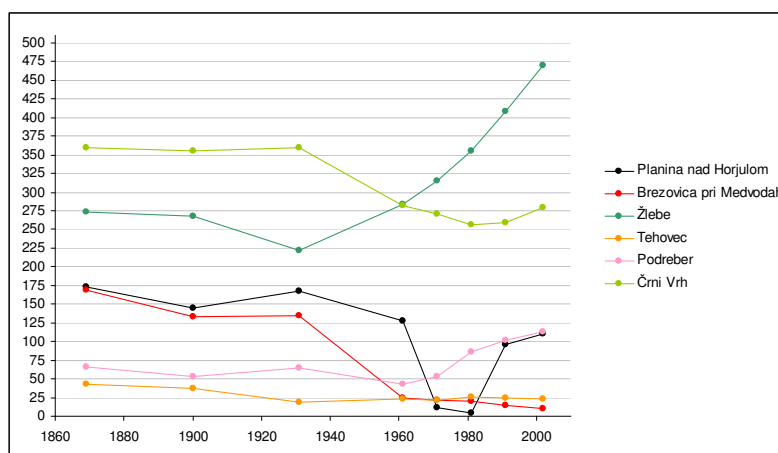
Slika 30: Prikaz gibanja prebivalstva skozi leta.

Večina naselij na območju krajinskega parka je imelo največ prebivalcev v času prvega popisa leta 1869, kar je značilno predvsem za vasi nad Poljansko Soro. Od tega leta dalje je prebivalstvo upadalo, porast je občutiti šele v 70-ih, predvsem pa v 90-ih letih 20. stoletja. To se delno ujema z dejstvom, da je po letu 1970 na območju vedno več gradbene aktivnosti. Vendar gre tu predvsem za gradnjo počitniških objektov, tako da se število stalnega prebivalstva v tem obdobju ni močno povečalo. Redka naselja, kot so npr. Žlebe ali Golo Brdo, imajo danes skoraj še enkrat več prebivalcev kot konec 19. stoletja.⁵

⁵ Obdelana so samo naselja v KP, večja naselja, kot so Polhov Gradec ali Gorenja vas, so izvzeta.

Ob analizi podatkov o številu prebivalstva v območju KP lahko opazimo nekatere značilne vzorce:

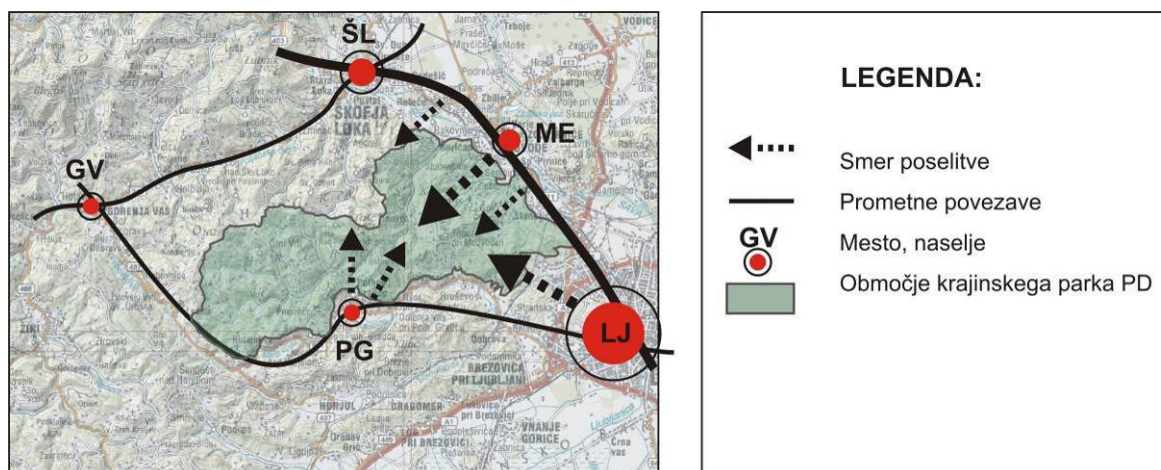
- prebivalstvo dokaj konstantno narašča: Žlebe (z manjšim upadom med 2. svetovno vojno),
- prebivalstvo upada, v 70-ih letih porast: Studenčice, Butajnova in Podreber,
- prebivalstvo upada, v 90-ih letih porast: Planina nad Horjulom, Belo, Smolnik, Sv. Barbara, Vinharje in Hotovlje,
- upad prebivalstva v 30-ih letih ali med 2. svetovno vojno: Golo Brdo, Butajnova, Andrej nad Zmincem, Kremenik in Črni Vrh,
- prebivalstvo stagnira: Tehovec, Osredok pri Dobrovi, Visoko pri Poljanah, Prelesje, Lučine, Topol pri Medvodah in Praproče,
- prebivalstvo upada: Brezovica pri Medvodah, Toško Čelo, Bukov vrh, Setnik, Kovski Vrh, Ožbolt nad Zmincem, Staniše, Valterski Vrh in Zadobje.

Slika 31: Prikaz značilnih vzorcev gibanja prebivalstva (Statistični ..., 2007).

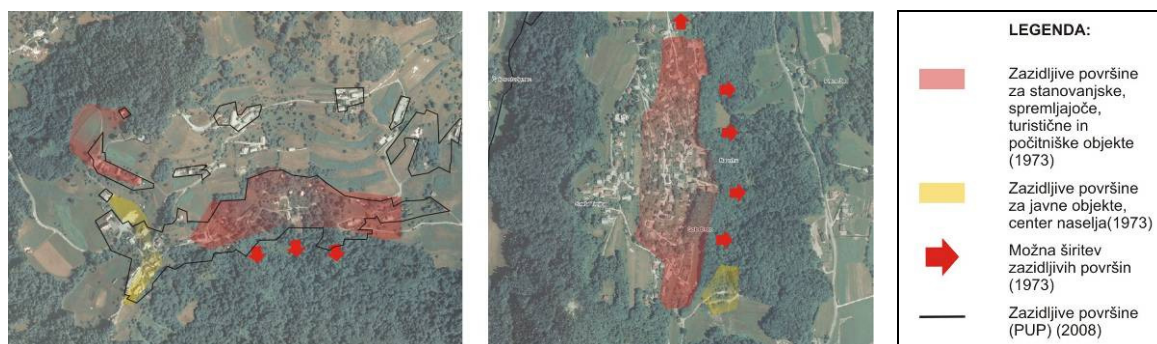
4.2.3.2 Pregled obstoječega stanja

Dejavniki, ki so pospešili gradnjo stanovanjskih in počitniških objektov na severovzhodnem delu KP PD, so predvsem bližina pomembne prometne povezave med Ljubljano, Medvodami, Kranjem in Škofjo Loko, bližina večjih naselitvenih centrov ter nezahteven teren.

Slika 32: Skica smeri razvoja poselitve (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).

Razglasitev varstvenega območja je do določene mere usmerjala razvoj poselitve, saj gradnja objektov izven obstoječih naselij in zazidljivih površin ni bila dovoljena.

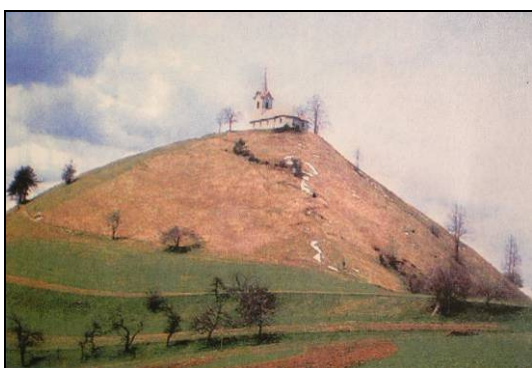

Slika 33: Prikaz zazidljivih površin, predlaganih leta 1973 in današnje stanje: Levo: Naselje Topol, desno naselje Golo Brdo (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).

Porušen ni bil nobeden nesprejemljiv objekt, večina objektov, predvidenih za sanacijo zaradi finančnih omejitev ali nezainteresiranosti občine in/ali lastnikov, ni bila primerno sanirana.

4.2.4 Gozdne površine

Zaraščanje območij kulturne krajine je značilno za vso Slovenijo. Spremembe v načinu kmetovanja, razvoju mehanizacije, ekonomiji in zakonodaji so bile razlogi spreminjanja prostorskih značilnosti krajine. Neredko pa so lahko vzroki veliko bolj enostavni in življenjski, kot je na primer v primeru zaraščanja Sv. Jakoba. Vzrok je smrt vaščana, ki je vse do leta 1968 ročno kosil pobočja, ki so danes prekrita z višjo vegetacijo.

Slika 34: Območje Katarine, cerkev Sv. Jakoba v 70-ih letih (Bertoncelj, 2008) in danes (junij 2008).

V procesu zaraščanja so površine, ki so običajno slabše kategorije, predvsem na legah kjer ni možno strojno obdelovanje zemlje. V preteklosti so strma južna pobočja uporabljali za pašnike in travnike, in prav te površine so zaradi nemožnosti uporabe moderne tehnologije najbolj podvržene naravni sukcesiji, nekje pa jih je že popolnoma prekril gozd slabše kvalitete. To niso za kmetovanje niti najslabša, kjer se kmetijstvo sploh ne bi razvilo, niti najboljša zemljišča. So vmesna zemljišča s povprečnimi kvaliteta (Gabrovec, 1994). Opazno je stalno naraščanje površin v zaraščanju z nadmorsko višino.

Gabrovec je v svoji doktorski disertaciji z naslovom *Raba tal na dolomitnih območjih Slovenije*, raziskoval spremembe rabe tal med leti 1823 in 1988 v okolici Smolnika in Srednjega vrha (občina Dobrova - Polhov Gradec). Raba tal je bila leta 1923 prilagojena kmetijstvu tistega časa, ki je temeljilo na ročnem obdelovanju zemlje za samooskrbo. Danes se mora kmetijstvo prilagajati tržnim razmeram in strojnemu obdelovanju zemlje. V tem obdobju je bilo opuščenih skoraj 87 % njivskih površin, ki so v večini prešle v travniško in pašniško rabo. Po franciscejskem katastru so največ površin zavzemali pašniki, le 9% travniki. Pašniki, ki so bili v večini locirani na strma dolomitska pobočja se zaraščajo ali pa so že popolnoma prekriti z gozdom. Danes se za košnjo uporabljajo le travniki na položnejših predelih. Gozdne površine so se na račun pašnikov povečale, ponekod na položnejšem terenu so jih celo skrčili za potrebe kmetijstva. Podrobneje je potek zaraščanja prikazan v nadaljevanju.

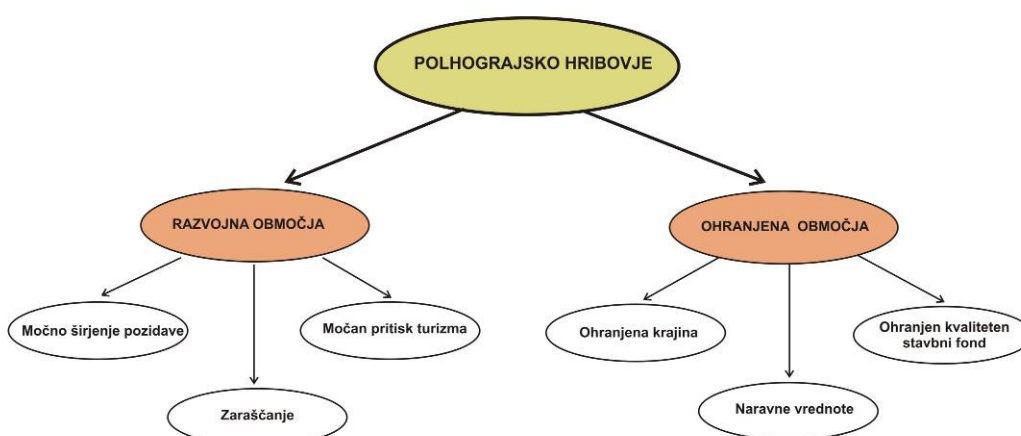
4.2.5 Značilna območja

Glede na značilnosti in kvantiteto sprememb v prostoru lahko Polhograjske Dolomite okvirno razdelimo na več tipičnih območij.

Kriteriji razdelitve:

- poselitev: upadanje, naraščanje ali stagniranje prebivalstva,
- relief,
- krajinski tipi (kulturna krajina, strnjen gozd),
- obisk turistov,
- naravna dediščina,
- kulturna dediščina.

Zgoraj naštetih dejavnikov oziroma kriterijev pri razdelitvi vplivajo na spremembe rabe tal skozi čas, kot so zaraščanje odprtih površin, širjenje pozidave, opuščanje kmetijstva ...

Slika 35: Shema delitve Polhograjskega hribovja.

Razvojna območja

- urbanizacija: Območja, kjer je stihijna gradnja že močno napredovala: Studenčice, Žlebe in Golo Brdo,
- zaraščanje: Območja zaraščanja in opuščanja kmetijske dejavnosti (odselsevanje),
- turizem: Območja turističnega pritiska (kolesarjenje, pohodništvo): Toško Čelo.

Ohranjena območja

- območja ohranjene krajine: Bukov vrh in Kovski vrh,
- ohranjena kvaliteten stavbni fond,
- območja naravne dediščine.

Ali se je stanje po razglasu KP spremenilo oziroma so se zmanjšale negativne tendence, lahko ugotovimo s primerjavo rabe tal in površinskega pokrova v različnih časovnih obdobjih. S takim časovnim pregledom lahko tudi predvidimo nadaljnji razvoj in v skladu s tem tudi pravilno ukrepamo. Treba je opozoriti, da bolj kot segamo daleč nazaj v preteklost, manj so lahko vzorci krajine smiselni kot napotilo za urejanje prihodnjih stanj (Marušič, 2004). Pomembno je tudi dejstvo, da je bil uradno zaščiteno le del predlaganega

krajinskega parka, zato je zanimiva primerjava sprememb rabe tal znotraj obstoječega KP in v območju, ki je bilo predlagano za zaščito.

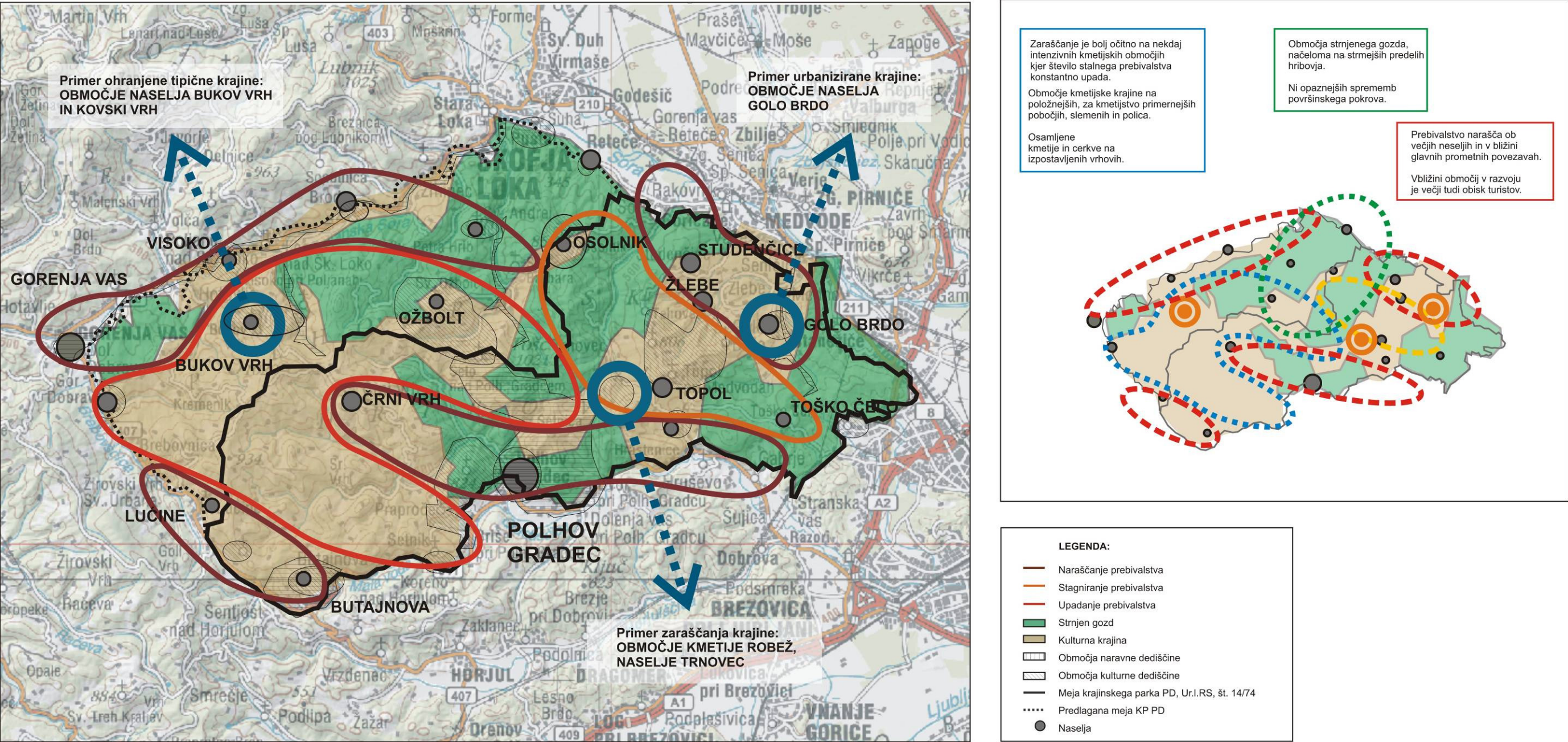
Franciscejski kataster iz leta 1826 nam poda prve kvalitetne zapise o površinskem pokrovu na območju Slovenije. Negativne prostorske spremembe v obdobju do leta 1974 so bile povod za izdelavo urbanističnega poročila (kot podloge za krajinski park PD), zato je to druga časovna prelomnica. Ker nas zanima predvsem ali je razglasitev KP PD spremenila ali vsaj upočasnila negativne vplive na obravnavanem območju, je potrebno analizirati tudi spremembe v zadnjih 30-ih letih. Tako lahko definiramo tri časovne ločnice:

1826 – prvi kataster. Pri analizi so bile uporabljene digitalne podloge franciscejskega katastra, dosegljive na internetni strani: <http://sigov3.sigov.si>.

1973 – urbanistično poročilo. Za primerjavo so bili uporabljeni aerofoto posnetki iz leta 1975, izdelani na Geodetski upravi RS (2008).

2008 – stanje danes. Uporabljeni so bili ortofoto posnetki, dosegljivi na internetni strani: <http://gis.arso.gov.si/atlasokolja> (Atlas okolja, 2008).

Na sliki št. 36 so shematsko prikazana območja sprememb znotraj Polhograjskega hribovja. V nadaljevanju so analizirani trije primeri spreminjanja oziroma razvoja znotraj posameznih območij.

Slika 36: Prikaz značilnih območij sprememb znotraj Polhograjskega hribovja (kart. podl.: Atlas okolja, 2008)..

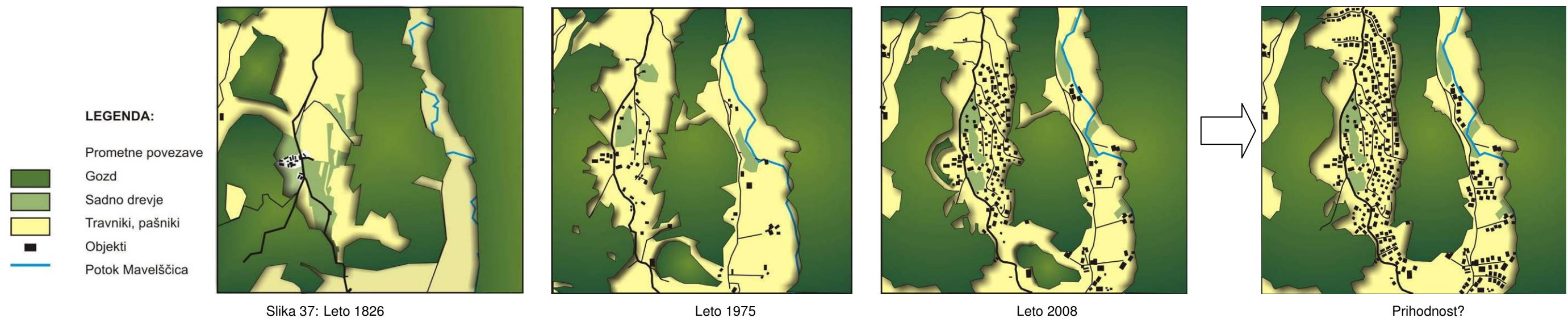
4.2.5.1 Razvojna območja

Urbanizacija

Primer: Naselje Golo Brdo (Medvode)

Golo Brdo je razloženo naselje v severovzhodnem delu Polhograjskega hribovja, v občini Medvode z gručastim vaškim jedrom. Poselitev se je razvila v ozkih dolinah z manjšimi vodotoki. Prebivalstvo je v prvih 30-ih letih po letu 1826 nekoliko upadlo, zadnja leta pa je občutiti močan porast. V osrednjem strnjenem delu so locirani predvsem stanovanjski objekti, na periferiji pa kmetije z gospodarskimi poslopi. Je tipičen primer pospešene, dokaj nenadzorovane gradnje znotraj krajinskega parka PD.

V nadaljevanju je obravnavan samo del naselja Golo Brdo s starim vaškim jedrom, ki se je razvil okoli cerkve Sv. Trojica ter danes pretežno stanovanjskimi hišami in sekundarnimi bivališči.

Vizualna analiza: Vizualno gre za pretežno zaprt prostor, omejen z gozdom. Vlogo dominante ima cerkev Sv. Trojice. Naselje Golo Brdo še vedno nudi nekatere kvalitetne poglede, predvsem pred samim vstopom v vas na severni strani, kjer se nam odpre pogled na cerkev Sv. Trojice obdane z gozdom. Samo naselje je dokaj neprivlačno, saj je stihjska gradnja že močno napredovala.

Kulturna dediščina: Zavarovano je arheološko najdišče Maticev spodmol, ter cerkev Sv. Trojice iz 17. stoletja in domačija iz prve četrtine 20. stoletja.

Naravna dediščina: Kot naravna vrednota je zavarovana dolina potoka Mavelščica.

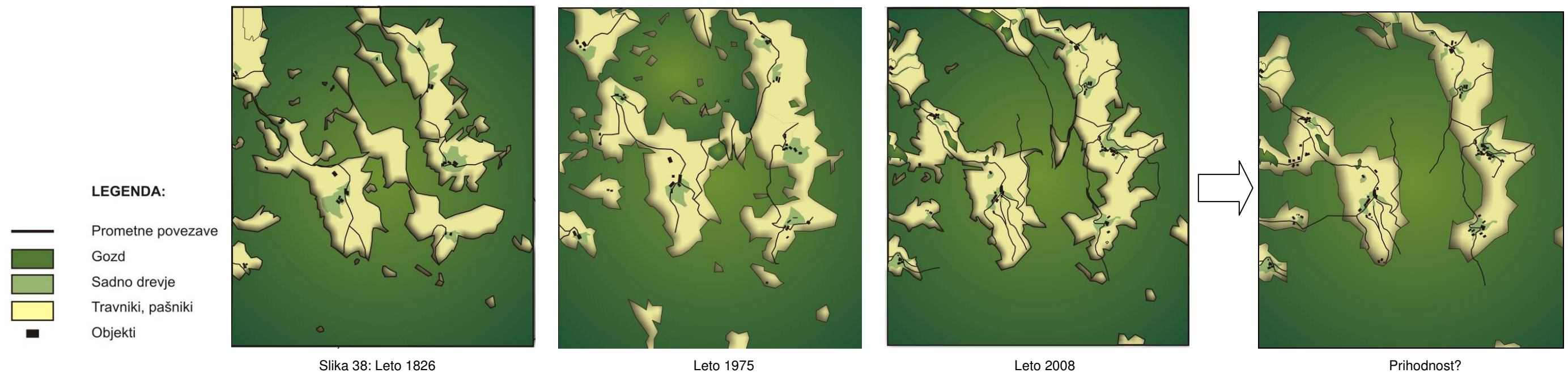
Razvoj 1826-1975-2008: Naselje se je razvilo na grebenu okoli cerkve Sv. Trojice. V sami bližini kmetij je uspevalo sadno drevje. Na terenu, ki se položno spušča proti vzhodu, so se nahajale večje njivske površine. Te so bile locirane tudi ob vodotoku Mavelščica, kjer je teren zravn in primeren za obdelavo. Od leta 1975 do 2008 je opazno največje širjenje gradenj, večji del vzhodno od starega jedra, nekaj razpršene gradnje pa se je razvilo ob potoku Mavelščica. Poselitev se je širila okoli prvotnih grajenih objektov, predvsem tam, kjer se odpirajo lepi pogledi na okoliško krajino. V osrednjem strnjenem delu naselja je po občinskem planu še nekaj prostih površin za poselitev, ob potoku Mavelščica pa se nahajajo zaključene razpršene gradnje, kjer širjenje poselitve ni dovoljeno. Ob primerjavi površinskega pokrova iz leta 1826 in 2008 ugotovimo, da je delež gozda ostal skoraj nespremenjen, minimalno se je zmanjšal na račun novogradenj ob potoku Mavelščica. Glede na dejstvo, da se v Golem Brdu gradijo predvsem stanovanjske hiše in ne kmečki objekti, se je poselitev razširila na nekdanje njive in travnike. Glede na dosedanje spremembe prostora lahko sklepamo, da se bo poselitev v prihodnosti širila znotraj in ob robovih strnjenega naselja in v območju razpršene gradnje ob potoku Mavelščica. Členjene gozdne površine se bodo združile v homogeno celoto.

V Golem Brdu in ostalih naseljih kot sta Žlebe in Studenčice, se je gradnja glede na ostala območja v Polhograjskem hribovju, močneje širila. Zaradi bližine večjih mest in dobrih prometnih povezav je tak razvoj tudi pričakovan. Širjenje pozidave je še vedno možno znotraj strnjenega naselja. Praviloma je smiselno najprej zaključiti posamezno gručo stanovanjskih objektov, šele kasneje se lahko gradnja širi tudi na ostale lokacije. Na območju razpršene gradnje je širjenje smiselno na delih, kjer le-te združujemo in ob prometnih križiščih. Zato naselja, ki so dokaj degradirana in ne vsebujejo večjih kulturnih ali naravnih vrednot, ni smiselno varovati z režimom krajinskega parka. Možno jih je izločiti iz območja varovanja narave, ter naselja urediti in varovati samo na podlagi občinskih določil (OPN, OPPN).

4.2.5.2 Ohranjena območja

Primer: Bukov Vrh in Kovski Vrh

Bukov Vrh in Kovski Vrh sta naselji nad Poljanami v Poljanski dolini z značilnimi samotnimi kmetijami, obdanimi s sadnim drevjem, okoli katerih se raztezajo njive in travniki, gozd pa uspeva na strmejših predelih. Že med vzponom se odpirajo lepi razgledi na Blegoš in sosednje Škofjeloško hribovje, na vrhu pa pogledi na Poljansko dolino, Žirovski vrh, celotno Škofjeloško hribovje, Karavanke, Kamniške Alpe in Cerkljansko hribovje. Prebivalstvo že od leta 1869 upada, predvsem v Bukovem Vrh.

Vizualna analiza: Tipično območje samotnih kmetij, obdano z gozdom, ki nudi kvalitetne poglede. Predvsem je estetsko zanimivo območje kjer se kmetije navezujejo na cerkev Sv. Sobote, ki ima vlogo dominante. Območje samotnih kmetij je izjemno ohranjeno, tako da se vizualne kvalitete prostora do danes niso veliko spremenile. Zanimivo je menjavanje mase gozda in odprtih, ponekod tudi s sadnim drevjem poraščenih površin, ter beline domačij na razgibanem terenu.

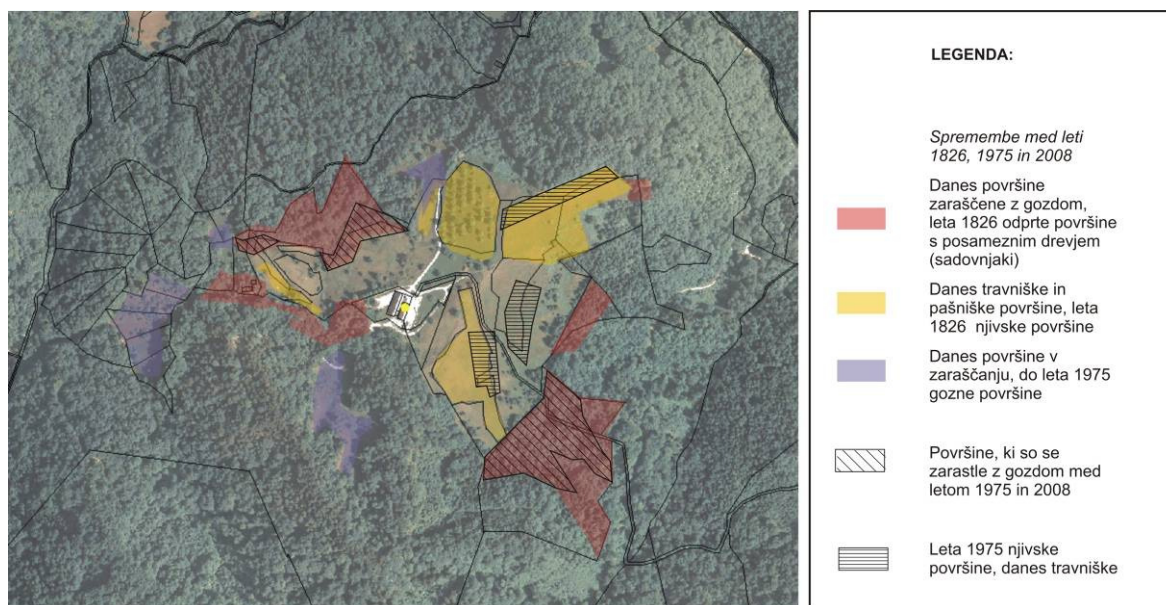
Kulturna dediščina: Zavarovana je cerkev Sv. Sobote ter nekatere domačije z ohranjeno značilno lokalno arhitekturo. Urbanistični načrt iz leta 1973 je območje naselij predlagal za zaščito kot kulturno vrednoto znotraj KP. Danes je zaščiten samo posamezna nepremična kulturna dediščina kot so cerkve, domačije ali posamezni arhitektonski elementi.

Naravna dediščina: V sami bližnji okolici ni posebej zavarovanih območij (kot so npr. območja Nature 2000, ekološko pomembna območja ali posamezne naravne vrednote). Območje je vrednejše z vidika ohranjene kulturne krajine.

Razvoj 1826-1975-2008: Območje so v 12. in 14. stoletju naselili Slovenci z Koroške. Kmetije so se razvile na grebenih in vrhovih, okoli katerih so se nahajale obdelovalne površine ter sadno drevje. Ob primerjavi površinskega pokrova iz leta 1826 in 2008 ugotovimo, da se stanje v skoraj 200 letih ni drastično spremenilo, saj prostora niso razvrednotile neprimerne novogradnje in prekomerno zaraščanje odprtih površin. V obdobju 150-ih let, med letoma 1826 in 1975, so se z gozdom deloma zarasle najstrmejše površine na osrednjem delu. Obenem so zaradi potreb kmetijstva in novogradenj skrčili gozdove na za to primernejše površine (grebeni in vrhovi). V zadnjih 30-ih letih, po letu 1975, se je nadaljevalo zaraščanje osrednjega dela in posameznih odprtih površin znotraj homogenih območij gozda. Kmetijske površine se niso širile, novih objektov, ki so v večini nastali ob obstoječih kmetijah, je razmeroma malo. Do 20.st. je opazen razvoj in spreminjanje krajine zaradi priseljevanja in kmetijske dejavnosti, po letu 1975 prevladuje zaraščanje površin kot posledica spremenjenega načina življenja. Pričakovati je, da se bo tendenca zaraščanja opuščanih kmetijskih površin nadaljevala tudi v prihodnosti, kar vodi v zmanjšano strukturiranost in posledično v zmanjšanje vizualne privlačnosti prostora. Zato je ohranjena območja kot so Bukov Vrh in Kovski Vrh smiselno varovati, saj so pomemben del slovenske kulturne krajine. Širjenje pozidave na obravnavanem območju ni zaželeno.

Primer: Turistična kmetija Robež (naselje Trnovec, Medvode)

Osamela kmetija Robež in pripadajoče kmetijske površine ležijo na planoti oziroma slemenski izravnavi nad dolino Ločnice.

Slika 39: Primerjava rabe tal v letih 1826, 1975 in 2008 (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).

Vizualna analiza: Osamela korektno prenovljena kmetija leži na planoti, zaledje je gozdnat vzpenjajoč teren.

Kulturna dediščina: Zavarovana je nadstropna domačija iz 19. stoletja s pripadajočim gospodarskim objektom in zahodno ležeča domačija s črno kuhinjo.

Naravna dediščina: V bližini, severno od obravnavane kmetije, je kot ekološko pomembno območje in naravna vrednota zavarovana Polhograjska Grmada.

Razvoj 1826-1975-2008:. Največ površin se je zaraslo z gozdom med letoma 1975 in 2008, v istem obdobju so bile opuščene še zadnje njivske površine. Kmetija je v devetdesetih letih prešla na turistično kmetijstvo in opustila lastno pridelavo. Tako se nekdanje njive prešle v travniško in pašniško rabo. Obsežne travnike počasi prerašča gozd.

Zaraščanje kmetijske krajine ne more preprečiti že sama prekvalifikacija kmetije iz običajne v turistično kmetijo. Bistveno je, da kmetija še naprej deluje samooskrbno in ohranja pridelavo poljščin, sadja ali se usmeri v pašništvo.

4.2.6 Sklep analize

Na podlagi sprememb v prostoru lahko okvirno določimo območja s tipičnimi značilnostmi. V osnovi so deljena na ohranjena in razvojna območja, ne glede na to ali so znotraj obstoječega ali predlaganega krajinskega parka.

V nadaljevanju so predstavljeni sklepi oziroma ugotovitve analize obravnavanega prostora po posameznih točkah, ki so bile v urbanističnem načrtu izpostavljene kot razlogi za zaščito Polhograjskega hribovja.

Ohraniti naravno in kulturno dediščino na obravnavanem območju.

Najpomembnejši razlog za zavarovanje Polhograjskega hribovja je bila ohranitev naravne in kulturne dediščine pred negativnimi vplivi neprimerne gradnje, zaraščanja in turističnega pritiska.

Naravne vrednote: Ker je območje turistično zelo obiskano (veliko število pohodnih in kolesarskih poti, turistične kmetije, ...) se je ohranilo zelo malo prvobitne narave, t. i. divjine. Predvsem se je zmanjšalo število bolj občutljivih živalskih in rastlinskih vrst (Blagajevega volčina). Leta 1973 je bilo za naravni rezervat predlaganih 6 rastišč Blagajevega volčina, danes sta zavarovani samo Polhograjska Gora in Grmada, kjer še vedno poleg volčina uspeva tudi veliko število različnih rastlinskih vrst (predvsem v osrednjem del Dolomitov, kot je razvidno iz zgornjih grafik).

Približno polovico Dolomitov prekriva gozd, odstotek gozda je najvišji na težje dostopnih območjih, neprimernih za kmetijsko dejavnost. Ker je obravnavan prostor bogat s pitno vodo, je za ohranitev le-te gozd bistvenega pomena.

Pestra in ohranjene so doline hudournikov in ostalih vodotokov: npr Mavelščice, dolina Hrastnice, Prešnice, Male Božne in Ernejčkov graben.

Naravno okolje v Polhograjskih Dolomitih je dokaj ohranjeno, večjih negativnih posegov v obdobju zadnjih 30 let ni bilo.

Kulturna dediščina: Ohranjena območja kulturne dediščine so naselja Ožbolt, Bukovski vrh, Kovski vrh, Osolnik, Sv. Andrej, Visoko, Katarina s Sv. Jakobom, Topol, Grmada, Gora Sv. Lovrenca, Polhov Gradec in Butajnova.

Polhograjsko hribovje je območje s pričevalnimi in estetskimi kvalitetami, ki naj bi z leti postalo rekreacijsko zaledje Ljubljane in Škofje Loke.

Ljudje se vedno bolj zavedajo pomena rekreacije in oddiha, kar se odraža tudi na številu obiskovalcev. Bližina glavnega mesta, razgiban teren, zanimiva krajina in dokaj ohranjeno naravno okolje so dejavniki, ki vplivajo na vedno večji obisk izletnikov in rekreativcev. Najbolj obiskan je del KP, ki gravitira proti Polhovemu Gradcu, Medvodam in Ljubljani oziroma Podutiku. Lahko trdimo, da so Polhograjski Dolomiti turistično-rekreacijsko zaledje Ljubljane, medtem ko občina Škofja Loka razvoj usmerja bolj v Škofjeloško in Cerkljansko hribovje.

Preprečiti neobvladano gradnjo počitniških hiš oziroma vsakršno gradnjo na izpostavljenih vrhovih.

Kako pereča je bila črna gradnja, nam pove tudi dejstvo, da so se že leta 1969 zbrali predstavniki krajevnih skupnosti, lokalnih turističnih in planinskih društev ter Lovska družina Medvode in podali »Javni poziv za zaščito zelenih površin«. Opozorili so javnost na nesmotrno izrabo zemljišč izven mestnega zelenega prostora in na pomanjkljivo zaščito narave. Kot velik problem je bila izpostavljena nenadzorovana gradnja vikendov v »praznem« prostoru med značilnimi podeželskimi vasm kar jim je dalo čisto novo podobo. To je bil poziv pristojnim institucijam, da učinkoviteje zajeziijo stihijisko gradnjo. Rezultat je bila priprava dokumentacije za razglasitev KP.

Nedovoljena gradnja (običajno so to počitniški objekti) je še vedno pereč problem tega območja, tako kot leta 1970, ko so spodbujali nastanek KP. Formalno, to je z zakonodajo, je problem črnih gradenj urejen. So v izključni pristojnosti državnega gradbenega inšpektorata Zanje občinski inšpektor ni pristojen in lahko zgolj podaja prijave. Nedovoljene gradnje so kršitev Zakona o graditvi objektov, ki občinam ne dodeljuje pristojnosti za sankcioniranje. Tako stanje vlada po vsej državi. V primeru razglasitve krajinskega parka z občinskim odlokom obstaja možnost, da bi pravico sankcioniranja pridobila tudi občina.« (ustno od občine, 18. 10. 2008) Vendar zaradi nedoslednega izvajanja določil, neprimerne nadzora nad območjem in nemočjo inšpekcije nedovoljene gradnje ostajajo ter se celo širijo. S (Dobrova - Polhov Gradec 2007, Medvode 2006, Gorenja vas - Poljane) predlaganimi spremembami prostorskih aktov bo mogoče legalizirati nekatere črne gradnje, ki obstajajo že desetletja.

Slika 40: Nelegalno zgrajeni objekti v Studenčicah (september, 2003).

Glede na to, da v zadnjem času ni večjega števila novogradenj, lahko sklepamo, da se tudi črna gradnja umirja, kar so potrdili tudi na občini Medvode. Večji problem od novogradenj je legalizacija objektov brez gradbenega dovoljenja, ki so nastali v 70-ih letih. Po novem zakonu o načrtovanju prostora so razpršene gradnje nezaželene, gradnja je dovoljena znotraj obstoječih naselij z razvito infrastrukturo. Polhograjsko hribovje je prepleteno z razpršeno in nekontrolirano gradnjo brez primerne infrastrukture in privatnimi dostopi, ki so urejeni po lastni presoji lastnikov nedovoljenih gradenj. Sam postopek legalizacije je s tega vidika močno otežen.

Bistveno je, da se prepreči gradnja na najkvalitetnejših lokacijah, vendar je treba vseeno predvideti območja na katerih bo gradnja možna. Nadomestne gradnje in adaptacije, v kolikor so korektno izvedene v skladu z okoliško arhitekturo in gabariti, niso sporne. Primer Golega Brda kaže, da se je poselitev v zadnjih 30-ih letih močno razširila (bolj kot prej v 150-ih letih), vendar v večini samo znotraj zazidljivih površin. Veliko število pobud

⁶za spremembo iz kmetijskega v zazidljivo zemljišče na območju naselij Golo Brdo, Žlebe in Studenčič terja razmislek o planiranju novih ali razširitvi obstoječih zazidljivih površin.

Glavni dejavniki za razmah gradnje vikendov v Polhograjskem hribovju so prostorski, sociološki in zgodovinski. Raziskave kažejo, da se območja počitniških bivališč pojavljajo v pestrem naravnem okolju, kar je predpogoj rekreativne dejavnosti, vendar v oddaljenosti od 10 do 160 km od stalnega prebivališča (na primer mesto Ljubljana). Razvoj prometne infrastrukture in možnost dostopa z javnimi prometnimi sredstvi je še povečal interes gradnje. Družbeno-ekonomske razmere po 2. svetovni vojni, ki so bile vedno manj naklonjene staremu načinu kmetovanja, so bile povod večjemu odseljevanju prebivalstva s hribovskih predelov. Zaradi preseljitve kmečkega prebivalstva na privlačnih območjih je bilo možno odkupiti zemljišča za relativno nizko ceno. Vikendi so tako postali postranski vir zaslužka ter predstavljali socialni ugled (Urbanistični načrt..., 1973).

V Sloveniji se spodbuja planiranje strnjenih, racionalno parceliranih počitniških bivališč v privlačnih naravnih okoljih, v kolikor so le-ta skladna z lokalno arhitekturo, krajinsko tipiko in varstvenimi zahtevami. Vikendi naj bi tako pospeševali turistični razvoj v hribovitih predelih, predvsem tam, kjer je že čutiti odmiranje tipične kulturne krajine ali kvalitetne stavbne dediščine. V tem primeru je celo zaželeno, da se spremeni namembnost obstoječih propadajočih objektov iz stanovanjske v počitniško. Treba pa je opozoriti, da so vikendi druga kultura v tradicionalnem okolju, to so ljudje z »mestnimi idejami« in drugačnim načinom življenja. Prav tako so počitniški objekti zasebna last, a je vseeno treba spodbujati razvoj javnih oblik turizma. Po izkušnjah nekaterih občin, ki so del širših zavarovanih območij, so vikendi lahko tisti, ki ohranjajo stavbni fond ter ohranjajo življenje na območjih depopulacije, njihovi lastniki ali uporabniki pa se lahko aktivno vključujejo v kmetijsko dejavnost lokalnega prebivalstva (košnja, paša).

S tega vidika je zaželeno in primerna gradnja objektov za šolo v naravi, ali drugih objektov javnega značaja, posamezno ali v sklopu že obstoječih kmetij.

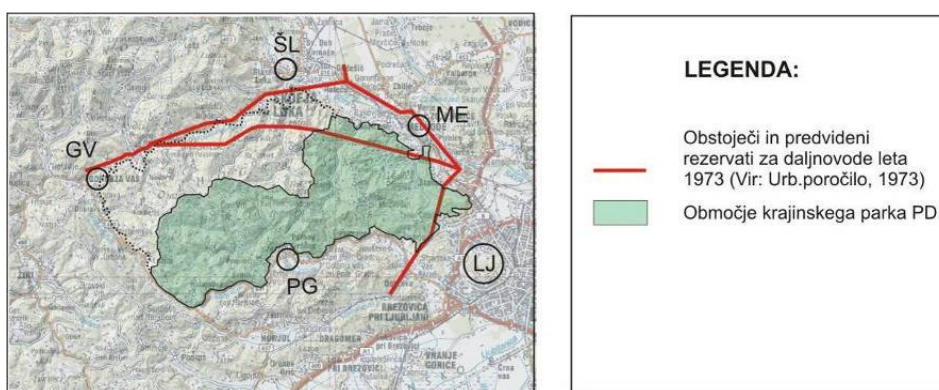
Slika 41: Informacijska tabla pred vstopom v značilno počitniško naselje Smolnik (maj 2008)

Informacijska tabla pred vstopom v naselje Smolnik v občini Dobrova –Polhov Gradec prikazuje lokacije počitniških hiš ter domačij Pohleven, Vrhovec, Majevec in Smolnikar. Znotraj naselja je približno 30 vikendov in samo 4 kmetije.

⁶ Pobude so leta 2007 in 2008 pri pripravi novih občinskih prostorskih načrtov sprejemali na občini Medvode.

Preprečiti negativne posege kot so gradnje ceste v kompakten hrib ali daljnovod po vrhu grebena.

Ustanovitev zavarovanega območja bi med drugim preprečevala tudi posege v prostor, ki imajo negativen vpliv na naravno in bivalno okolje ter vizualno podobo krajine. V urbanističnem načrtu so posebej izpostavili problematiko poteka tras električnih daljnovodov in gradnjo cest na občutljivem terenu. Problem pri razvoju infrastrukturne opremljenosti ustvarjajo težaven teren, gozdnata območja in razpršenost objektov, zato je hribovje prepleteno z zračnimi električnimi kablji, ki oskrbujejo osamele kmetije z elektriko.

Slika 42: Prikaz predvidenih in obstoječih tras za visokonapetostne daljnovode (kart. podl.: Urbanistični načrt ..., 1973).

Slika 43: Trase visokonapetostnih daljnovodov. Od leve proti desni: Toško Čelo, Škofja Loka, severozahodni del hribovja (Google Earth, 2008).

Problem neprimernih postavitev daljnovodnega sistema se v letih po odloku o sprejetju urbanističnega načrta ni zadovoljivo rešil, kar je razvidno tudi na spodnjih slikah. Električni drogovi prekrivajo najkvalitetnejše razgledne točke, kot je na primer Sv. Ožbolt, s katerega se odpira pogled na celotno Sorško polje in Kamniško-Savinjske Alpe.

Slika 44: Sv. Ožbolt (maj 2008).

Običajno so dovozne makadamske in asfaltirane poti vrezane v strma pobočja dolomitne sestave, kjer se postopoma razvijajo erozijska žarišča.

Slika 45: Ceste, speljane po problematičnem terenu (maj 2008, oktober 2005).

Na zgornji sliki (desno) so vidne erozijske posledice nenačrtovane umestitve in slabo zgrajene dostopne poti do novozgrajenega objekta pod Grmado. Poleg razvrednotenja naravnega okolja, slabo premišljeni posegi zahtevajo stalne sanacije in s tem povezane velike stroške.

Skladno z dejstvom, da se je po letu 1970 gradnja na obravnavanem območju zmanjšala ni večjega števila novonastalih dovoznih cest. Problem so obstoječe neprimerne in mnogokrat tudi nelegalne dostopne povezave.

Vsi posegi v prostor, ki so odobreni na občinski ali državni ravni, naj bi bili sprejemljivi z vidika varstva okolja, ohranjanja narave in kulturne dediščine. Sporni so posegi, ki so izvedeni brez dovoljenj državnih organov. Sama razglasitev območja kot krajinski park, brez učinkovitega upravljanja in sankcij, slednje problematike ne reši.

Zaraščanje kmetijskih površin z gozdom, kar posledično vodi v zmanjšanje pestrosti in vizualne privlačnosti prostora.

Zaraščanje je naravni proces, ki ga je v celoti skoraj nemogoče preprečiti. Za ohranitev kulturne krajine Polhograjskega hribovja je potrebno razvijati kmečki turizem (ki sloni na izkoriščanju lastnega zemljišča), ovčerejo in kozjerejo, podpirati košnjo s subvencijami, ali celo vključiti lastnike vikendov v dejavnosti lokalnega prebivalstva (glej točko 3). Možno je tudi umeščanje novih dejavnosti v prostor, kot so na primer konjeniški centri, adrenalinski parki, aktivna reja čebel itd.

Preprečiti izničenje tradicionalnih kmečkih in sakralnih objektov z novogradnjami ali neprimernimi obnovami.

Za ohranitev kmetije in pripadajočih posestev je nujna preusmeritev iz tradicionalnega v ekološko kmetovanje ali uvedba dopolnilnih dejavnosti. Nekateri lastniki so se, tudi s pomočjo državnih subvencij, preusmerili v izletniški in stacionarni turizem. Trend turističnih kmetij z lastno pridelavo in pripravo izdelkov se je začel v 90-ih letih in se počasi razvija.

Slika 46: Levo: primerno obnovljena turistična kmetija Robež (Trnovec, Medvode). Desno s predhodnim objektom skladen nadomestni objekt (Katarina, Medvode) (maj 2007).

Veliko tipičnih hiš je neobnovljenih in propadajo, nekateri tradicionalni objekti so že zastrti z novogradnjami in/ali neprimerno obnovljeni.

Slika 47: Neobnovljeni tradicionalni kmečki objekti. Levo: kmetija Alič pri Sv. Ožboltu (maj 2007), sredina: 200 let stara »bajta« (oktober 2005), desno: kmetija pri naselju Smolnik (maj 2007).

Skrb za varstvo tradicionalnih kmečkih in sakralnih objektov na obravnavanem območju ima Zavod za varstvo kulturne dediščine (ZVKDS), ki pri vsakem posegu (adaptacije, obnove zaščiteneh objektov) podajo smernice in pogoje, ki jih morajo lastniki natančno upoštevati.

Sama razglasitev območja za krajinski park ni bistveno spremenila obstoječega stanja, večji vpliv so imele ekonomske in družbene spremembe, spremembe zakonodaje in trenda na splošno.

Poleg zgoraj naštetih ugotovitev ozirom problematike je treba izpostaviti tudi:

- **Cilje varstva:** Krajinski park je bil sprejet na podlagi varstvenih in razvojnih usmeritev definiranih v Urbanističnem načrtu iz leta 1973, ki v celoti niso več aktualne. Razlogi so poleg sprememb v tako dolgem časovnem obdobju tudi v tem, da je bilo poročilo pripravljeno za celotno hribovje, KP pa je trenutno uveden samo na severnem delu (približno polovico od začetno predlagane površine parka). Za primer – v urbanističnem poročilu (Krajinski park Polhograjski Dolomiti, urbanistično poročilo, 1973) predlagajo gradnjo smučišč kot možno dodatno ponudbo za turiste. Glede na očitne klimatske spremembe to ni več smiselno. Nadmorske višine so prenizke, klima premila za uspešno obratovanje smučišča. Možna so manjša smučišča kot ponudba v okviru zimske šole v naravi.
- **Upravljanje:** Ni učinkovitega načrta upravljanja, ki bi usmerjal in določal upravljavce parka za izvajanje varstva, ter določil način financiranja (ali preko države, EU, občin ali v kombinaciji). Problem je upravljanje tako velikega območja, ki naj bi se po prvotnih

načrtih raztezalo kar čez 5 občin (Medvode, Ljubljana, Dobrova - Polhov Gradec, Gorenja vas - Poljane, Škofja Loka). Vsaka ima svoje prioritete in interese, ki jih uresničujejo vsaka zase. Občine med seboj ne sodelujejo, kar bi bilo zagotovo nujno za usklajen in uspešen razvoj območja.

- **Neprepoznavnost parka:** Ali je širši javnosti znano, da je v bližini Ljubljane eden največjih in najstarejših krajinskih parkov v Sloveniji?
- **Promocijo parka:** Ker park pravnoformalno ne obstaja oz. ni noveliran z veljavno zakonodajo, tudi ni prave promocije. Informacijskih tabel, da vstopamo v zavarovano območje, ni, prav tako ni naselij s primerno infrastrukturo, ki bi se razvijala kot turistični centri.
- **Turistične kmetije, ekoturizem – ekološko kmetijstvo:** Glede na naravne danosti in ohranjeno kulturno krajino, bi se lahko večje število kmetij usmerilo v ekološko kmetijstvo v povezavi z ekoturizmom. Ekoturizem vključuje izobraževanje, doživetja v naravi in spoznavanje krajevne kulture, načina življenja in vrednot. Vedno več je ljudi, ki si želijo čim bolj pristnega stika z naravo in lokalnim prebivalstvom in jih ne zanimajo razkošni hoteli, igralnice in zabavišni parki. Usmeritev v ekoturizem in v pridelavo gensko nespremenjenih poljščin (kolikor je to sploh mogoče) bi zagotovo prispevala k ohranitvi in razvoju obstoječih naravnih in kulturno-dediščinskih kvalitet hribovja. Hipotetično mogoče bi bilo »izolirati« celotno območje Polhograjskega hribovja ter pospešeno razvijati ekološko pridelavo kultur in ekoturizem ter uvesti več lastnih blagovnih znamk ekološko pridelanih živil in ostalih tradicionalnih izdelkov. Spremembe v načinu kmetovanja (razgiban teren ni primeren za kmetovanje s sodobno kmetijsko mehanizacijo) in samem trgu ne omogočajo rentabilne pridelave običajnih poljskih pridelkov na konvencionalen način.

Problematika obstoječih kmetij:

- nepovezanost in slabo sodelovanje turističnih kmetij,
- premalo prenočitvenih kapacitet,
- slaba kulinarična ponudba (ne izkoristijo možnosti, da bi hrano za ponudbo gostom pridelovali na lastnem zemljišču),
- gostje so običajno starejši, pritegniti je potrebno mlajše generacije.

Ukrepi:

- skupni cilji ter program trženja in ponudbe,
- kmetije bi se lahko specializirale samo na eno dejavnost,
- poiskati tržno nišo, dejavnost, ki je za obravnavano območje unikatna ter zanimiva,
- preusmeritev določenega dela kmetij iz izletniških v stacionarne (Remškar, 2004).

Ključni vprašanja, na kateri je poskušala odgovoriti analitično-raziskovalna raven naloge, sta, ali je zavarovanje vplivalo na razvoj Polhograjskega hribovja in ali so opazne razlike v razvoju med uradno zavarovanim delom Polhograjskega hribovja in delom, ki ni bil zaščiten kot krajinski park.

Razglasitev krajinskega parka ni bistveno vplivala na usklajevanje in usmerjanje razvoja Dolomitov, kar potrjujejo sledeče ugotovitve:

- Hribovje se je (in se bo tudi v prihodnosti) spreminjalo v skladu s splošnimi spremembami v ekonomiji, zakonodaji, s tehnološkim razvojem kot dokaj homogena enota. Razvijalo se je avtonomno kot celota ne glede na dejstvo, da je bil del zavarovan kot KP, del, ki bazira proti Škofji Loki, pa se je urejal samo na podlagi občinskih določil.
- Uradno nezavarovan del je z vidika kulturne krajine relativno bolj ohranjen od zavarovanega območja.
- kulturne krajine se zarašča na celotnem Polhograjskem hribovju, kar je pokazala tudi podrobnejša analiza treh različnih lokacij. Naravna sukcesija se odvija v urbaniziranih in ohranjenih območjih. Bolj izrazito je tam, kjer je bilo nekdanje ekstenzivno kmetijstvo (predvsem v območju samotnih kmetij z večjimi posestvi). V obravnavanih primerih so lahko že najmanjše spremembe v razvoju, lastništvu itd. povzročile večje prostorske spremembe, predvsem zaraščanje njivskih in travniških površin ter propadanje kmetijskih in gospodarskih objektov.
- Do določene mere so se in se še vedno pri pripravi občinskih prostorskih aktov upoštevala smernice oziroma strokovne podlage sektorja za varstvo narave in kulturne dediščine. Kljub nenehnim pobudam za širitev zazidljivih površin in razpršene gradnje so se občine trudile upoštevati zakonska določila o čim manjšem številu razpršenih gradenj, ki so znotraj zavarovanih območij nezaželene. Sama ustanovitev širšega zavarovanega območja ni preprečila nedovoljenih gradenj, kar tudi ni poglobitni namen varstvenega območja, prav tako ni pospešila in usmerjala razvoja turizma in infrastrukture. Zavarovano območje tudi ni omogočilo pravne osnove za preprečevanje takšnih gradenj.

5 MOŽNOSTI ZAVAROVANJA

Ugotovitve analize kažejo, da razglasitev krajinskega parka ni imela vpliva na usklajevanje in usmerjanje razvoja Dolomitov.

Problemi dosedanjega varstva na primeru KP PD:

- dejstvo, da zavarovanje ni imelo pričakovanega vpliva na razvoj Polhograjskega hribovja (ni opaznih večjih razlik v razvoju med uradno zavarovanim delom Polhograjskega hribovja in delom, ki ni bil zavarovan), potrjuje trditev, da »/.../ se postopek prostorskega načrtovanja v območjih ohranjanja narave in varstva kulturne dediščine ne razlikuje od siceršnjega postopka prostorskega načrtovanja.« (Marušič in Mlakar, 2004: 121),
- sektorsko urejanje prostora krajinskih parkov, ki so rezultat nenehne dinamike in interakcije narave in človeka, si vsebinsko »lasti« naravovarstvena in kulturnovarstvena stroka. Formalni režimi in meje zavarovanih območij na podlagi posameznih sektorskih zakonov niso medsebojno usklajeni in močno otežujejo učinkovito prostorsko urejanje,
- Krajinski park Polhograjski Dolomiti je bil predlagan zaradi ohranitve naravnih vrednot in kulturne dediščine, ki je bila v tistem času močno ogrožena zaradi nedovoljene in nenačrtovane gradnje. Lahko bi trdili, da je bilo zavarovanje z naravovarstvenimi instrumenti odziv na nezadovoljivo (neuspešno) prostorsko načrtovanje. Ustanavljanje zavarovanih območij samo zaradi navedenih razlogov ni smiselno, čeprav je v praksi bilo prisotno. Predvsem pa takšen način varovanja prostora kaže na nemoč prostorskega načrtovanja glede dejanskega uresničevanja varstvenih izhodišč,
- občine imajo težave pri vključevanju varstvenih smernic obeh sektorjev v pripravo občinskih aktov. Smernice so običajno zelo splošno naravnane in ne upoštevajo dejanskega stanja in potreb,
- občine opozarjajo tudi na nemoč in pomanjkanje volje inšpekcijske službe, predvsem pri sankcioniranju nedovoljenih gradenj,
- pravnoformalno status KP PD ni bil nikoli dokončno urejen, prav tako ni jasno, kako naj bi park deloval v prihodnosti. Negotovost glede statusa parka gre tako na škodo varstva kot na škodo nadaljnjega razvoja območja. To negotovost kaže preseči z aktivnim delovanjem ter predvsem sodelovanjem Ministrstva za okolje in prostor in občinami. Ugotoviti je treba, ali je zavarovano območje potrebno, in če je, zavarovati območje skladno z veljavno zakonodajo,
- »Obstoječi sistem varstva narave in kulturne dediščine varuje samo tista območja, katerih varovanje je pravnoformalno predpisano. S takim načinom se zapostavlja prostorske kvalitete, ki niso formalno varovane, vendar vseeno pomembne z vidika varovanja prostora.« (Marušič, Mlakar, 2004).

Polhograjsko hribovje še vedno lahko ovrednotimo kot kvaliteto, ki je vredna varstva. Pravzaprav je vedno bolj privlačno za turistično-rekreativne, gradbene in raziskovalne dejavnosti. Treba je opozoriti, da je prostor omejena dobrina. Zaradi družbenega razvoja, ki zahteva nenehna poseganja v prostor, se povečujejo tudi varstvena prizadevanja, kar vodi v nenehne konflikte interesov v prostoru. Za »boljšo prihodnost Dolomitov« je potrebno dejavno urejanje prostora, ki bo kolikor je mogoče reševalo nasprotje med razvojem in varstvom.

V nadaljevanju so predstavljene možnosti zavarovanja oziroma vključevanja varstvenega vidika v urejanje prostora. Pri vsakem posameznem predlogu so izpostavljeni pozitivni in negativni vidiki. V zaključku je narejena primerjalna tabela predlogov, na podlagi katere je bila izbrana najprimernejša možnost zavarovanja za obravnavano območje ter podani predlogi optimizacije zavarovanja.

Izhodišče posameznim predlogom je sektorska zakonodaja.

Preglednica 3: Zakonska izhodišča posameznim predlogom.

Možnosti zavarovanja:	Zakonsko izhodišče:
Krajinski park	ZON
Regijski park	ZON
Varstvena območja kulturne krajine	ZVKD
Varstvena območja kulturne krajine znotraj širšega zavarovanega območja narave (krajinskega parka)	ZVKD in ZON
Ožja zavarovana območja narave in kulturne dediščine	ZON, ZVKD

5.1 KRAJINSKI PARK

»Krajinski park je območje s poudarjenim kakovostnim in dolgotrajnim prepletom človeka z naravo, ki ima veliko ekološko, biotsko ali krajinsko vrednost« (ZON, 2004).

Ker je območje Polhograjskih Dolomitov vredno z vidika krajinske pestrosti, velikega števila kulturnih in naravnih vrednot, je smiselno varstvo v obliki krajinskega parka. Poleg tega ta možnost pomeni nekakšno ohranjanje pojma krajinski park, ki obstaja že več kot 30 let.

Krajinski park Polhograjski Dolomiti je tipičen primer parka, ki ne »živi«, ampak obstaja samo na »papirju«. Ponovna priprava dokumentov za ustanovitev KP in njihovo izvajanje bi omogočila tudi nove, tako socialne kot gospodarske razvojne možnosti lokalnega prebivalstva. Potrebna je ponovna priprava akta o ustanovitvi KP (zakon, uredba, odlok) in načrt upravljanja (management plan), ki bosta v skladu z Zakonom o ohranjanju narave iz leta 2004 in veljavno prostorsko zakonodajo.

Akt o zavarovanju (ustanovitvi) mora predložiti načine zavarovanja za posamezna območja Polhograjskega hribovja, razvojne usmeritve in upravljavca parka. Varstvo se lahko učinkovito izvaja le v primeru natančnejše in strokovne priprave samega akta o zavarovanju in načrta upravljanja. Slednji opredeli konkretne načine upravljanja s posameznimi območji znotraj KP, ki jih je želeno in mogoče razvijati (naravi prijazno kmetovanje ter oblikovanje ponudbe za obiskovalce skozi povezavo kmetijstva in turizma).

Za učinkovitejše delovanje KP je poleg zgoraj naštetega potrebno uvesti tudi upravo parka. Krajinski parki v Sloveniji nimajo lastne uprave, tako kot jo imajo običajno regijski ali narodni. Načela varstva se udejanjajo preko prostorskega načrtovanja, kar ne zadošča za uspešen razvoj in »življenje« parka. Uprava parka naj bi bila medobčinski javni zavod z

K uspešni promociji parka lahko veliko prispeva ustanovitev Informacijskega centra Krajinskega parka Polhograjsko hribovje in internetna stran, ki razpolaga z vsemi potrebnimi ažurnimi podatki. (Več o delovanju uprave in informacijskega centra je predstavljeno v poglavju 5.6 Predlogi optimizacije zavarovanja).

5.1.1 Krajski park se ohrani v sedanjih mejah

Pozitivni vidiki obravnavanega predloga:

- Negativni vidiki obravnavanega predloga:

- pragmatičen pristop reševanja problema krajinskega parka,
- glede na to, da severna meja parka ni stvarna, ampak administrativna (poteka skladno z mejo med občinami, ki so park sprejele), tako razmejenega KP ni smiselno ohranjati. Najpomembnejši kriterij pri snovanju zavarovanih območij je stopnja ohranjenosti naravne in kulturne dediščine, ter morfološka homogenost, obstoječa meja pa je le rezultat administrativnega stanja. Potreben je skladen razvoj celotnega hribovja,

- meja krajinskega parka je bila določena leta 1973 in današnje stanje, (predvsem robnih območij), se je močno spremenilo. Zato je ohranitev parka v obstoječih mejah nesmiselno, saj tako park ne izpolnjuje namena varstva.

5.1.2 Krajinski park se razglasi v mejah, predlaganih v Urbanističnem načrtu iz leta 1973

Krajinski park, predlagan v Urbanističnem načrtu iz leta 1973, je zavzemal skoraj 20.000 ha in bi poleg zgoraj naštetih občin potekal tudi preko občin Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane. Park bi tako združeval homogeno celoto, ki jo določajo enotne morfološke, naravne, kulturne, umetnostne, arhitekturne in ostale značilnosti.

Slika 49: Predlog krajinskega parka (kart. podl.: Interaktivni ..., 2007).

Pozitivni vidiki obravnavanega predloga:

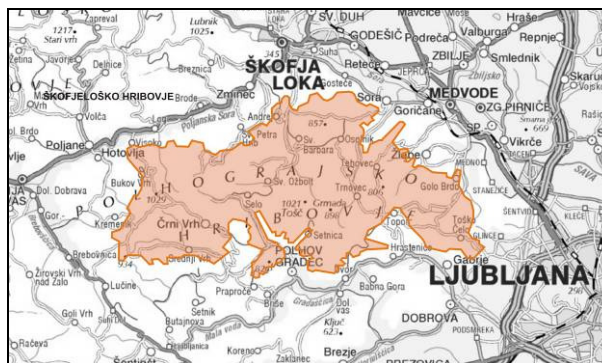
- krajinski park v predlaganih mejah združuje homogeno celoto, tj. Polhograjsko hribovje, ki jo določajo enotne morfološke, naravne, kulturne, umetnostne, arhitekturne in ostale značilnosti.

Negativni vidiki obravnavanega predloga :

- park bi zavzemal obsežno območje, kar bi oteževalo usklajevanje pri samem ustanavljanju in kasneje pri izvajanju ciljev varstva in razvoja,
- pragmatičen pristop reševanja problema krajinskega parka,
- meja parka je bila določena leta 1973 in današnje stanje, predvsem robnih območij, se je močno spremenilo. Zato je ohranitev parka v obstoječih mejah nesmiselna, saj tako park ne izpolnjuje namena varstva.

5.1.3 Krajinski park zavzema samo najbolj tipično in ohranjeno krajino Dolomitov

Park bi zajemal samo najbolj značilno krajino Polhograjskega hribovja. Tako bi bile izvzete krajinsko degradirane površine, predvsem v bližini Medvod in Polhovega Gradca. Ideja je zavarovati še dobro ohranjeno krajino ter dopustiti večje posege (gradnja, infrastruktura) na obrobju KP.

Slika 50: Predlog krajinskega parka (kart. podl.: Interaktivni ..., 2004).

Pozitivni vidiki obravnavanega predloga:

- krajinski park bi zajemal samo najbolj značilno in ohranjeno kulturno krajino Polhograjskega hribovja,
- obenem bi KP vključeval tudi najbolj ohranjena naravna območja (Natura2000, ekološko pomembna območja, območja naravnih vrednot).

Negativni vidiki obravnavanega predloga:

- območja Dolomitov, ki so zunaj KP, bi bila še pod večjim pritiskom gradnje stanovanjskih, infrastrukturnih in drugih objektov, kar bi vodilo v dodatno razvrednotenje prostora.

5.2 REGIJSKI PARK

Po definiciji Zakona o ohranjanju narave (2004) je *regijski park* « obsežno območje regijsko značilnih ekosistemov in krajine z večjimi deli prvobitne narave in območji naravnih vrednot, ki se prepletajo z deli narave, kjer je človekov vpliv večji, vendarle pa z naravo uravnotežen. »

Geografsko gledano so Škofjeloško, Cerkljansko, Rovtarsko in Polhograjsko hribovje zaključena predalpska mezoregija. Pod vplivom geoloških procesov, dvigovanja ozemlja ter vpliva erozije in voda so se oblikovala današnja hribovja, razklana z rečnimi dolinami.

Regijski park bi tako povezal že obstoječe širše zavarovano območje, KP Polhograjski Dolomiti in predlagan Krajinski park Porezen - Davča. Znotraj parka bi se nahajala tudi obstoječa območja Nature 2000 in ekološko pomembna območja (slednja se večinoma prekrivajo z območji Natura 2000) ter večje število zavarovanih točkovnih območij narave. Meja predlaganega Regijskega parka bi potekala po robu zaključenih geografskih enot. Na severnem delu bi park zaključevala Selška dolina, na južnem robu bi park mejil na vodotok Gradaščico. Iz območja parka bi bila izvzeta večja obrobna naselja, kot so Železniki, Škofja Loka in Medvode na vzhodnem in Cerkno na zahodnem robu predlaganega zavarovanega območja.

Podobno kot je bilo omenjeno že pri predstavitvi krajinskih parkov (poglavje 5.1 Krajinski park) je tudi pri učinkovitem delovanju Regijskega parka pomembno oblikovanje lastne

uprave. Slednja bi skrbela za medobčinsko sodelovanje pri varovanju in razvoju regionalnega prostora.

Za celotno območje parka je treba predpisati splošen varstven režim. V osnovi bi bil usmerjen v preprečevanje slabšanja sedanjega stanja narave in okolja ter naravnih virov na območju parka. Prednostno bi ta režim omejeval predvsem negativne vplive množičnega obiska ter druge okoljske obremenitve prostora (hrup, odpadki, onesnaževanje itd.). Po veljavni zakonodaji morata biti v regijskem parku opredeljeni najmanj dve varstveni območji, tako da je varstveno območje s strožjim varstvenim režimom v manjšem obsegu in/ali točkovno. V predlaganem Regijskem parku Polhograjsko-Škofjeloško hribovje bi bila opredeljena tri varstvena območja z različno stopnjo varstva. Za prvo in drugo varstveno območje bi bili poleg splošnega določeni še dodatni režimi, skladni s cilji posameznega varstvenega območja.

Prvo varstveno območje bi obsegalo območja zgostitve naravnih vrednot ter biotsko najpomembnejša območja, območja Nature2000 in ekološko pomembna območja. Namenjeno bi bilo uresničevanju varstva in ohranjanju naravnih vrednot. Znotraj prvega varstvenega območja bi veljal strožji režim, ki prepoveduje vsa ravnanja, ki bi lahko prizadela naravne vrednote, živalske in rastlinske vrste ter njihove habitate. Osnovni namen je preprečiti in omejiti vdor motečih dejavnosti, kot so gradnja novih cestnih prometnic in odpiranja novih dostopov (planinske poti) ter gradnjo večjih objektov. Režim prvega varstvenega območja bi veljal za območja Blegoša, Porezna in Marijinega brezna (Škofjeloško-Cerkljansko hribovje), območja Polhograjske Gore in Grmade, Tošča, Briš, Butajnove in doline Poljanske Sore (Polhograjsko hribovje).

Drugo varstveno območje bi obsegalo območja tipičnih hribovskih kmetij in zaselkov s pripadajočimi obdelovalnimi površinami (njive, pašniki, površine, namenjene sadjarstvu), ohranjene naravne vodotoke brez statusa naravne vrednote ter ohranjene grape in doline. Namenjeno bi bilo tradicionalni rabi naravnih virov, predvsem z vidika izvajanja dejavnosti kmetijstva, gozdarstva, okolju prijaznega turizma in rekreacije. Poleg splošnega režima bi zato omejitve predvsem preprečevale degradacijo tipične krajine, kar pomeni predvsem omejevanje gradenj večjih infrastrukturnih objektov in preprečevanje degradacije okolja.

Tretje varstveno območje bi obsegalo strnjena naselja, degradirana območja in območja, kjer je mogoče dopustiti urbanizacijo in gradnjo večjih infrastrukturnih, obrtniško-proizvodnih in turistično-rekreacijskih objektov. Znotraj tretje varstvene cone bi bil umeščen grajen prostor ob naseljih Medvode, Polhovega Gradca, Gorenje vasi, naselij v Poljanski dolini in območju Starega vrha.

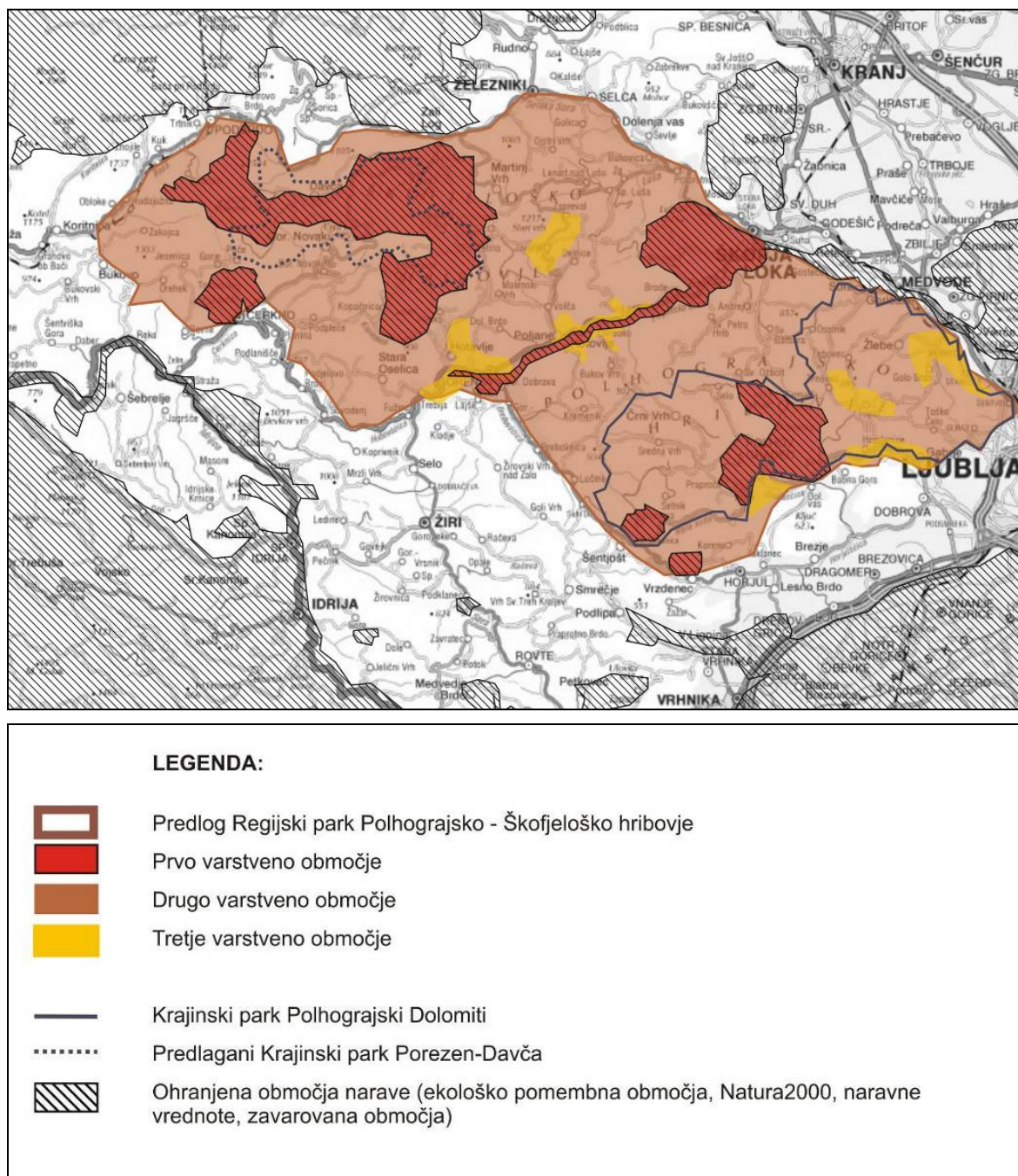
Pozitivni vidiki obravnavanega predloga:

- regijski park bi povezoval regijsko značilne ekosisteme in kulturno dediščino celotne zaključene predalpske regije,
- omogočal bi enoten razvoj in varstvo hribovij s podobnimi geografskimi in kulturno-dediščinskimi značilnostmi,
- za regijski park je zakonsko predpisana ustanovitev uprave, ki lahko močno prispeva k promociji in »življenju« parka.

Negativni vidiki obravnavanega predloga:

- zelo obsežno območje, kar otežuje kvalitetno upravljanje regijskega parka, saj to pomeni veliko različnih interesov in želja posameznih občin,

- park bi zajemal približno 400 km² površine, kar bi ga uvrstilo v kategorijo večjih regijskih parkov v Sloveniji.

Slika 51: Predlog Regijskega parka Polhograjsko-Škofjeloško hribovje (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).

Grafična predstavitev predlaganega Regijskega parka je zgolj shematična, saj prostor ni natančno strukturiran.

⁷ Za primerjavo, Notranjski regijski park zavzema 222 km², Kozjanski regijski park 206 km², Park Škocjanske jame le 4,15 km². Večjo površino od predlaganega parka ima samo Krajinski park Goričko z 462 km² in Triglavski narodni park z 838 km² površine.

5.3 VARSTVENA OBMOČJA DEDIŠČINE/DEDIŠČINSKE KULTURNE KRAJINE

5.3.1 Varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine

Obravnavani prostor je prepoznaven po kulturni krajini in z njo povezani kulturni dediščini ter ohranjenih naravnih danosti. Zato je ena izmed možnih oblik ohranjanja krajine varstvo več večjih ali manjših območij, ki so tipična za obravnavano hribovje. Prav kulturna krajina je v obravnavanem primeru tista, ki se je skozi čas najbolj spreminjala, saj jo je ogrožal tako človek s svojimi posegi kot sama narava, ki stremlji k ponovnemu zavzemanju površin, kjer se opušča kmetijska raba. Cilj varstva krajine je ohranjanje njenih značilnosti in posebnosti, procesov in potencialov ter preprečevanje neželenih sprememb.

Nov Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD, 2008) omogoča varstvo območij z enotnimi značilnostmi nepremične kulturne dediščine, ki je zaradi svojih vrednot in razvojnih potencialov pomemben del prostorskih ureditev (pod pojmom »varstveno območje dediščine«). Kot območje dediščine se lahko torej poleg enovite skupine objektov ali arheoloških najdišč obravnava tudi kulturno krajino. Ta mora biti z vidika topologije in morfologije enotna in prepoznavna. Za obravnavani primer Polhograjskega hribovja bi lahko uporabljali tudi izraz varstveno območje dediščinske kulturne krajine.

ZVKD (2008) ne omejuje števila ali obsega varstvenih območij znotraj enotnega prostora. Možno je razglasiti eno večje območje kulturne krajine, ki bi zajemalo zaključeno osrednjo enoto najbolj tipične in ohranjene krajine Dolomitov (podobno kot je predlagano pri krajinskem parku) ali več manjših. Za obravnavano območje je primernejše varstvo več varstvenih območij z različnim režimom oziroma cilji varovanja. Tako varujemo samo ohranjene predele hribovja in izvzamemo bolj urbanizirana območja (počitniška in stanovanjska gradnja).

Kriteriji za določitev varstvenih območij dediščine so po ZVKD-ju naslednja:

- skupen zgodovinski kontekst nepremične dediščine,
- sorodne morfološke značilnosti in vrednote dediščine v prostoru
- topografska enovitost.

Pri določevanju varstvenih območij kulturne krajine (dediščine), mora biti poleg kriterijev določenih v zakonu (ZVKD, 2008), upoštevano tudi:

- posamezno predlagano varstveno območje naj združuje več registriranih objektov in manjših območij kulturne dediščine na topografsko in morfološko enotnem prostoru,
- enoten površinski pokrov,
- vizualna kvaliteta območja.

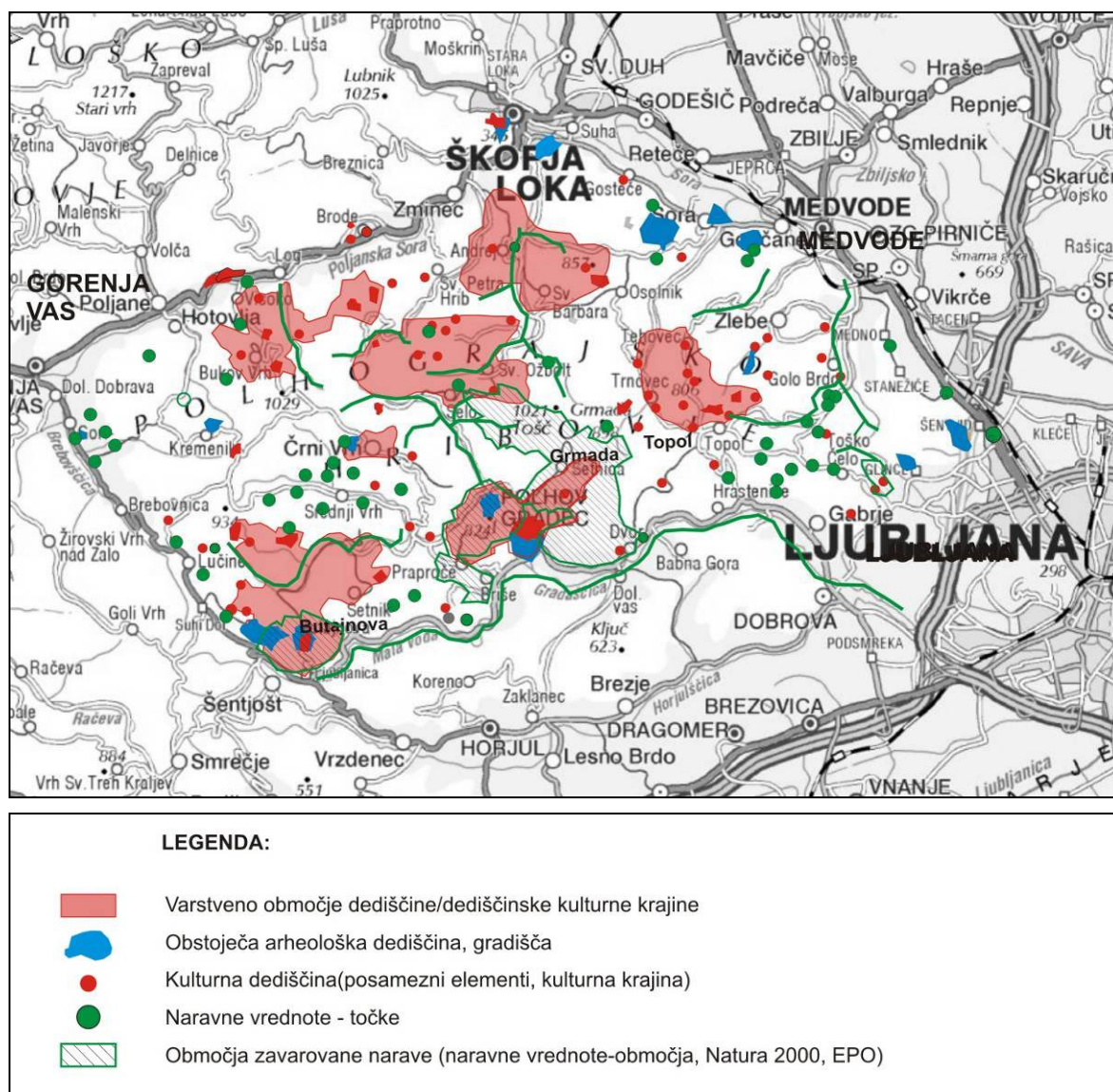
Načela varstva bi se upoštevala tudi pri pripravi občinskih aktov preko strokovnih podlag, ki naj podajo usmeritve za posamezna območja, upoštevajoč vse interese uporabnikov prostora.

Pozitivni vidiki obravnavanega predloga:

- varstvena območja omogočajo varstvo večjega območja vredne kulturne krajine. Kvaliteto v obravnavanem prostoru ne opredeljuje samo posamezna profana ali sakralna dediščina s pripadajočimi gospodarskimi objekti in kmetijskimi površinami (sadovnjaki in njivami), ampak širši prostor z značilnimi prostorskimi elementi (površinski pokrov, relief). Smiselno je varstvo samotnih kmetij ne le kot točkovne kulturne dediščine, ampak znotraj širšega varstvenega območja, saj le tako ohranimo značilno podobo krajine,
- varuje se samo ohranjene predele hribovja in izvzame urbanizirana območja (počitniška in stanovanjska gradnja), ki bi se urejala na podlagi uveljavljenega prostorskega načrtovanja.

Negativni vidiki obravnavanega predloga:

- problematično je določevati več različnih varstvenih con kulturne dediščine s podobnimi topografskimi in morfološkimi značilnostmi na istem območju. Meje posameznih območij so težko določljive, saj je krajina prostorski kontinuum,
- problem neizdelane metodologije,
- Polhograjski Dolomiti imajo neke tipične značilnosti, ki so prisotne na celotnem hribovju in ga delajo prepoznavnega. Različni cilji in režimi, ki bi bili avtonomni za vsako območje posebej, lahko razvrednotijo prostor kot celoto, zato bi bilo treba določiti enotne cilje in režime,
- interes ohranjanja narave bi bil osredotočen na posamezne naravne vrednote in varovana območja narave in ne več na celotno območje Dolomitov.

Slika 52: Varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).

5.3.2 Varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine znotraj širšega zavarovanega območja narave (krajinskega parka)

Ker se znotraj Polhograjskega hribovja prepletajo tako ohranjena narava kot kulturna dediščina je smiselno enotno zavarovanje večjega območja, saj so tako varstvene in razvojne usmeritve dopolnjujoče in učinkovitejše.

Znotraj širšega območja narave (krajinskega parka), ki zajema naravne vrednote (točkovne, območja), območja Nature 2000 in ekološko pomembna območja (na grafiki št. 53 niso prikazana posamezno, zajeta so v območje krajinskega parka) bi bila opredeljena tudi varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine.

Območje, ki poleg izjemnih kulturnih vrednot vsebuje tudi lastnosti, zaradi katerih je primerno za pridobitev statusa širšega zavarovanega območja na podlagi predpisov s

področja ohranjanja narave, se lahko z istim aktom zavaruje kot spomenik po tem zakonu in kot širše zavarovano območje narave. Kadar se razglasitev spomenika državnega pomena nanaša na območje, varovano ali zavarovano po predpisih s področja ohranjanja narave, se meje spomenika in varstveni režim v aktu o razglasitvi določijo na podlagi usklajenega predloga ministra in ministra, pristojnega za ohranjanje narave (ZVKD, 2008).

Pri prekrivanju spomeniških območij z območji varstva narave se določitev mej območij varstva in načrt upravljanja sprejmejo s sodelovanjem obeh pristojnih služb. Upravljavac enotnega območja mora biti strokovno usposobljen za opravljanje nalog ohranjanja naravnih vrednot in varstva dediščine.

Načrt upravljanja po ZVKD vsebuje:

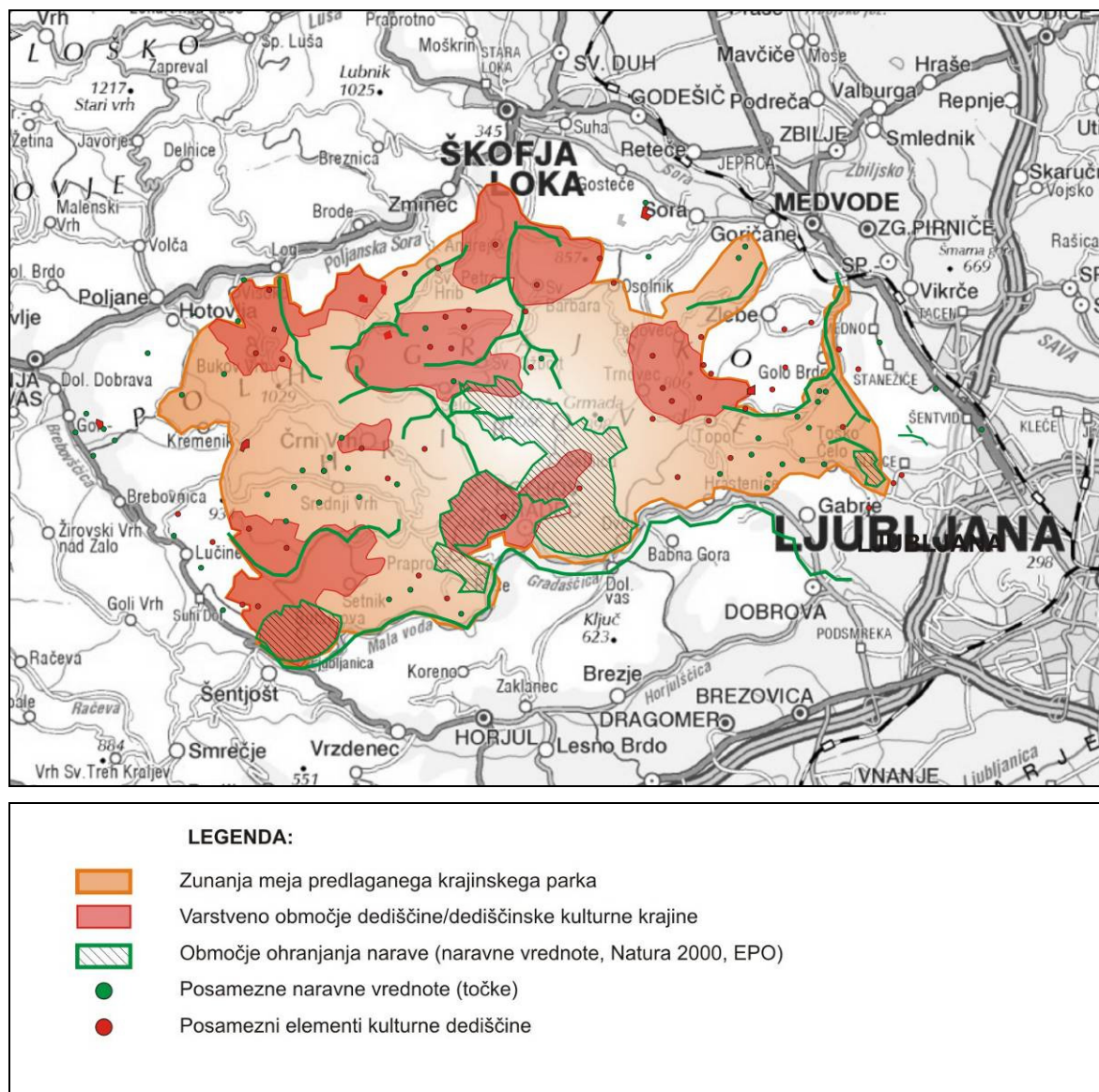
- pregled kulturnih vrednot,
- vizijo varstva in razvoja,
- strateške in izvedbene cilje varstva,
- finančni okvir.

Pozitivni vidiki obravnavanega predloga:

- z enim dokumentom bi bila varovana naravno ohranjena območja, kulturna dediščina in kulturna krajina,
- interesi ohranjanja narave in varstva kulturne dediščine bi bili usklajeni že v samem dokumentu,
- varstvena območja omogočajo varstvo večjega območja vredne kulturne krajine znotraj širšega zavarovanega območja narave,
- z režimom varstvenih območij kulturne krajine varujemo samo ohranjene predele hribovja. Ostala območja bi se urejala z režimom širšega zavarovanega območja narave,

Negativni vidiki obravnavanega predloga:

- problematično je določevati več različnih varstvenih con kulturne dediščine s podobnimi topografskimi in morfološkimi značilnostmi na istem območju. Meje posameznih območij so težko določljive, saj je krajina prostorski kontinuum,
- območje bi urejala oba pristojna zavoda (ZVKD in ZRSVN). To bi lahko vodilo v navzkrižje interesov in težave pri njihovem usklajevanju.

Slika 53: Varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine znotraj širšega zavarovanega območja – krajinskega parka (kart. podl.: Atlas okolja, 2008).

5.4 OŽJA ZAVAROVANA OBMOČJA NARAVE IN KULTURNE DEDIŠČINE

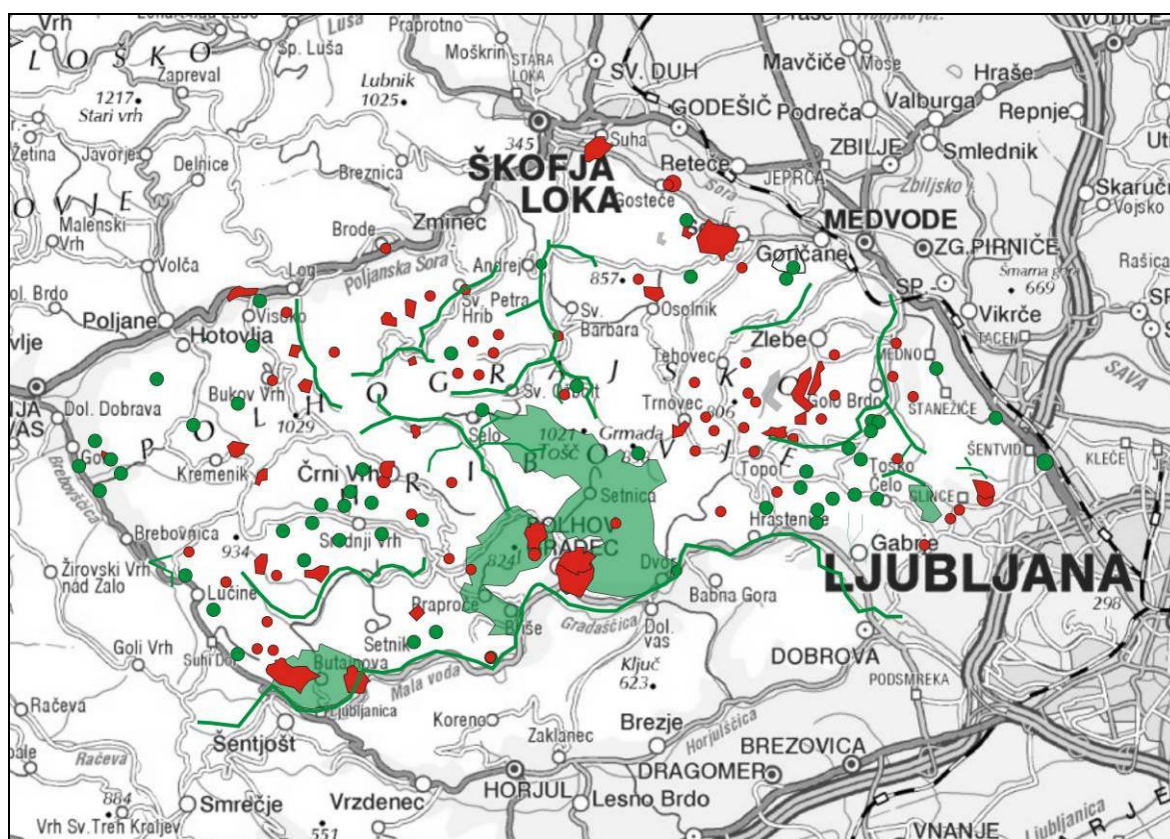
Možnost predpostavlja, da se na obravnavanem prostoru ne ustanavlja širšega zavarovanega območja (kot je npr. krajinski ali regijski park), ampak s strogimi varstvenimi ukrepi varujemo samo obstoječa manjša območja zavarovanih naravnih vrednot, območja Natura 2000, ekološko pomembna območja in območja kulturne dediščine (arheološko dediščino, posamezne objekte). Ostali prostor se ureja na podlagi veljavne prostorsko-načrtovalske zakonodaje.

Pozitivni vidiki obravnavanega predloga:

- že ohranjena naravna in kulturna dediščina se varuje še s strožjimi varstvenimi zahtevami.

Negativni vidiki obravnavanega predloga:

- omenjen način varstva lahko pomeni izključevanje varstva iz prostorskega planiranja, če se to ne izvaja z načeli in metodami varovalnega planiranja,
- nekontrolirana gradnja infrastrukturnih in stanovanjskih objektov lahko povzroči dodatno degradacijo že urbaniziranih območij in razvrednotenje kvalitetnih in ohranjenih območij kulturne krajine,
- krajina, ki je bila prepoznana kot vrednost v prostoru ni zaščitena formalno preko sektorskih zakonov, ampak le preko prostorskih aktov,

LEGENDA:

- Območja zavarovane narave (naravne vrednote-območja, Natura 2000, EPO)
- Kulturna dediščina (posamezni elementi, arheološka najdišča, gradišča, kulturna krajina)
- Naravne vrednote - točke

Slika 54: Ožja zavarovana območja in kulturna dediščina (kart. podl.: Atlas okolja, 2008 in Register..., 2008).

5.5 PRIMERJAVA MOŽNOSTI ZAVAROVANJA

V preglednici so primerjani ključni pozitivni in negativni vidiki posameznih variant zavarovanja.

Preglednica 4: Primerjava pozitivnih in negativnih vidikov predlaganih možnosti zavarovanja.

MOŽNOST ZAVAROVANJA	POZITIVNO			NEGATIVNO	
KP v obstoječih mejah	Enostavna, hitra in verjetno najcenejša rešitev pravnoformalnega stanja KP.	Ohranjanje pojma krajinski park.	Ohranjanje enotnega geografskega območja Ohranjanje obstoječih pojmov krajinski park in regijski park.	Pragmatičen pristop. Severna meja ni v skladu z namenom varstva.	Neusklajenost posameznih interesov. Poudarjen bi bil interes varstva narave.
KP v obsegu, predlaganem v Urbanističnem načrtu iz leta 1973	Združena zaključena enota – Polhograjsko hribovje.			Velika površina, oteženo upravljanje. Star dokument, neprimeren za reševanje današnjih potreb.	
KP zavzema samo najbolj tipično krajino	Varovanja najbolj tipične in ohranjene krajine.			Izključena obrobna območja bi bila še pod večjim pritiskom gradnje.	
Regijski park	Povezovanje regijsko značilnih ekosistemov in kulturne dediščine znotraj predalpske mezoregije.			Obsežno in zato lahko »neobvladljivo« območje.	
Varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine	Izvzeta območja stihijske gradnje.	Ohranjanje značilne podobe dediščinske krajine.		Interes varstva narave bi bil omejen na posamezne naravne vrednote in varovana območja	Neizdelana metodologija. Težko določevanje meje posameznim območjem, saj je krajina prostorski kontinuum.
Varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine znotraj širšega zavarovanega območja narave (krajinskega parka)	Usklajevanje varstva narave in dediščine znotraj normativnega varstva.		Urejanje območij naravnih in kulturnih vrednot z enim dokumentom. Ohranjanje značilne podobe krajine in narave.	Težavnost usklajevanja interesov ohranjanje narave in varstva kulturne dediščine.	
Ožja zavarovana območja naravnih vrednot in kulturne dediščine	Posamezne kvalitete so strogo varovane.			Nevarnost neupoštevanja vrednejših krajinskih območij v procesu prostorskega planiranja in posledično degradacije v krajini. Konservatorstvo majhnih delov prostora.	

Kot najprimernejšo izmed do sedaj obravnavanih možnosti zavarovanja bi se lahko izpostavil predlog, ki predpostavlja opredelitev varstvenih območij dediščine/dediščinske kulturne krajine znotraj širšega zavarovanega območja narave (krajinskega parka), ki združuje varstvo naravno ohranjenih predelov in kulturne dediščine. S takim načinom zavarovanja se poskuša združiti koncept krajinskega parka (ki je naravovarstvena kategorija po ZON-UPB2, 2004) s kulturno dediščino (ZVKD, 2008). Tako bi se najbolj približali definiciji krajinskega parka iz leta 1981, ki pravi, da so to *»lahko območja kultivirane narave, ki združujejo značilno krajino s sestavinami naravne in kulturne dediščine in so namenjena predvsem rekreaciji in ohranitvi značilne pokrajine /.../«*. (ZNKD, 1981).

Krajino Dolomitov ustvarja preplet naravnih in kulturnih vrednot. In prav ta potencial se v praksi mnogokrat pokaže kot ovira pri učinkovitem urejanju prostora. Varstvo narave in varstvo kulturne dediščine se podobno kot tudi druga področja (npr. gozdarstvo, kmetijstvo in vode) urejata sektorsko. Ker ni zadostnega sodelovanja in usklajevanja obeh služb že v fazi priprave dokumentov za zavarovanje, na območjih prepletanja in sobivanja prihaja do navzkrižja in podvajanja varstvenih območij in režimov. Znotraj Polhograjskega hribovja večkrat prihaja celo do podvajanja (Tošč je varovan z več kategorijami) varstvene kategorije istega sektorja z malenkost spremenjeno razmejitvijo. Glede na novo zakonodajo s področja varstva kulturne dediščine, ki uveljavlja t. i. »varstvena območja dediščine«, pa je pričakovati še bolj oteženo usklajevanje varstvenih območij med posameznimi službami in pri prostorskem planiranju. Idealna možnost bi bila združiti normativno in optimizacijsko varovanje okolja znotraj enotne varstvene kategorije⁸. Območja, ki imajo lastnosti krajinskega parka, bi se urejala znotraj samostojnega varstvenega inštituta, ki bi bil v pristojnosti služb s področja urejanja prostora. Tako bi se preprečilo v praksi vedno bolj prisotno ločevanje urejanja prostora oziroma razvojnih usmeritev in varstva okolja, narave in kulturne dediščine. Postopki usklajevanja in priprava dokumentacija za zavarovanje bi se odvijali znotraj enotnega inštituta varstva. Inštitut bi združeval obe varstveni stroki in planerski kader, ki bi že v fazi pripravljanja aktov usklajevali interese varstva kulturne dediščine in narave na eni ter razvojne interese na drugi strani. Ker se zdi realizacija predlaganega malo verjetna, obenem pa se poskuša izhajati iz obstoječe zakonodaje, so v nadaljevanju predstavljeni predlogi optimizacije izbrane možnosti zavarovanja.

⁸ V Sloveniji je razvito predvsem preventivno varstvo na podlagi standardiziranega okoljevarstvenega delovanja. Sektorski zakoni (ZON, ZVKD) s predpisi in normativi prednostno zavarujejo dele prostora, ki so označeni kot naravna ali s človekovim delom pridobljena vrednota. Varstveno načrtovanje pa je usmerjeno v optimizacijsko delovanje, ki zagotavlja vsakokratno presojanje ustreznosti dejavnosti v prostoru (Golubič, 2007).

5.6 PREDLOGI OPTIMIZACIJE ZAVAROVANJA

5.6.1 Usklajevanje interesov

Vsaka od predlaganih možnosti zavarovanja ima določene prednosti in pomanjkljivosti. V nadaljevanju so predstavljeni načini optimiranja/izboljšave možnosti zavarovanja ki predpostavlja območja dediščine/dediščinske kulturne krajine znotraj širšega zavarovanega območja narave (krajinskega parka). Osnovno izhodišče predlogov je preseči ugotovljene sledeče negativne značilnosti:

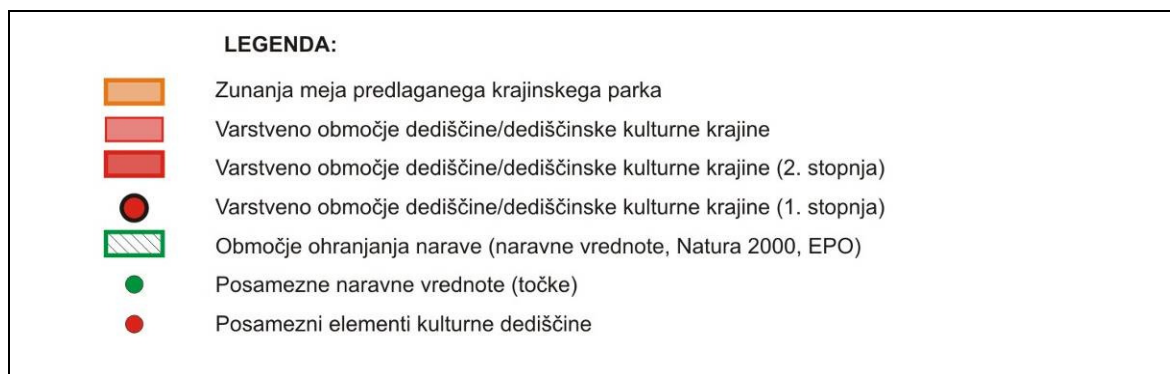
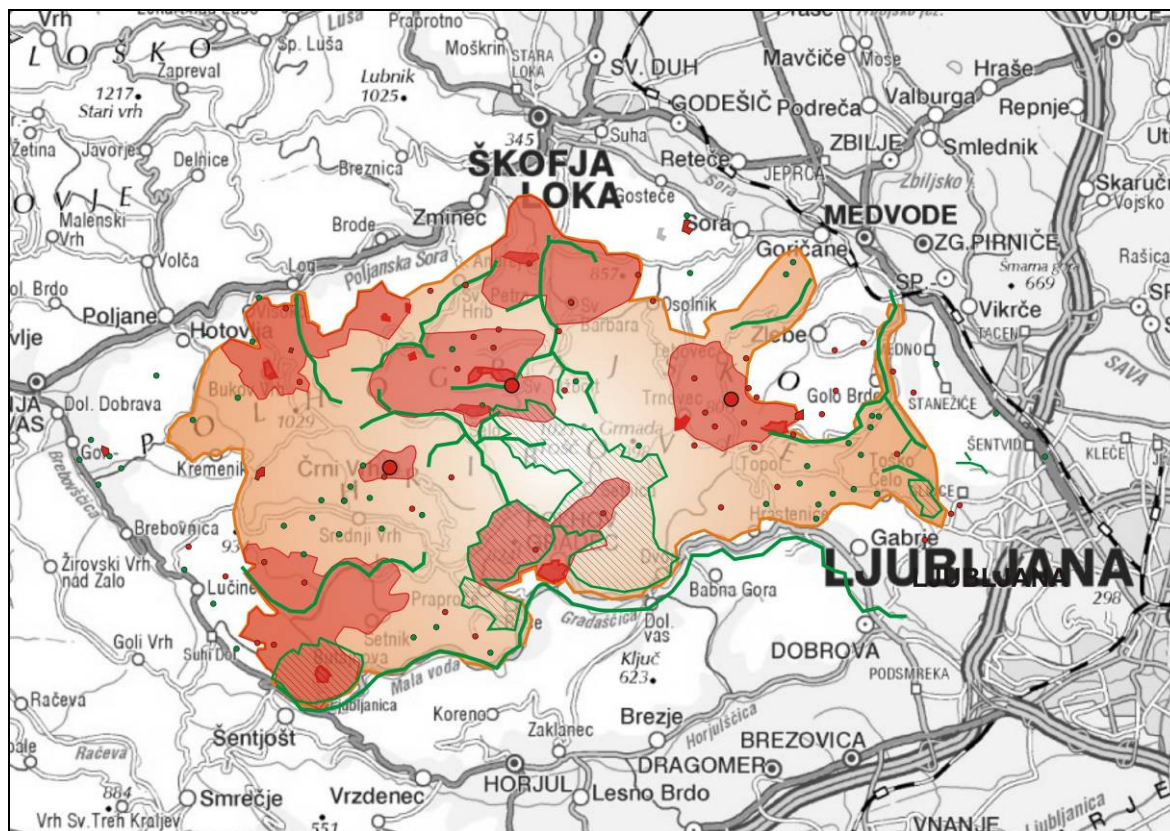
- problematično je določevati več različnih varstvenih con kulturne dediščine s podobnimi topografskimi in morfološkimi značilnostmi na istem območju. Meje posameznih območij so težko določljive, saj je krajina prostorski kontinuum, problem je tudi neizdelana metodologija določevanja območij dediščine (v nadaljevanju so predstavljeni kriteriji določevanja območij),
- Polhograjski Dolomiti imajo neke tipične značilnosti, ki so prisotne na celotnem hribovju in ga delajo prepoznavnega. Različni cilji in režimi, ki bi bili avtonomni za vsako območje posebej, lahko razvrednotijo prostor kot celoto, zato bi bilo treba določiti enotne cilje in režime ter specifične režime za posamezna območja,
- območje bi urejala oba pristojna zavoda (ZVKD in ZRSVN). To bi lahko vodilo v navzkrižje interesov in težave pri njihovem usklajevanju.

Predlog bi ohranil koncept in pojem krajinskega parka (kakršen je bil opredeljen po ZVNKD (1981) oziroma zavarovanega območja, kljub temu, da predstavlja naravovarstveno kategorijo po ZON (1999, 2004). Možno bi bilo tudi preimenovanje oziroma definiranje novega termina: Območje varovane krajine (sinonim krajinskemu parku). S takim načinom se nekako ohranja tudi zavest prebivalstva in obiskovalcev, da živijo in/ali obiskujejo neko izjemno krajino, vredno posebnega režima varovanja, kar seveda lahko dosežemo samo z nenehnim vključevanjem lokalnega prebivalstva in ostalih uporabnikov (obiskovalcev) v življenje parka.

Polhograjsko hribovje je posebno in turistično privlačno predvsem zaradi človekovega delovanja in manj zaradi izjemnih naravnih vrednot. Zato bi bil režim prednostno naravnan v varstvo kulturne krajine, predvsem v preprečevanje slabšanja stanja krajine in naravnih vrednot.

V predlaganem krajinskem parku bi bilo opredeljenih več območij z različnim namenom, režimom in stopnjo varstva:

- **širše območje parka (celoten krajinski park)**
- **varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine**
 - varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine 2. varstvena stopnja
 - varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine 1. varstvena stopnja
- območja ohranjanja narave

Slika 55: Varstvena območja dediščine znotraj krajinskega parka(kart. podl.: Geopedija, 2008).

Širše območje parka (celotno območje krajinskega parka) bi zajemalo samo tipično in dokaj ohranjeno osrednjo morfološko enotno krajino/enoto in zavarovana območja narave, (naravne vrednote, ekološko pomembna območja, Natura 2000), ki so zavarovana na podlagi naravovarstvene zakonodaje. Za celotno zavarovano območje bi bili podani splošni normativi predvsem varstva krajine in naravnih vrednot.

Znotraj krajinskega parka bi bila opredeljena območja **varstva dediščine/dediščinske kulturne krajine**, kjer se bi izvajal strožji varstveni režim krajine, ki bi bil usmerjen v varovanje najbolj ohranjenih in vizualno zanimivih območij hribovja (ohranjanje značilne rabe) in v preprečevanje neprimernih posegov (gradnje in adaptacije objektov, ...). To ne pomeni, da konserviramo podobo kulturne krajine, ampak vzpostavimo ravnovesje med

razvojnimi in varstvenimi interesi. Pri tem je potrebno paziti, da se razvoj znotraj varstvenih območij usmerja tako, da se ne izničijo lastnosti, ki določajo krajino kot vrednoto. Kriteriji za določitev območij varstva dediščine so:

- skupen zgodovinski kontekst nepremične dediščine,
- sorodne morfološke značilnosti in vrednote dediščine v prostoru,
- topografska enovitost,
- posamezno predlagano varstveno območje naj združuje več registriranih objektov in manjših območij kulturne dediščine na topografsko in morfološko enotnem prostoru,
- enoten površinski pokrov,
- vizualna kakovost območja.

Znotraj območja bi bila opredeljena manjša varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine **2. varstvene stopnje**, ki bi zajemala samo najbolj značilno naselbinsko dediščino. Režim bi bil prednostno naravnan v ohranjanje tipične podobe posameznega naselja oziroma gruč objektov, pogledov in dominant.

Režim območij dediščine/dediščinske kulturne krajine **1. varstvene stopnje** bi bil usmerjen v strogo varstvo najbolj tipičnih, prepoznavnih in obenem pomembnih orientacijskih lokacij v Polhograjskem hribovju. Režim bi bil dosledno »konservatorsko« naravnan, saj bi bili tu prepovedani vsakršni gradbeni posegi (gradnja stanovanjskih ali enostavnih objektov), razen določenih obnovitvenih del. Prav tako bi bilo potrebno nujno ohranjanje obstoječih nezaraščenih delov ter sanacija (posek) predelov, ki jih je v zadnjih 30-ih letih prekril gozd.

Zavedati se je treba, da bi bilo problematično zakonsko predpisati tako stroge varstvene ukrepe (predvsem zaradi razvojnih interesov in težavnega pridobivanja finančnih sredstev za njihovo izvajanje oziroma realizacijo), vendar so v nadaljevanju navedene možne rešitve financiranja izvajanja režima strogega varstva:

- financiranje preko EU, države, občine (subvencije),
- vključevanje lokalnega prebivalstva, tudi lastnikov počitniških objektov,
- najemne pogodbe,
- organizacija lokalnih turističnih društev, ki so na območju dokaj aktivna,
- v okviru javnih del (kazenska),
- v okviru turistično-rekreativne ponudbe, šole v naravi ...

Predpisana površina in število območja bi bila zelo majhna, saj gre tu bolj za ustvarjanje turističnega eksponata oziroma zanimivosti (znotraj krajinskega parka bi bile predvidene samo 3 lokacije).

Slika 56: Prikaz predloga varstvenega območja prve stopnje, cerkev Sv. Jakob (Medvode) (Geopedija, 2008).

Območja ohranjanja narave zajemajo naravne vrednote, območja Natura 2000 in ekološko pomembna območja. Varstveni režim bi bil usmerjen v varovanje ohranjenih biotopov, rastlinski in živalskih vrst.

»Varstvo okolja (oziroma ohranjenost narave in kulturne dediščine) se najbolj udejanja preko urejanja prostora – z ustreznim lociranjem dejavnosti, podrobnimi prostorskimi ureditvami ter upoštevanjem meril in pogojev se praviloma zmanjšuje tudi vpliv na okolje.« (Marušič in Mlakar, 2004). Zato bi bilo za vse posege znotraj varstvenih območij dediščine/dediščinske kulturne krajine in območij ohranjanja narave zakonsko določeno vsakokratno preverjanje optimalnosti umestitve posega s pomočjo analiz ranljivosti, primernosti in ustreznosti⁹. Omenjene analize so mehanizmi prostorskega planiranja, ki rešujejo problem iskanja ustreznega dela prostora za določeno dejavnost ali rabo, pri tem pa vključujejo tako razvojni kot varstveni vidik (Marušič in Mlakar, 2004). Za celotno hribovje (tudi izven zavarovanega območja) bi bilo treba pripraviti študije ranljivosti, primernosti in ustreznosti za najbolj pričakovane oziroma tipične posege. Ti so predvsem širjenje poselitve znotraj poselitvenih območij in širjenje razpršene gradnje, širjenje počitniških naselij v najbolj ohranjenih in privlačnih predelih hribovja, gradnja prometnih povezav in drugih infrastrukturnih objektov ter gradnja turističnih objektov. Za vsak večji poseg znotraj Polhograjskih Dolomitov kot so npr. industrijski ali obrtniški obrati (znotraj KP PD so umeščene nedovoljeno zgrajene obrtniške delavnice), obsežnejše prometne povezave in večji turistični ali športni objekti, bi bila zakonsko predpisana izvedba analiz. Problematični z vidika prostorskega planiranja bi bili tudi predeli, kjer bi se prekrivala območja kulturne krajine in območja naravnih vrednosti. Obenem bi bila to tudi stična, najbolj občutljiva območja, kjer je potrebno paziti, da se smernice varstva narave in kulture ne izključujejo, za morebitne posege pa bi bila nujna vsakokratna, na poseg, naravnana analiza ranljivosti.

Že večkrat je bilo poudarjeno, da ustanavljanje zavarovanih območij brez načrta upravljanja in ustanovitve uprave ni smiselno. Uprava bi upravljala in vzdrževala park, stalno spremljala in analizirala stanje naravnih vrednot ter kulturne dediščine v parku in

⁹ **Analiza ranljivosti** je metoda s katero glede na obravnavan poseg definiramo bolj ali manj ranljive oziroma občutljive dele prostora (varstveni vidik načrtovanja prostora). **Analiza privlačnosti** iščemo tiste dele prostora, kjer je omogočeno optimalno delovanje posamezne dejavnosti oz. rab prostora. V **analizi ustreznosti** sta združeni analizi ranljivosti in primernosti. Tako dobimo enote prostora, kjer je umestitev dejavnosti ali rabe najbolj optimalna in obenem nima prevelikega negativnega vpliva na okolje (naravno in kulturno).

usklajevala, koordinirala razne raziskovalne naloge in izobraževanja v zvezi s parkom. Skrbela bi tudi za promocijo parka in pripravo in vzdrževanje poti in označb v parku. Uprava bi bila zadolžena tudi za pomoč lokalnemu prebivalstvu in njihovem sodelovanju pri upravljanju parka.

K uspešni promociji parka lahko veliko prispeva ustanovitev Informacijskega centra Krajinskega parka Polhograjsko hribovje in internetna stran, ki razpolaga z vsemi potrebnimi ažurnimi podatki. Center mora biti lociran na eni izmed vstopnih točk v park, v bližini urejene prometne povezave in na izhodišču učne ali rekreativne poti skozi krajinski park. Poleg tega, da nudi turistične informacije o parku in okolici, lahko nudi tudi gostinske storitve in prodajo spominkov. Delovanje zavoda in Informacijskega centra bi skupno financirale država, občine in evropska skupnost. Park se lahko delno financira tudi s pomočjo Informacijskega centra ter uspešnim delovanjem.

Obravnavan predlog zavarovanja poskuša:

- ohraniti oziroma ponovno vzpostaviti koncept krajinskega parka po ZNKD (1981), ki pravi da je krajinski park *»lahko območja kultivirane narave, ki združujejo značilno krajino s sestavinami naravne in kulturne dediščine in so namenjena predvsem rekreaciji in ohranitvi značilne pokrajine /.../«*. (ZNKD, 1981) in ZVN (1970) ki parke definira kot *»praviloma večja, zaključena krajinska območja s prvobitno ali kultivirano naravo, ki jo odlikujejo naravne posebnosti, krajinske lepote, kulturni spomeniki ali pričevanja človekovega dela. Lahko so gospodarsko aktivni predeli, ki so odprti za javnost in namenjeni oddihu in rekreaciji v prosti naravi.«* S tem se človek in njegovo delovanje prizna kot bistvena/osnovna komponenta KP, ki je po definiciji ZON (1999, 2004) v podrejenem položaju. Prav tako bi se že v definiciji natančneje opredelilo namen zavarovanega območja,
- združiti normativno in optimizacijsko varovanja okolja znotraj enotne varstvene kategorije (krajinskega parka), z zakonsko predpisano metoda varovalnega planiranja za vse večje posege, v varstvenih območjih dediščine, območjih najbolj ohranjene narave in v območja prekrivanja le-teh,
- krajinski parki bi morali biti varovani na državni ravni saj bi se varstvo tako lažje udejanjalo tudi v praksi,
- združiti vse varstvene zahteve v enem aktu,
- zagotoviti povezovanje varstvenih in prostorsko načrtovalnih strok v fazi priprave ,
- zakonsko določiti pripravo načrta upravljanja in ustanovitev lastne uprave,
- zakonsko predvideti vire financiranja za izvajanje režima varstva (vsaj najbolj tipičnih predelov varstvenih območij dediščine in območij najbolj ohranjene narave),
- dejavno upoštevanje Krajinske konvencije.

Predlogi in pomanjkljivosti:

- usklajevanje interesov in normativnega varstva z optimizacijskim zahteva strokoven in usposobljen kader,

- treba bi bilo doreči metodologija določevanja meja varstvenim območjem,
- usklajevanje varstvenih režimov znotraj območij prekrivanja območij ohranjanja narave in kulturne dediščine je lahko zelo težavno.

5.6.2 Vključevanje varstva v prostorske akte

Usklajene cilje ohranjanja narave in varstva kulturne dediščine bi bilo treba operacionalizirati preko prostorskih aktov posameznih občin na območju parka, s čimer bi se zagotovilo tudi enotnost varstvene obravnave celotnega zavarovanega območja.

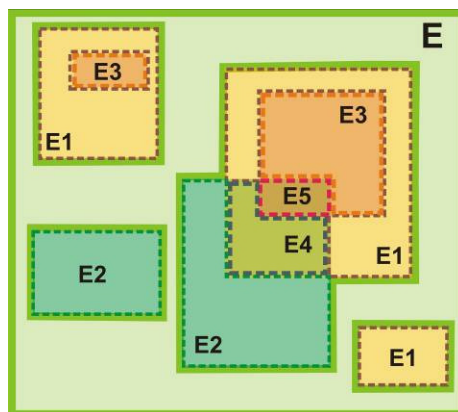
Občinski prostorski načrt (v nadaljevanju OPN) izhaja iz Zakona o prostorskem načrtovanju (2007), ki je nadomestil Zakon o urejanju prostora (2002). OPN določa izhodišča in cilje prostorskega razvoja celotne občine, zasnovo gospodarske javne infrastrukture, usmeritve za razvoj poselitve in krajine ter usmeritve za določitev namenske rabe zemljišč in usmeritve za določitev prostorskih izvedbenih pogojev (Pravilnik ..., 2007). Osnova pri izdelavi OPN bi moral biti regionalni prostorski akt, ki bi urejal celotno območje Dolomitov na medobčinski ravni (prostor pokriva pet občin). Na žalost strateško prostorsko načrtovanje na regionalni ravni v Sloveniji še vedno ni vzpostavljeno (Locus, 2008).

Načela varstva narave in kulturne dediščine (krajine) se udejanja preko enot urejanja prostora. Enota urejanja prostora je območje, ki obsega naselje, del naselja ali del odprtega prostora in se določi na podlagi:

- analize značilnosti prostora (naravnih in ustvarjenih prostorskih lastnosti in morfoloških ter funkcionalnih značilnosti, kar zajema tudi območja prepoznavnosti, posebnih kvalit in vrednot z vidika kulturnega in simbolnega pomena krajine ter urbanističnih in arhitekturnih značilnosti posameznih območij ter degradirana in problemska območja),
- upoštevanja režimov varstva okolja, narave, kulturne dediščine ...,
- strateških usmeritev (Pravilnik, 2007).

Za vsako posamezno enoto urejanja prostora so določeni prostorsko izvedbeni pogoji (v nadaljevanju PIP). Po pravilniku PIP določajo pogoje za načrtovanje posegov v prostor glede na celostno ohranjanje narave, kulturne dediščine, varstva okolja in naravnih virov ter glede na lego, namembnost, velikost in oblikovanje objektov. Znotraj posameznih enot urejanja prostora se lahko določijo manjša območja, kjer se poleg prostorskih izvedbenih pogojev, ki veljajo v enoti urejanja prostora, določijo še podrobnejši prostorski izvedbeni pogoji (Pravilnik ..., 2007).

ZPN (2007) loči urbaniziran (naselja) in odprt (ostalo) prostor. Odprt prostor obravnava v okviru kmetijstva in ohranjanja narave, prostorsko načrtovanje pa omejuje le na območje poselitve (Društvo..., 2008). Za ta območja je potrebna izdelava urbanističnega načrta, ki je podloga OPN-ju. Zanimarjanje odprtega prostora (neurbane krajine) je razvidno tudi iz primerov grafičnih prikazov izvedbenega dela OPN, ki so dosegljivi na uradni spletni strani Ministrstva z okolje in prostor (2008). Namenska raba prostora je v prikazih dokaj strukturirana samo na območjih poselitve. Odprt prostor pa je ločen samo na kategorijo kmetijskih zemljišč (najboljša in druga zemljišča), gozdnih in drugih (območja mineralnega izkopavanja, obrambe, ...). V predlaganem načinu varstva bi bilo treba tudi odprti del prostora podrobneje ločiti, saj bi se posamezni del glede značilnosti varstva razlikovali glede prostorsko izvedbenih pogojev.

Slika 57: Shema tvorjenja enot urejanja prostora.

Izhodišče razmejevanja enot urejanja prostora so območja varstva narave in kulturne dediščine, ki so bila definirana v prejšnjem poglavju ter prostorske omejitvam in danosti (morfologija). Te enote so označene z oznakami:

- E: osnovna enota, celoten krajinski park, ki zajema najbolj tipični del Polhograjskega hribovja, je bila ovrednotena kot prostor, za katerega je potreben poseben način urejanja in varovanja,
- E1: znotraj enote E bi bila definirana varstvena območja dediščine (območja ohranjene dediščinske kulturne krajine),
- E2: območja naravnih vrednot, ekološko pomembna območja in območja Nature 2000, kjer bi bili dovoljeni samo posegi, ki ne izničujejo naravne ohranjenosti,
- E3: enota urejanja prostora, ki zajema naselbinsko kulturno dediščino (podenota E1),
- E4: enota, kjer zamejimo območje sobivanja naravnih vrednot in kulturne krajine,
- E5: enota urejanja prostora sobivanja naravnih vrednot in naselbinske kulturne dediščine.

Sistem (PIP) je okvirno prikazan na primeru naselja Selo nad Polhovim Gradcem.

5.6.2.1 Prikaz vključevanja naravnih vrednot in kulturne dediščine v občinske akte na primeru naselja Selo nad Polhovim Gradcem

Selo je majhno naselje samotnih kmetij v osrednjem delu hribovja. Sestavlja ga več majhnih gruč objektov na slemenu in v pobočju, dominanta (cerkev Sv. Jedert) je samostojna, vendar še vedno načrtno vključena v podobo naselja. Selo je ohranilo značilni sistem organsko umeščenih gruč objektov, ki je rezultat terenskih značilnosti in drugih zakonitosti (socialnih, agrarnih). Kljub temu, da sta znotraj naselja samo dva objekta zavarovane kulturne dediščine, je vredno z vidika značilne kulturne krajine. Prostor je zanimiv zaradi prekrivanja obstoječih naravno ohranjenih območij (E2) s predlaganimi območji kulturne krajine (E1).

Prostorsko izvedbeni pogoji (PIP) za varstvo značilnih naselij definirani za obravnavan primer Sela:

V enoti urejanja prostora E: Predpisani splošni pogoji bi se navezovali predvsem na varovanje narave, kulturne dediščine in krajine. Jasno bi moralo biti opredeljeno kateri posegi in dejavnosti se znotraj hribovja lahko razvijajo in umeščajo in kateri so z vidika ohranjanja in varovanja nezaželeni/prepovedani,

V enoti urejanja prostora E1 se prednostno ohranja značilno postavitve objektov v prostor (vizualno podobo naselja), značilnih pogledov in dominant (cerkvi Sv. Jedert in Sv. Ožbolta), tako da:

- ni bi bila dovoljena gradnja geometrijsko (pravilno) razmeščenih objektov,
- bi bile predpisane dvokapne strešine,
- bi bilo treba ohranjati gručasto razmestitev objektov (tudi grafični prikazi),
- bi bilo treba ohraniti značilne postavitve objektov v teren,
- bi bila prepovedana gradnja določenih enostavnih objektov,
- ohranjanje tipičnih rab območja.

Za enoto urejanja prostora E2 bi veljala:

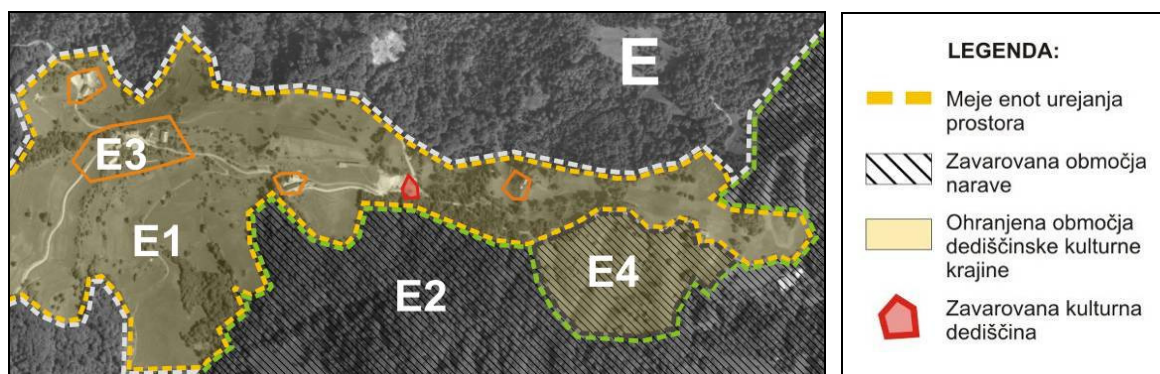
- prepoved vsakršnih posegov, ki bi ogrozili naravno ohranjenost vodotoka Mala Božna ali suhih travnišč brežin Tošča.

Za enoto urejanja prostora E3 bi veljalo: upoštevani bi morali biti PIP za enoto E1 (E3 je podenota E1 in zajema elemente kulturne dediščine in naselbinske dediščine) in podrobni PIP:

- podolžen tloris,
- strešine, bobrovec temne barve,
- višina je pritlična z možnostjo vkopane kleti,
- dvokapnica s čopi.

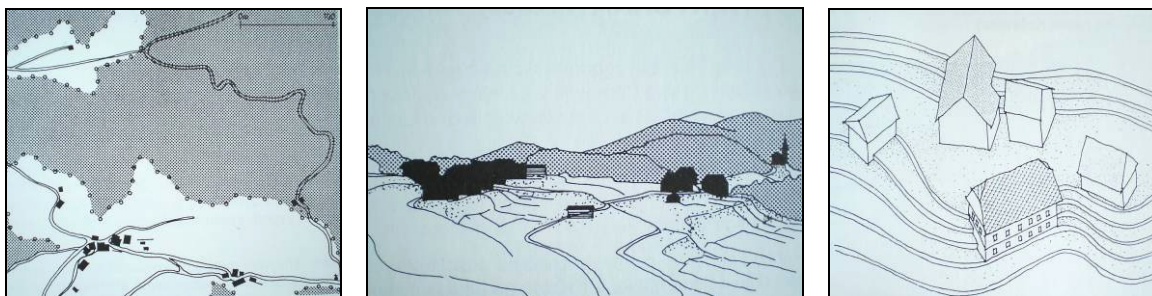
Za enoto urejanja prostora E4 bi veljalo:

- prepoved gradnje stanovanjskih in enostavnih objektov,
- ohranjanje travnišč Tošča (košnja).

Slika 58: Prikaz enot urejanja prostora (kart. podl.: Geopedija, 2008).

Del dokumenta bi bili tudi ilustrativni prikazi, ki bi natančno predstavili dovoljene posege in način prenove objektov znotraj varovanih območij.

Slika 59: Selo nad Polhovim Gradcem (Fister, 1993: 133).

Prednosti predlagane obravnave:

- zahteve s predpisi določenih območij narave (ekološko pomembna območja, območja naravnih vrednot, Natura 2000,...) bi vgradili v prostorske načrte,
- ilustrativni prikazi, bi zmanjšali možnost nerazumevanja (manipulacije) prostorsko izvedbenih pogojev,
- območja naravnih vrednot in kulturne dediščine bi bila aktivneje vključena v razvoj posamezne občine,
- vse usmeritve in zahteve bi bile združene v enem aktu.

Pri tem bi bilo potrebno preseči naslednje probleme:

- prevelika močica enot in podenot urejanja prostora kot posledica preseka različnih območij varstva bi vodila v nepreglednost,
- težko določevanje PIP za vsako enoto in podenoto,
- možna posledica takega načina varstva bi bila težavnost pri določitvi skupnih kriterijev,
- vsaka občina bi lahko razvila svoje metode in kriterije za varstvene ukrepe ter le-te preveč podredila lastnim razvojnim interesom (investitorjem),

6 RAZPRAVA IN SKLEPI

6.1 RAZPRAVA

Naloga je sestavljena iz dveh delov: analitičnega in raziskave možnosti nadaljnega zavarovanja območja, ki izhaja iz ugotovitev analize. V prvem delu je bilo ugotovljeno naslednje:

Krajinski park pravnoformalno »ne obstaja«: Služba za varstvo narave (ARSO) vodi KP PD na podlagi Urbanističnega načrta, sprejetega leta 1974 in ne po danes veljavnih predpisih s področja varstva narave.

Meja parka je določena pragmatično (administrativne meje določajo meje parka), tako zavarovanje ne uresničuje namena varstva.

Na podlagi sprememb v prostoru lahko okvirno določimo območja s tipičnimi značilnostmi (ohranjena območja – narava, kulturna dediščina, kulturna krajina in razvojna območja – urbanizacija, zaraščanje). Podrobno je bila sprememba površinskega pokrova v obdobju od razglasitve do leta 2008 analizirana na treh različnih lokacijah. Spremembe so sledeče:

- zaraščanje odprtih površin je prisotno po celotnem obravnavnem območju. Bolj izraženo je v delu, kjer je bilo nekdanje razvito intenzivno kmetijstvo – predvsem na višje ležečih in strmejših predelih. Rezultati analiz sprememb kažejo, da sicer obstaja povezava med upadanjem števila prebivalstva in širjenjem gozdnih površin, vendar na intenziteto in hitrost zaraščanja kmetijskih površin bolj vplivajo spremembe v strukturi prebivalstva kot njihovo število. Problem je namreč opazen tudi na območjih, kjer število prebivalstva narašča ali vsaj ne upada. Da bi lahko natančno ugotovili, koliko in na kakšen način na proces zaraščanja vplivajo omenjeni dejavniki, bi potrebovali obširnejšo in natančnejšo raziskavo, kot je bila izvedena v pričujoči diplomski nalogi. Zaraščanje kmetijskih površin se je pojavilo že v 19. stoletju, najmočneje pa se je širilo od leta 1975 do danes (2008). Predvsem se zaraščajo kmetijske površine slabše kategorije, na legah kjer ni možno strojno obdelovanje zemlje. Problematičen je tudi prehod iz njivske v travniško rabo, kar je razvidno iz primera kmetije Robež (Medvode), kjer so po letu 1975 še zadnje večje njivske površine prešle v travniško rabo,
- primer Golega Brda kaže, da se je poselitev v zadnjih 30-ih letih močno razširila (bolj kot prej v 150-ih letih), predvsem na robnih območjih, vendar v večini samo znotraj zazidljivih površin. Veliko število pobud za spremembo iz kmetijskega v zazidljivo zemljišče na območju naselij Golo Brdo, Žlebe in Studenčič terja razmislek o planiranju novih ali razširitvi obstoječih zazidljivih površin.

Skupna površina 2008 zavarovanih ožjih območij varstva naravnih vrednot znotraj KP PD je večja kot je bila v Urbanističnem načrtu predlagana leta 1973. Razlogi so v novi naravovarstveni zakonodaji, ki je na novo opredelila vrste naravnih vrednot in njihov pomen ter postavila pravni okvir za njihovo zakonsko zavarovanje.

Uradno nezavarovan severni del je z vidika kulturne krajine relativno bolj ohranjen od zaščitene območja, kar potrjuje trditev, da krajinski park ni imel zadovoljivega vpliva na razvoj območja. Vendar je pri navedeni trditvi potrebna določena pazljivost, saj so spremembe v prostoru (npr. širjenje poselitve) odraz značilnosti območja, torej blažjega reliefa, prometna dostopnost in bližina mestnih središč (Medvode, Ljubljana).

Hribovje se je (tudi bo v prihodnosti) spreminjalo v skladu s splošnimi spremembami v ekonomiji, zakonodaji, s tehnološkim razvojem kot dokaj homogena enota. Razvijalo se je avtonomno kot celota ne glede na dejstvo, da je bil del zavarovan kot KP, del, ki bazira proti Škofji Loki, pa se je urejal samo na podlagi občinski določil.

Razglasitev krajinskega parka ni bistveno vplivala na usklajevanje in usmerjanje razvoja Dolomitov, kar potrjujejo sledeče ugotovitve:

- formalni režimi in meje zavarovanih območij na podlagi posameznih sektorskih zakonov niso medsebojno usklajeni in močno otežujejo učinkovito prostorsko urejanje,
- občine imajo težave pri vključevanju varstvenih smernic obeh sektorjev v pripravo občinskih aktov.

Te ugotovitve potrjuje predpostavko, da »se postopek prostorskega načrtovanja v območjih ohranjanja narave in varstva kulturne dediščine (skoraj) ne razlikuje od siceršnjega postopka prostorskega načrtovanja« (Marušič in Mlakar, 2004: 121),

V drugem delu, kjer so na podlagi analiz raziskane in predstavljene nadaljnje možnosti zavarovanja, je bilo ugotovljeno naslednje:

Polhograjski Dolomiti so privlačni za rekreacijo in izletniški turizem zaradi ohranjenih naravnih območij, predvsem pa zaradi zanimive kulturne krajine. Zato je potrebno razmisliti, ali krajinski parki res sodijo v naravovarstveno kategorijo ali bi jih bilo bolje obravnavati znotraj urejanja prostora. Kulturna krajina daje hribovju največjo vrednost, zato mora biti varstvo, poleg narave, usmerjeno tudi v ohranjanje le-te. Ta kriterij je bil upoštevan pri snovanju vseh možnosti zavarovanja.

Zaradi družbenega razvoja, ki zahteva nenehna poseganja v prostor, se povečujejo tudi varstvena prizadevanja, kar vodi v nenehne konflikte interesov v prostoru. Za »boljšo prihodnost Dolomitov« je potrebno dejavno urejanje prostora, ki bo, kolikor je mogoče, reševalo nasprotje med razvojem in varstvom. Najlažje se usklajevanje realizira preko metod prostorskega načrtovanja (analize ranljivosti, primernosti ustreznosti), katere bi morale biti podlaga pri snovanju kakršnihkoli zavarovanih območij (Marušič in Mlakar, 2004).

Analizirane so bile naslednje možnosti zavarovanja: krajinski park v obstoječih mejah, krajinski park v obsegu, predlaganem v Urbanističnem načrtu iz leta 1973, krajinski park zavzema samo najbolj tipično krajino, Regijski park, varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine, varstvena območja dediščine/ dediščinske kulturne krajine znotraj širšega zavarovanega območja narave (krajinskega parka), in ožja zavarovana območja naravnih vrednot in kulturne dediščine.

Najbolj optimalna rešitev za obravnavan primer se je izkazal predlog, ki predpostavlja opredelitev varstvenih območij dediščine/dediščinske kulturne krajine znotraj širšega zavarovanega območja narave (krajinskega parka). Hipotetično bi bila možna tudi ustanovitev nove varstvene kategorije v okviru skupnega inštituta varstva. Ker se zdi realizacija predlaganega malo verjetna, obenem pa se poskuša izhajati iz obstoječe zakonodaje, so bili v nadaljevanju predstavljeni predlogi optimizacije te možnosti zavarovanja. Potrebno je uskladiti varstvene zahteve in cilje z razvojnimi znotraj enega akta. Nadalje je pomembno vključevati izhodišča varstva v prostorske akte občin preko enot urejanja in prostorsko izvedbenih pogojev, kar omogoča enotno varstvo celotnega območja. Kljub temu še vedno ostaja problem (zaenkrat) neizdelane metodologije določevanja varstvenih območij dediščine in usklajevanje režimov območij, kjer se prekrivajo interesi varstva narave in kulturne dediščine.

Lokacije, ki so pod večjim pritiskom naseljevanja, predvsem z gradnjo stanovanjskih in počitniških objektov, so v večini predlaganih variantah izločene iz varstvenega območja. Poraja se vprašanje, ali že tako občutljiv prostor res izključiti iz zavarovanih območij ali jih dodatno varovati. Urbanizirane površine niso degradirane v taki meri, da bi lahko trdili, da so nepomemben element obstoječe kulturne krajine. Vendar so v primerjavi z drugimi območji znotraj hribovja manj vredne oziroma imajo manj kulturnodediščinske vrednosti. Stihijsko grajeni predeli potrebujejo še bolj učinkovito in premišljeno prostorsko načrtovanje, še posebej, če je v prihodnosti pričakovati širjenje grajene struktur. Treba je poudariti, da zavarovanje z naravovarstvenimi instrumenti kot odziv na nezadovoljivo (neuspešno) prostorsko načrtovanje (ki se odraža v prostoru) ni smiselno.

Krajinski parki so v pristojnosti služba varstva narave, kljub temu, da je v parkih poleg naravnih vrednot prisotna tudi kulturna dediščina in druge ustvarjene vrednote, kar postavlja interese razvoja in varstva teh vrednot pogosto v podrejen položaj. Iz registra kulturne dediščine (Register ..., 2008) je razvidno, da znotraj hribovja skoraj ni območij uradno zavarovane kulturne krajine (razen majhnega območja kulturne krajine Katarine in naselbinske dediščine Butajnova), kar pa ne pomeni da ni vredno. Osrednji del Polhograjskega hribovja lahko opredelimo kot širše območje kulturne krajine z naravno ohranjenimi predeli in elementi kulturne dediščine. Treba je razmisliti ali območja, ki so bolj prepoznavna po kulturni krajini in obenem nimajo opredeljene večje površine kot EPO in/ali Nature2000 varovati kot naravovarstveno kategorijo. Hipotetično možno bi bilo uvesti novo varstveno kategorijo (varovane krajine), ki bi se urejala znotraj novega varstvenega inštituta katerega naloga bi bila usklajevati varstvene in razvojne interese.

V diplomski nalogi je bilo ugotovljeno, da park zajema relativno majhen procent površin EPO (ekološka območja) in Nature2000. (Od 42 obstoječih krajinskih parkov v Sloveniji se 27-im parkom 80% območja prekriva z območjem EPO, 21-im krajinskim parkom pa 80 % območja z območjem Nature 2000). Krajinski park Polhograjski Dolomiti ima samo 8 % območja opredeljenega kot EPO in 14 % območja kot Natura 2000. Financiranje je zelo omejeno in ciljno usmerjeno, saj gre v večini primerov za financiranje izvajanja varstva Nature 2000 ali EPO (Mikuš, 2006). Zavarovana širša območja dobijo omejen del finančne podpore le, če imajo upravljavca ali angažirane občine. Kako bi pridobili finance za krajinski park, ki ima tako majhen delež Nature in EPO, je torej lahko eno ključnih vprašanj nadaljnjega razvoja parka.

Idealno bi bilo, da bi se cilji in nameni definirani za zavarovana območja preko metod varovalnega planiranja realizirali na celotnem prostoru Slovenije. Prav ustanavljanje zavarovanih območij je bilo mnogokrat odgovor na nezadovoljivo prostorsko načrtovanje. Predele, ki so bili opredeljeni kot vrednejši, so poskušali zavarovali pred negativnimi posledicami razvoja, predvsem nenačrtovane gradnje. Tu se izpostavlja več tem potrebnih nadaljnje razprave. Kako opredeliti območje kot več vredno? Ali s tem, ko zavarujemo določena območja izpostavljam/zapostavljam preostale predele?

Treba se je zavedati, da kulturne krajine in naravno ohranjenih območij ne bo ohranilo že samo razglašanje varstvenih območij, ampak predvsem usklajevanje interesov in posegov ter ohranjanje rab prostora, ki so jo izoblikovale. Nujno je tudi, da se že v fazi ustanavljanja zavarovanih območij aktivno vključi lokalno prebivalstvo, predvidi (zakonsko) upravo ter financiranje izvajanja varstva.

Kljub vsemu so lahko vsa prizadevanja varstva in ohranjanja (zavarovanja) nična, če se v praksi ne izvajajo varstveni režimi (pomembna je spodbuda in finančna podpora) ter se protizakoniti posegi in dejavnosti primerno ne sankcionirajo.

6.2 SKLEPI

Krajina je rezultat nenehnega prepletanja človekovega delovanja ter naravne dinamike. Vsaka sprememba človeške družbe posredno ali neposredno vpliva na prostor, na procese, ki ga ustvarjajo in spreminjajo. Ker so bile v 70-ih letih, kot odraz družbenih sprememb, opazne številne negativne spremembe prostora, so preko zavarovanja kot krajinski park poskušali uskladiti razvojne in ohranitvene cilje in skladno razvijati podobo krajine in predele ohranjene narave. Prostorske spremembe v območju Polhograjskega hribovja predvsem od zavarovanja naprej so bile odraz:

- depopulacije v osrednjem delu, stagniranja števila prebivalstva na severnem in zahodnem delu hribovja,
- preselitve prebivalstva (širjenje nekmečkega prebivalstva),
- števila obiskovalcev, predvsem izletnikov in rekreativcev se je v zadnjih letih še povečalo. Problematična je slaba in neenotna turistična in infrastrukturna opremljenost,
- tehnološkega napredka.

Rezultat so naslednje ključne spremembe prostora - površinskega pokrova¹⁰:

- širjenje grajenih struktur na obrobju Polhograjskih Dolomitov (severovzhodni del proti Medvodam in južni del proti Polhovemu Gradcu), predvsem v okviru naselij kjer število prebivalstva dokaj konstantno narašča. Razlogi so predvsem bližina glavnih mestnih središč (Ljubljana, Medvode, Polhov Gradec) in prometnih povezav ter dokaj nezahteven teren,
- naravna sukcesija je prisotna po celotnem hribovju, tako v območjih širjenja poselitve (t.i. urbanizirana območja) kot v t. i. ohranjenih območjih. Zaraščanje je bolj očitno na nekdanjih intenzivnih kmetijskih območjih, kjer število stalnega prebivalstva konstantno upada,
- prehod iz njivske v travniško rabo.

Kljub relativno negativnim (nezaželenim) spremembam v prostoru je moč potrditi hipotezo naloge, da so nekateri predeli Polhograjskega hribovja z vidika narave in kulturne dediščine ter krajinske pestrosti dokaj ohranjeni in jih je smiselno ohraniti v okviru zavarovanega območja. Predvsem kulturno krajino osrednjega dela Dolomitov (Bukov Vrh, Kovski Vrh, Selo nad Polhovim Gradcem, Butajnova, Sv. Ožbolt), je potrebno varovati in usmerjati njen nadaljnji razvoj.

Preko primerjave izhodišč varstva v Urbanističnem načrtu iz leta 1973 s sedanjim stanjem (zavarovanimi območji) ter analizah sprememb prostora lahko sklenemo, da zavarovanje ni bistveno vplivalo oziroma spremenilo razvoja Polhograjskega hribovja.

Dosedanji način varstva se je izkazal kot pomanjkljiv predvsem zaradi:

¹⁰ Analizirani so bili posamezni izbrani deli znotraj hribovja: Golo Brdo, Kovski Vh, Bukov Vrh, območje kmetije Robež (Medvode).

- neusklajevanja služb za varstvo narave in kulturne dediščine med seboj in z uporabniki prostora že v fazi priprave aktov o zavarovanju,
- splošno naravnanih varstvenih smernicah, ki ne odražajo realnega stanja,
- zavarovanjem z naravovarstvenim instrumentom kot odzivom na nezadovoljivo prostorsko urejanje,
- sektorskega urejanje krajinskih parkov (krajinski parki so kljub človekovemu delovanju naravovarstvena kategorija),
- zakonsko nepredpisane uprave in načina pridobivanja finančnih sredstev,
- nedorečenega pravnega statusa krajinskega parka Polhograjski Dolomiti,
- izhajanja samo iz normativnega varstva,
- podlaga zavarovanju krajinskega parka je star in neprimeren dokument.

Pomanjkljivosti se kažejo predvsem v podvajanju in križanja varstvenih kategorij in režimov, kar otežuje prostorsko načrtovanje (predvsem vključevanje v prostorske akte), zanemarjanju delov prostora, ki niso formalno zavarovani in neizvajanju varstvenih izhodišč v praksi.

Zato je treba razmišljati o drugačnem načinu varstva, ki bi temeljil predvsem na usklajevanju vseh interesov v prostoru, tako razvojnih kot naravovarstvenih in interesov varstva kulturne dediščine. To se najlažje realizira z metodami varovalnega planiranja. Usklajevanje ter sodelovanje z lokalnim prebivalstvom mora potekati že v fazi priprave dokumentacije za zavarovanje. Poleg tega bi bilo potrebno območja naravnih in kulturnih vrednot urejati z enim dokumentom. Usklajene cilje ohranjanja narave in varstva kulturne dediščine bi bilo treba operacionalizirati preko prostorskih aktov posameznih občin na območju krajinskega parka, s čimer bi se zagotovilo tudi enotnost varstvene obravnave celotnega območja parka. Načela varstva narave in kulturne dediščine (krajine) se bi udeleževala preko enot urejanja prostora, za katere bi se določilo prostorsko izvedbene pogoje. Ti (tekstualni in grafično-ilustrativni del) natančno definirajo pogoje načrtovanja posegov v prostor. To so bila tudi osnovna izhodišča snovanja različnih možnosti zavarovanja, ki so sledeče:

- Krajinski park
 - v obstoječih mejah,
 - v obsegu, predlaganem v Urbanističnem načrtu iz leta 1973,
 - zavzema samo najbolj tipično krajino,
- Regijski park,
- Varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine,
- Varstvena območja dediščine/ dediščinske kulturne krajine znotraj širšega zavarovanega območja narave (krajinskega parka),
- Ožja zavarovana območja narave in kulturna dediščina

Kot najbolj primeren se izkazuje predlog, ki opredeljuje varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine znotraj širšega zavarovanega območja narave (krajinskega parka), ki združuje varstvo naravno ohranjenih predelov in kulturne dediščine. Prav tako poskuša ohraniti oziroma ponovno vzpostaviti koncept krajinskega parka po ZVNKD (1981) s tem da se človeka in njegovo delovanje prizna kot bistveno oziroma osnovno komponenta krajinskega parka, ki je po definiciji ZON (1999, 2004) v podrejenem položaju.

7 POVZETEK

Varstvo narave se je pojavilo, kot rezultat zavedanja posledic človekovega negativnega delovanja v okolju. Kot stroka se je začelo razvijati konec 19. stoletja. Mednarodni sistemi varstva (mednarodni kvalifikacijski sistemi, konvencije, ...) urejajo varstvo narave in kulturne dediščine na globalni ravni, znotraj katerega lahko vsaka država razvije tudi lasten sistem varstva, prilagojen specifičnim potrebam in razmeram. Zakon o ohranjanju narave (1999, 2004) in Zakon o varstvu kulturne dediščine (2008) urejata sistem varstva in ohranjanja vrednot v Sloveniji (predvsem predpisujeta načine varstva in pristojnosti).

Krajinski parki so po zakonu (ZON 1999, 2004) širša zavarovana območja narave s poudarjenim in kvalitetnim prepletom človeka in narave, v pristojnost varstvenih sektorjev MOP – Agencije RS za okolje (Ministrstvo za okolje in prostor).

Krajinski park Polhograjski Dolomiti je bil predlagan zaradi ohranitve naravne in kulturne dediščine, ki je bila v tistem času močno ogrožena zaradi neprimernih posegov v prostor (predvsem gradbenih). Območje, kjer prevladujejo gozdna pobočja, členjena z ozkimi grapami in razgaljenimi pobočji z nezamenljivimi cerkvami na dominantnih legah, nudi slikovite krajinske motive, ki jih je treba zaščititi, njihov razvoj pa usmerjati. Uradno zavarovan je bil samo jugovzhodni del hribovja (občine Medvode, Ljubljana, Dobrova-Polhov Gradec).

Za Polhograjsko hribovje, ki je delno zavarovano z varstveno kategorijo krajinski park, so značilni velika pestrost, razgibanost in slikovitost terena ter manjši vodotoki z hudourniškim značajem, ki tečejo po ozkih, z gozdom poraščenih dolinah in grapah. Kjer se nahaja dolomit, so velike in izrazite strmine in priostreni vrhovi, za hribovite predele, ki so bolj neprimerni za poselitev so značilne samotne kmetije z samosvojimi značilnostmi ter manjše število strnjenih zaselkov na grebenih in pobočjih z južno ekspozicijo.

V kakšni meri in ali sploh je razglasitev Krajinskega parka Polhograjski Dolomiti vplivala na razvoj obravnavanega območja, je bilo analizirano preko primerjave v Urbanističnem načrtu iz leta 1973 predlaganih smernic razvoja in sedanjim stanjem.

Primerjana je bila naravna dediščina, kulturna dediščina, zazidljive površine (razvoj poselitve) in širjenje gozda (naravna sukcesija). Ugotovljeno je bilo, da se število prebivalcev povečuje v naseljih na obrobju krajinskega parka, v bližini prometnic in ostale infrastrukture. Skupna površina danes zavarovanih ožjih območij varstva naravnih vrednot znotraj krajinskega parka je večja, kot je bila v Urbanističnem načrtu, predlagana leta 1973. Najvrednejša območja kulturne dediščine so tista območja, kjer je prisotna točkovna kulturna dediščina v okviru ohranjene kulturne krajine, ki se od leta 1973, ko so podali predlog za zaščito pa do danes (2008), ni bistveno spremenila. Poleg tega je bila narejena tudi primerjava rabe tal in površinskega pokrova v različnih časovnih obdobjih (1826-1975-2008). Glede na značilnosti in kvantiteto sprememb (rezultati analiz) v prostoru lahko Polhograjske Dolomite okvirno razdelimo na vsaj dve tipični območji: razvojno (urbanizacija, infrastruktura, turizem) in ohranjeno (ohranjen kvaliteten stavbni fond in območja vredne narave). Ker so Dolomiti kljub spremembam v zadnjih letih in še vedno nesaniranimi neprimernimi posegi vseeno vredni varstva, so bile analizirane različne možnosti nadaljnjega varstva ter pozitivni in negativni vidiki posamezne možnosti. Te možnosti so zavarovanje kot krajinski park (v treh različnih variantah), regijski park, varstvena območja dediščine/dediščinske kulturne krajine, varstvena območja

dediščine/dediščinske krajine znotraj širšega zavarovanega območja narave (krajinskega parka), in varstvo samo naravnih vrednot in registrirane kulturne dediščine z ukinitvijo širšega zavarovanega območja. Idealna možnost bi bila združiti normativno in optimizacijsko varovanje okolja znotraj enotne varstvene kategorije, ki bi se urejala v okviru t.i. varstvenega inštituta. Ker je to malo verjetno, so v zaključnem delu predstavljeni predlogi optimizacije možnosti zavarovanja ki predpostavlja območja dediščine/dediščinske kulturne krajine znotraj širšega zavarovanega območja narave (krajinskega parka).

8 VIRI

8.1 CITIRANI VIRI

- Aerofoto posneteki (Golo Brdo, kmetija Robež, Kovski vrh, Bukov vrh). 2008. Ljubljana. Geodetska uprava Republike Slovenije d.d. (gradivo pridobljeno na GURS)
- ARSO. Agencija Republike Slovenije za okolje (ARSO)
<http://www.arso.gov.si/narava/> (5.05.2008)
- Atlas okolja. 2008. Agencija Republike Slovenije za okolje.
<http://gis.arso.gov.si/atlasokolja> (12.04.2008)
- Berginc, M., J. Kremesec-Jevšenak & J. Vidic, 2006: Sistem varstva narave v Sloveniji. Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana, 128 str.
- Bertoncelj M. 2008. Kako dobro poznamo našo deželo? Sotočje priloga Gorenjskega Glasa o občini Medvode. 9, 3:24
- Blogi-Žurnal24. 2008
<http://www.zurnal24.si/weblog/> (11.06.2008)
- Cerkljansko, Škofjeloško, Polhograjsko in Rovtarsko hribovje.
http://www.e-lookout.com/cerkljansko_hribovje.htm (8.04.2008)
- Dolgoročni plan SR Slovenije za obdobje od leta 1986 do leta 2000
Ur.l. SRS, št. 1/86
- Društvo krajinskih arhitektov
<http://www.dkas.si> (17.09.2008)
- Fister P. 1993. Arhitekturne krajine in regije Slovenije. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor RS: 144 str.
- Foto-slovenija.com. 2008.
<http://www.foto-slovenija.com> (15.07.2008)
- Gabrijelčič P. 2003. Strokovne podlage za razvoj poselitve za spremembo in dopolnitev prostorskih sestavin dolgoročnega in družbenega plana občine Medvode. Arhitektura d.o.o.: 227 str.
- Gabrovec M. 1990. Pomen reliefa za geografsko podobo Polhograjskega hribovja. Geografski zbornik, 30: 5-68
- Gabrovec M. 1994. Raba tal na dolomitnih območjih Slovenije, doktorska disertacija. Ljubljana. Filozofska fakulteta: 123 str.
- Geopedija. 2008.
<http://www.geopedia.si/> (22.09.2008)
- Golubič M. 2007
http://raziskovalci.urbinstitut.si/mojcag/FGGurejanje/9_uk-06-planiranje-l.pdf
(21.09.2008)
- Google Earth. 2008.
<http://earth.google.com>

Hlad B., Skoberne P. 2001. Pregled stanja biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti v Sloveniji. Ljubljana, ARSO: 219 str.

<http://kremen.arso.gov.si/nvatlas2> (5.02.2007)

Hudoklin J. 2005. Evropa usklajuje načine varovanja, upravljanja in načrtovanja krajine
<http://www.trajekt.org> (16.09.2008)

Interaktivni naravovarstveni atlas. 2004. Agencija Republike Slovenije za okolje.

Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije. 2. del, osrednja Slovenija. 1991. Ljubljana. Zavod SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine: 606 str.

IUCN, 1994: Guidelines for Protected Areas Management Categories. CNPPA with the assistance of WCMC. IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, UK. x + 261 pp

Kavčič J. 2000. V znamenja ujeti čas na polhograjskem. Polhov Gradec, Salve d.o.o.: 45 str.

Keršič Svetel M. 2008. Bo nekoč turizem le še butična dejavnost?. Gea, 12, 6: 8-11

Kovačič M. 1981. Stanje in možnosti razvoja v Polhograjskih Dolomitih. Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije: 153 str.

Kristanc J. 2005. Parki Slovenije. Ljubljana, Min. Za okolje in prostor: 8 str.

Likar M. 2006. Geografske značilnosti Slovenije. Ljubljana, Mladinska knjiga: 99 str.

Locus d.o.o., 2008

<http://www.locus.si/dejavnosti.htm> (17.09.2008)

Marušič I., Mlakar, A. 2004. Vključevanje analiz ranljivosti v različne ravni urejanja prostora: Raziskovalno - razvojni projekt v okviru ciljnega raziskovalnega programa razvoj "Konkurenčnost Slovenije 2001-2006". Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo v sodelovanju z LUZ d.d., naročnika MOPE UPP in MŠZŠ (interno gradivo)

Marušič J. 1998. Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji, metodološke osnove. Ljubljana, Min. za okolje in prostor: 120 str.

Mestna občina Ljubljana. 2007

http://www.ljubljana.si/si/turizem/utrip_ljubljane/okolica/polhov_gradec/ (19.05.2007)

Mikuš T. 2006. Stanje in perspektive krajinskih parkov v Sloveniji, magistrsko delo. Ljubljana. Biotehniška fakulteta: 182 str.

Ministrstvo za okolje in prostor.

http://www.mop.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/prostor/zakon_o_prostorskem_na_crtovanju (18.09.2008)

Naravovarstvene smernice za strategijo prostorskega razvoja in prostorski red občine Medvode. 2006. Ljubljana, Zavod RS za varstvo narave: 27 str.

O Naturi 2000. 2000

<http://www.natura2000.gov.si>. (14.03.2007)

Odlok o Naturi 2000. Ur.l.RS, št. 49/04

Odlok o sprejetju urbanističnega načrta za območje krajinskega parka Polhograjski Dolomiti za območji občin Ljubljana Šiška in Ljubljana Vič-Rudnik. Ur.l. SRS, št. 14/74

Oikos, svetovanje za razvoj. 2008

<http://www.oikos.si/varovanje-narave.asp> (21.01.2007)

Orožen Adamič M., Perko D., Kladnik D. 1995. Krajevni leksikon Slovenije. Ljubljana, DZS: st. 637

Peterlin S. 1976. Inventar najpomembnejše naravne dediščine. 1976. Zavod SRS za spomeniško varstvo, Ljubljana: 859 str.

Peterlin S. 1998a. Kaj je varstvo narave. Proteus, 61, 1: 35-37; 2: 80-82; 5: 223-226; 7: 321-323; 9-10: 455-457

Peterlin S. 1998b. Parki za ljudi in naravo. Proteus, 63, 1: 22

Pravilniku o vsebini, obliki in načinu priprave občinskih prostorskih načrtov ter pogojih za določitev območij sanacij razpršene gradnje in območij za razvoj in širitev naselij. Ur.l.RS št. 99/2007

Predavanja BF. 2007

web.bf.uni-lj.si/ika/SLO/PODATKI/GP1_Predavanje.ppt (21.09.2008)

Razvojni program Občine Dobrova-Polhov Gradec. 2003. pripravila občina Dobrova-Polhov Gradec. Polhov Gradec: st 83 (dokument pridobljen na spletni strani) <http://www.dobrova-polhovgradec.si> (12.07.2007)

Regionalni razvojni program Gorenjske 2007 - 2013 (RRP). 2006.. Kranj. :99 str. http://www.bsc-kranj.si/resources/files/doc/RRP_Gorenjske_2007-2013.pdf

Register kulturne dediščine. 2008

<http://rkd.situla.org/> (18.11.2008)

Remškar U. 2004. Turistične kmetije v Polhograjskem hribovju, diplomsko delo. Ljubljana. Filozofska fakulteta: 65 str.

Seje državnega sveta. 2007

<http://www.ds-rs.si/kb/seje/> (18.04.2008)

Skoberne P. 2004. Pregled mednarodnih organizacij in predpisov s področja varstva narave. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor: 186 str.

Skoberne P., Aljančič M., Gregori J., Praprotnik N., Hlad B., Peterlin S., Vidic J. 1995. Varstvo narave na Slovenskem. Ljubljana, Prirodoslovni muzej Slovenije: st. 86

Skoberne, P., 1995: Poklicna dejavnost varstva narave v Sloveniji. Varstvo narave na Slovenskem, zbornik ob evropskem letu varstva narave, Prirodoslovni muzej Slovenije, Ljubljana: 80-94.

SlikoMat. 2007.

<http://www.slikomat.com> (2.05.2008)

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). 2006.

<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (15.11.2006)

Slovensko entimološko društvo Štefana Michielija

http://www.sedsm.bf.uni-lj.si/NATURA/C_quadripunctaria.htm (15.04.2007)

Smernice za celostno ohranjanje dediščinske kulturne krajine. 2005. Novo mesto, Ministrstvo za kulturo RS. Acer Novo mesto d.o.o. : 61 str.

Statistični urad RS. Popis 2002
www.stat.si (27.02.2007)

Strategija prostorskega razvoja Slovenije. Ur.l.RS, št. 76/2004

Stritar A. 2000. Izleti po ljubljanski okolici. Ljubljana, Sidarta: 215 str.

Urbanistični načrt. Krajinski park Polhograjski Dolomiti. 1973. Ljubljana, LUZ Zavod za spomeniško varstvo SRS: 101 str.

Vodnik A. 2006. Od Jakoba do Jakoba: o krajih in ljudeh občine Medvode. Medvode, Zgodovinsko društvo: 306 str.

Zakon o naravni in kulturni dediščini (ZNKD). Ur.l. SRS, št. 1/1981

Zakon o ohranjanju narave (ZON-UPB2). Ur.l.RS, št. 96/2004
http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r03/predpis_ZAKO4153.html (21.01.2007)

Zakon o prostorskem načrtovanju. Ur.l.RS, št. 33/07
<http://www.uradni-list.si/1/content?id=79670> (16.09.2008)

Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD). Ur.l. RS, št. 7/1999

Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1). Ur.l.RS št.16/2008

Zakon o varstvu narave. Ur.l.SRS, št., 7-21/1970

Zakon o varstvu okolja (ZVO-1-UPB1). Ur.l. RS, št. 39/2006
http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r04/predpis_ZAKO4844.html (21.01.2007)

Zavod RS za varstvo narave
<http://www.zrsvn.si/sl/> (15.09.2008)

8.2 DRUGI VIRI

Bat M., Devetak D., Grčman H. 2004. Narava Slovenije. Ljubljana, Založba Mladinska knjiga: 231 str.

Fister P. 1993. Glosar arhitekturne tipologije. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor RS: 144 str.

Fung A., Olin Wright E. 1999. Experiments in Empowered Deliberative Democracy. Harvard University (interno gradivo)

Kunaver J. 2004. Geografija za srednje šole. Ljubljana, DZS: 285 str.

Likar M. 2006. Geografske značilnosti Slovenije. Ljubljana, Mladinska knjiga: 99 str.

Polhograjsko hribovje z okolico. 2003. Ljubljana. Turistično društvo Polhov Gradec. Geodetski zavod Slovenije (karta)

Resolucija o Nacionalnem programu varstva okolja 2005–2012 (ReNPVO), stran 17.
Ur.l.RS, št. 2/2006

Šifrer M. 1974. Poglavitne značilnosti razvoja Škofjeloškega hribovja. Loški razgledi, 20: 2-4

Triglavski narodni park, načrt upravljanja
<http://www.tnp.si/razumeti/C78> (16.03.2008)

ZAHVALA

Prof. dr. Janezu Marušiču se zahvaljujem za mentorstvo in pomoč pri izdelavi diplomske naloge. Doc. dr. Petru Skoernetu in doc. dr. Janezu Pirnatu se zahvaljujem za komentarje k nalogi.

Predvsem pa se za strokovne in praktične nasvete zahvaljujem dr. Alešu Mlakarju.

Zahvaljujem se tudi družini in kolegom za pomoč in potrpežljivost.